

MEĐUNARODNA POLITIKA

OSNOVANA JUNA 1950.
BEOGRAD
GOD. LXIV, BR. 1150.
APRIL–JUN 2013.

U FOKUSU

Vladimir Prvulović

VEŠTINA PREGOVARANJA U
MEĐUNARODNIM ODНОСИМА

Marija Urošević

PRIDRUŽIVANJE SRBIJE EU U SVETLU
POLITIČKIH PRILIKA U ZEMLJI I PROBLEMA
U EVROPSKOJ UNIJI

Dušan Proroković

VIŠEGRADSKA GRUPA: RAZLOZI
UDRUŽIVANJA I PERSPEKTIVE INTEGRACIJE

Marija Nedeljković-Pravdić

NOVA ISTOČNA POLITIKA SAVEZNE
REPUBLIKE NEMAČKE KAO MODEL
ZA REŠAVANJE SUKOBA

ANALIZE

Đorđe N. Lopičić

BEĆKA KONVENCIJA O KONZULARnim
ODНОСИМА IZ 1963. GODINE

Dragoljub Todić

GLOBALNA POLITIKA U OBLASTI
KLIMATSKIH PROMENA I POLITIKA DRŽAVA
NAJVEĆIH EMITERA GASOVA SA EFEKTOM
STAKLENE BAŠTE

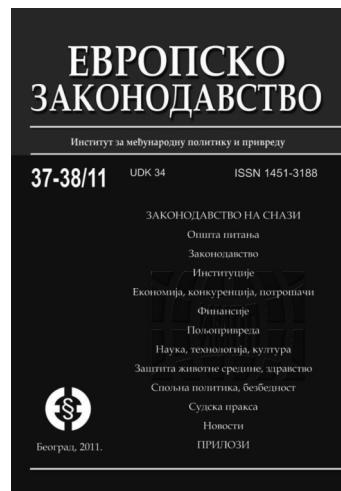
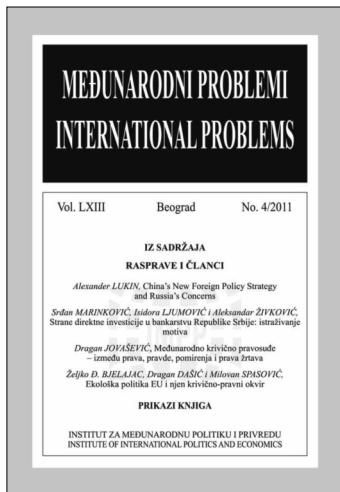
Željko M. Jović

SAVREMENA EKOLOŠKA KRIZA:
NASTANAK, GENEZA I POSLEDICE

DOKUMENTI

Časopisi Institut za međunarodnu politiku i privredu

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Makedonska 25, P.O.B. 750, 11000 Beograd, tel. 337 36 33, fax: 337 38 24, E-mail: iipe@diplomacy.bg.ac.rs

MEĐUNARODNA POLITIKA

Makedonska 25, 11000 Beograd, poštanski fah 413, tel. +381 11 3373 824 (glavni i odgovorni urednik)
Tel./fax 337 38 32 (preplata), e-mail: interaff@diplomacy.bg.ac.rs
Internet: www.diplomacy.bg.ac.rs/medjunarodna.htm, izlazi tromesečno

UDK 327

ISSN 0543-3657

Godina LXIV, br. 1150, april-jun 2013.

Izdavački savet

Doc. dr Milica Delević (predsedavajuća),
docent, Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Dr Duško Lopandić, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, Beograd

Prof. dr Obrad Račić, redovni profesor,
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Prof. dr Ivo Visković, redovni profesor,
Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu

Dr Milan Šahović, naučni savetnik,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Prof. dr Luka Brkić, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, Hrvatska

Dr Hue Li, Institute of World Economics and Politics,
Chinese Academy of Social Sciences, Peking, Kina

Dr Zoltán Hajdú, Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Mađarska

Dr Yiorghos Leventis, United Nations University,
International Security Forum, Lefkosia, Kipar

Dr Mikhail M. Lobanov, Russian Academy of Sciences,
Institute of Economy, Moskva, Rusija

Dr Hrvoje Butković, Institut za međunarodne odnose, Zagreb, Hrvatska

Prof. Nikoleta Sîrghi, University of the West Timișoara,
Faculty of Economics, Temišvar, Rumunija

Dr Zoila González Maicas, Instituto Superior de Relaciones Internacionales, Havana, Kuba

Dr Biser Banchev, Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Balkan Studies,
Sofija, Bugarska

Prof. dr. Joachim Becker, Institute for International Economics and Development,
Vienna, University of Economics and Business Administration, Austria.

Uredništvo

Dr Dragan Petrović, viši naučni saradnik,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Dr Miroslav Antevski, naučni saradnik,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Dr Brano Miljuš, viši naučni saradnik,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Dr Duško Dimitrijević, viši naučni saradnik,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Dr Milovan Radaković, naučni saradnik,
Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd

Izdavač
Institut za međunarodnu politiku i privredu,
11000 Beograd, Makedonska 25

Direktor Instituta
Dr Duško Dimitrijević

Glavni i odgovorni urednik
Dr Dragan Đukanović

Zamenik glavnog i odgovornog urednika
Dr Dragan Petrović

Prelom
Snežana Vojković, Sanja Pavlović

Lektura
Ivana Andrejević

Prevod
Aleksandra Janošević

Godišnja pretplata
Zahtev za pretplatu slati na adresu: *Međunarodna politika*, Makedonska 25,
11000 Beograd, poštanski fah 413, uplata na račun 205-142866-36,
Komercijalna banka Beograd, Makedonska 32

Za inostranstvo
BiFS doo, Books and periodicals, Supilova 10, 11000 Beograd, Srbija
Tel./fax +381 11 20 84 229, e-mail: bfsbooks@sezampro.rs

Oglas
Informacije o ceni i raspoloživom oglasnom prostoru mogu se dobiti na telefon
(011) 337 38 32 ili na e-mail: interaff@diplomacy.bg.ac.rs

Štamparija
„Želnid”, 11000 Beograd, Nemanjina 6

Pogledi izneti u člancima odražavaju lični stav autora,
a ne nužno i stav Izdavačkog saveta i Uredništva

Izlaženje časopisa *Međunarodna politika* finansira
Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije

MEĐUNARODNA POLITIKA

UDK 327

Godina LXIV, br. 1150, april-jun 2013.

ISSN 0543-3657

Međunarodna politika br. 1150, april-jun 2013. godine

Sadržaj

U FOKUSU

Vladimir Prvulović

- Veština pregovaranja u međunarodnim odnosima
(studija slučaja: pregovori Beograda i Prištine
pod okriljem EU) 5

Marija Urošević

- Pridruživanje Srbije EU u svetlu političkih prilika
u zemlji i problema u Evropskoj uniji 20

Dušan Proroković

- Višegradska grupa: razlozi udruživanja
i perspektive integracije 33

Marija Nedeljković-Pravdić

- Nova istočna politika Savezne Republike Nemačke
kao model za rešavanje sukoba 49

ANALIZE

Đorđe N. Lopičić

- Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine
– kratak osvrt povodom 50 godina od stupanja na snagu 68

Dragoljub Todić

- Globalna politika u oblasti klimatskih promena i politika
država najvećih emitera gasova sa efektom staklene bašte 80

Institut za međunarodnu politiku i privredu (IMPP)

Željko Jović

Savremena ekološka kriza: nastanak, geneza i posledice 92

SKUPOVI

- Izazovi i perspektive pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji 102
Iskustva Srbije i Slovačke u vezi sa zaštitom etničkih manjina – kontekst EU 104

PRIKAZI KNJIGA

- Čedomir Štrbac, *Afrički zapisi*, Altera, Beograd, 2013. 106

DOKUMENTI

- Saopštenje Saveta ministra EU o Srbiji 109
Izveštaj EK o Srbiji 110

UDK: 327.56:341.6

Biblid 0543-3657, 64 (2013)

God. LXIV, br. 1150, str. 5-19.

Izvorni naučni članak

Primljen: 6. maj 2013.

Prof. dr Vladimir PRVULOVIĆ¹

Veština pregovaranja u međunarodnim odnosima (studija slučaja: pregovori Beograda i Prištine pod okriljem EU)

SAŽETAK

Članak analizira probleme, varijante, strategiju i veštinu pregovaranja predstavnika Srbije u pregovorima sa Prištinom pod okriljem Evropske unije u Briselu. U uvodnom delu govori se o neophodnosti visokog nivoa stručnosti i obuke javnih funkcionera i pregovarača kako bi ostvarili visoke domete u zaštiti državnih interesa. Na bazi iznetih stavova u članku se zaključuje sledeće: Ne možemo poboljšati svoju spoljnopoličku poziciju, bez odgovornih i za te funkcije specifično školovanih javnih funkcionera, spremnih da rade u opštem (a ne partijskom ili nekom drugom) interesu. Bez obučenih, pripremljenih i tvrdih pregovarača sa verifikovanom pregovaračkom veštinom, nema uspeha u međunarodnom pregovaranju. Nema uspešnih pregovora bez čvrste, prethodno dogovorene i razrađene pregovaračke strategije za svaki mogući tok pregovora. Ako se pregovori vode pod pritiskom i nametnutim rešenjem, to nisu pregovori već ultimatum i, kao takve, treba ih odbiti.

Ključne reči: Javna funkcija, javni funkcioner, međunarodno pregovaranje, pregovaračka veština, strategija pregovaranja, ultimatum.

Uvod

Neposredan povod za ovaj članak predstavlja situacija u kojoj se Srbija nalazi u pregovaračkom procesu sa Prištinom pod okriljem Evropske

¹ Prof. dr Vladimir Prvulović, redovni profesor, Fakultet za međunarodnu ekonomiju, Megatrend Univerzitet, Beograd. E-mail: vprvulovic@megatrend.edu.rs. Pogledi izneti u radu predstavljaju lične stavove autora.

unije (EU). Naime, posle osam rundi pregovora, bili smo u situaciji da nam se nameće neodgovarajuće rešenje kao ultimatum, pod fatalnim pritiskom izveštaja koji se podnosi za sednicu Saveta Evropske unije (Savet ministara inostranih poslova EU) od 22. aprila 2013. godine, na kojoj bi se mogla doneti odluka o datumu za početak naših pristupnih pregovora o članstvu u EU.²

Imajući u vidu dubinu i složenost problema rešenja o normalizaciji odnosa Srbije sa samoproglašenom Republikom Kosovo,³ žeeli smo da ukažemo na neophodnost odgovornijeg odnosa javnih funkcionera prema ovom složenom problemu, ali i drugim problemima u funkcionisanju države. Takođe, žeeli smo da ukažemo i na to da boljih i efikasnijih javnih funkcija i funkcionera ne može biti bez njihovog za tu funkciju specifičnog školovanja i pripreme, kako se to radi u razvijenim demokratskim državama. Posebno smo hteli da ukažemo na ključnu ulogu veštih, edukovanih i izuzetno pripremljenih pregovarača, sa promišljenom strategijom pregovaranja, sa aktivnim pristupom i blagovremenim reagovanjima u toku samog pregovaračkog procesa i sa skalom mogućih rešenja – od maksimalističkih, preko optimalnih, do minimalno mogućeg i prihvatljivog rezultata.

Osnovna hipoteza ovog rada bila bi sledeća: *Kao zemlja, ne možemo poboljšati svoju spoljnopolitičku (pregovaračku) poziciju, bez odgovornih i za te funkcije specifično školovanih javnih funkcionera spremnih da rade u opštem (a ne partijskom ili nekom drugom) interesu.*

U ovom istraživanju razmotrićemo i nekoliko *pomoćnih hipoteza*:

1. Ukoliko je većina javnih funkcionera regrutovana iz partijskih struktura i zbog političkih razloga, a ne zbog njihovih visokih kvaliteta, nema izgleda da ćemo imati efikasnu državnu administraciju;
2. Javni funkcioneri za partijske zasluge dobijaju visoke beneficije, a ne težak i odgovoran rad u javnom interesu;
3. Bez obučenih, pripremljenih i upornih pregovarača sa verifikovanom pregovaračkom veštinom, nema uspeha u međunarodnom pregovaranju;
4. Nema uspešnih pregovora bez jasne, prethodno dogovorene i razrađene pregovaračke strategije za svaki mogući tok pregovora;

² Članak je pripreman pre nego što je parafiran Sporazum Beograda i Prištine. Na sednici Saveta Evropske unije, 22. aprila 2013, na bazi pozitivnog izveštaja Ketrin Ešton o pregovorima, doneta je odluka da se Evropskom savetu (šefova država i vlada) predloži da, na sednici 28. juna 2013, odredi datum za početak pristupnih pregovora Srbije za članstvo u EU.

³ U razmatranju se neminovno nameće poređenje sa farsičnim pregovorima, po istom pitanju, vođenim pod okriljem Međunarodne kontakt grupe u Rambujeu i Parizu, neposredno pred početak bombardovanja Jugoslavije. Više o tome: Boris Krivokapić, *NATO agresija na Jugoslaviju – sila iznad prava*, Beograd 1999, str. 9–11; Gavro Perazić, *Rambuje ili rat*, Beograd 2001, str. 65–70; Danilo Zolo, *Invoking Humanity – War, Law and Global Order*, London, New York, 2002, pp. 23–36.

5. Ako se pregovori vode pod nametnutim ili samonametnutim pritiskom i nametnutim rešenjem, to nisu pregovori već ultimatum i, kao takve, treba ih odbiti. Međutim, treba odmah jasno sagledati i sve posledice takvog odbijanja i pripremiti najefikasnije, ali realne odgovore na njih.

U daljem tekstu, razmotrićemo pomenute hipoteze i pokušati da utvrđimo zaključke koji mogu biti od koristi za dalje ili buduće pregovore po ovom ili drugim pitanjima (pa i u očekivanim, teškim i dugim pregovorima za prijem u članstvo u EU).

1. Javna funkcija nije samo (nije uopšte) privilegija

Javna funkcija, dužnosti i osobine modernog javnog funkcionera se, kao predmet i veština, izučavaju na svim značajnijim fakultetima političkih nauka, pravnim i fakultetima za državnu upravu u razvijenim demokratskim društvima.

Kroz to školovanje se nauči da biti javni funkcioner nije lako, niti je to, pre svega, privilegija koja donosi i omogućava beneficije, već težak i odgovoran posao da se na najbolji mogući i najefikasniji način obavlja posao u ime i na korist zajednice. Da bi to bilo tako, javni funkcioner mora da poseduje visok nivo stručnog znanja i veštine da obavlja poverene mu dužnosti u interesu svih građana svoje zemlje, resora ili nadležnosti.

To je funkcija koja je podložna kontroli, verifikaciji ili smeni od strane tela koje je na to mesto javnog funkcionera izabralo, ili zakonski zadužene institucije za nadzor, i pod stalnim je uvidom u njegov rad i preispitivanjem građana. Interesi građana, odnosno državni interesi, uvek su ispred ličnih ili posebnih interesa javnog funkcionera. Tako se objašnjava i stabilnost državne administracije u trajnim i uređenim demokratskim društvima, bez obzira na promene partija na vlasti, odnosno vlada ili kabineta (u Velikoj Britaniji, Švajcarskoj, Nemačkoj, i dr.). Biti javni funkcioner u takvim zemljama je velika čast i funkcija za poštovanje, ali i veliki teret odgovornosti i proverljiva stručnost najvišeg ranga.

Zato ne čudi da se, kod svakog ogrešenja o deontologiju (specifična pravila javne funkcije) od strane javnog funkcionera, podnosi ostavka, bez čekanja da to zatraže građani ili tela za nadzor i bez veštačkog traženja alibi za propuste ili nepoštovanja javnog interesa. Institucija dobrovoljne ostavke, bez trzavica i političkih lomova, je podrazumevajući deo javne funkcije u slučaju neblagovremenog ili nepravilnog delovanja u poverenoj nadležnosti, što nanosi štetu javnom interesu ili interesima građana. To nije ni partijska ili politička nagrada za vernost ili prijateljska nadoknada za ranije zasluge, već obaveza da se krajnje odgovorno, stručno i efikasno radi u opštem interesu svih. Ovo se uvek i stalno mora znati, a onda otpadaju brojni problemi nepotizma, korupcije, javašluka, „gledanja kroz prste“ i ostali slični problemi karakteristični za tranziciona društva.

2. Pregovaračka veština

Međunarodno pregovaranje je postupak u kojem se nastoji doći do približavanja stavova raznih strana, u prvom redu država, i usvajanja rešenja koje je prihvatljivo za sve učesnike. Mada se pregovori mogu voditi i u vezi sa drugim pitanjima (zaključenjem međunarodnog ugovora, učlanjenjem u određenu međunarodnu organizaciju i sl.), daleko najvažniji i najinteresantniji su pregovori kao jedno od mirnih sredstava za rešavanje međunarodnih sporova.⁴

„Međunarodno pregovaranje je način rešavanja međunarodnih sporova mirnim putem i uspostavljanja međunarodnih normi ponašanja“, ističe naš raniji ambasador u SAD Živorad Kovačević.⁵ Govoreći uopšteno o pregovaranju on podvlači, na bazi proučavane literature, da je to „zajednički proces donošenja odluka, u kome strane koje su u početku imale suprotstavljene pozicije i najčešće suprotne interese nastoje da dođu do međusobno korisnog i zadovoljavajućeg sporazuma“.⁶

U tom mukotrpnom građenju sporazuma odlučujući faktor predstavlja pregovaračka veština učesnika u pregovoru. To je ključna sposobnost diplomata, o čemu je francuski diplomat u Holandiji, Nemačkoj i Poljskoj Fransoa de Kalijer (*Francois de Calliers*, 1645–1717) napisao knjigu „O načinu pregovaranja sa vladarima“ još 1716. godine. On knjigu počinje konstatacijom: „Umetnost pregovaranja sa prinčevima je tako važna da sudbina i najvećih država često zavisi od dobrog i lošeg vođenja pregovora i od stepena sposobnosti angažovanih pregovarača“.⁷

Pregovaračka veština se, takođe, strpljivo i marljivo uči i stiče kroz učenje i vežbu na najboljim školama za državnu upravu i menadžment, politikološkim i pravnim fakultetima i kod velikih pregovaračkih magova (Li Jakoka u Kanadi, Škola za ekonomsko ratovanje u Parizu, Harvardov poslediplomski kurs za državnu upravu i za međunarodne studije, i dr.).⁸

⁴ Više u (hranološkim redom): Malcolm N. Shaw, *International Law*, Cambridge, 2003, pp. 918–923; Rodoljub Etinski, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2010, str. 278–280; Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2010, str. 674–676; Smilja Avramov, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2011, str. 599–600.

⁵ Živorad Kovačević, *Međunarodno pregovaranje*, Beograd, 2004, str. 27.

⁶ Isto, str. 26.

⁷ Kako ističe Kovačević, Kalijer već u uvodu ističe da njegova knjiga ima kao cilj „da dâ ideju o ličnim kvalitetima i opštem znanju koje treba da poseduju svi dobri pregovarači, da im ukaže na staze kojima treba da se kreću i na stene koje treba da izbegnu, i da opomene one koji su se opredelili za spoljnu službu svoje zemlje da treba da se ospozobljavaju da dostojno obavljaju ovu visoku, važnu i tešku dužnost pre nego što je prihvate“. Navedeno prema: Živorad Kovačević, op. cit., str. 127.

⁸ Miodrag Mitić, kao veliki poznavalac diplomatske veštine, pominje presedanski značaj Dejtonskih mirovnih pregovora o BiH u oblasti mirnog rešavanja sporova. On tu ističe, kao jedinstveno: izbor domaćina i mesta pregovora (Vazduhoplovna američka vojna baza u Dejtonu), izbor glavnog posrednika SAD, sastav učesnika (BIH – od muslimana i Hrvata, Hrvatska i Jugoslavija, zapravo Srbija u čijoj delegaciji je i Republika Srpska), i

Jedna od stvari koja prethodi pregovaranju je dobar izbor kadrova za ovu funkciju i saznanje da je pretežni i odlučujući faktor za dobrog pregovarača znanje i obuka, a ne urođeni talenat, prirodne osobine ili sklonosti. Ovde nećemo govoriti koje sve discipline kandidati za uspešne pregovarače moraju da izuče, pre nego što dođu u poziciju da pregovaraju u ime svoje kompanije ili države. Pomenućemo šta tako osposobljeni moraju da znaju pre nego se upuste u pregovarački proces:

- a) Saznanje da pregovora može biti i potreba za njima postoji jedino i ako obe ili sve strane u pregovoru imaju želju i potrebe, odnosno interes da pregovorima reše određeni problem. Ako nije tako, ili ako samo jedna strane to želi, onda se ne radi o pregovorima, već o nametanju volje ili rešenja drugoj strani (kapitulacija ili ucena, na primer);
- b) Treba na početku čvrsto utvrditi šta je maksimalni interes sopstvene pregovaračke strane, šta je optimalni interes koji u pregovorima treba i moguće je postići i šta je minimalni interes prihvatljiv kao rezultat pregovora;
- c) Neophodno je saznati ili dokučiti (obaveštajnim ili drugim putem) šta su interesi druge (ili drugih) strane (strana) u pregovorima, kako ne bi o pregovorima sudili samo na bazi naših očekivanih rezultata ili bili iznenadjeni da i druga strane ima interes, koji mogu biti suprotstavljeni našim interesima; kao i
- d) Treba znati koji su interesi medijatora ili posrednika u pregovorima da se oko njih toliko trudi, organizuje ih i troši sredstva i energiju da ih dovede do očekivanog rezultata.

3. Studija slučaja: Pregовори Београда и Приштине под окриљем ЕУ

U slučaju Briselskih pregovora Beograda i Prištine pod okriljem EU, uz pretpostavku da smo utvrdili šta su interesi naše strane (Srbije) u pregovorima, morali bismo da znamo sledeće:

*– Interes Prištine, iako dobro isfingiran i snažno podržan od najvećeg broja zapadnih sila koje su priznale samoprogalašenu nezavisnost Kosova, jeste da obezbedi *de facto* priznavanje od strane Srbije nezavisnosti samoproglašene države na celoj teritoriji, zatim ukidanje „paralelnih institucija Srbije“, sprečavanje onemogućavanja pristupa Kosova međunarodnim organizacijama od strane Srbije i dalji put Kosova ka evropskim integracijama.*

– Interes zapadnih zemalja, pre svega SAD za rešenje problema Severa Kosova i tzv. normalizaciju odnosa Beograda i Prištine, jeste prestanak finansiranja jednog dela vojnih jedinica i opreme, kao i stručnih ekipa i

posebno metodologiju rada (sve delegacije su se plenarno sastale samo na otvaranju i na dan završnice pregovora, a sve ostalo bilo je predmet kontakata i pregovora predstavnika SAD sa „stranama u sporu“). Videti: Miodrag Mitić, *Diplomacija – delatnost, organizacija, veština, profesija*, Beograd, 1999, str. 355.

funkcionera na teritoriji Kosova, preglašavanja u međunarodnim organizacijama oko prijema Kosova u članstvo, prebacivanja odgovornosti i troškova na EU i definitivno skidanje tog pitanja sa dnevnog reda uzburkanog sveta sa brojnim lokalnim žarištima, u kojima je SAD u ulozi svetskog policajca.⁹

– *Interes posrednika u pregovorima – EU je, pored rečenog, nametnut i činjenicom postojanja pet zemalja članica koje, iz sopstvenih unutrašnjih i principijelnih razloga, nisu, niti žele da priznaju nezavisnost Kosova. EU smatra da bi, u slučaju postizanja sporazuma Beograda i Prištine, oko kojih se toliko trudi i politički investira, bilo lakše omogućiti da i tih pet preostalih zemalja priznaju Kosovo.* To je posebno važno, jer je buduća evropska integracija Kosova nemoguća, ako se tome suprotstavi veto samo jedne, a ne pet članica EU (dobar primer je slučaj grčkog veta na makedonski put u Evropu). *EU je rešena, iako to javno ne ističe, da u EU primi samo, jedino i istovremeno, i Srbiju i Kosovo, jer bi u protivnom Srbija, kada jednom bude primljena, mogla da istakne veto na prijem Kosova.* Zato i ne treba da iznenadi, niti čudi, kada nemački parlamentarci u poseti Srbiji, javno i arogantno, ističu da je ulaz Srbije u EU moguć jedino ako prizna nezavisnost Kosova.¹⁰

Kada se ovo zna, a naši pregovarači bi to morali znati, pitanje *datuma za početak pregovora Srbije o članstvu je skoro bespredmetno*, jer će to biti aktuelno tek kada se steknu uslovi da i Kosovo bude primljeno u „paketu“, a pregovori mogu da potraju dokle god EU želi (dovoljno ilustrativan je slučaj odavno otpočetih pregovora sa Turskom, iako se zna da ona nikada neće biti primljena u EU).¹¹

Zašto onda određivanje datuma za početak pregovora naši pregovarači smatraju i trpe kao pritisak, kada se zna da i druga strana i medijator imaju svoje interese i pritiske za uspešno okončanje pregovora? Pozitivno rešenje u pregovorima je isto tako važno za delegaciju Kosova i domaćina EU, iako se oni postavljaju nadmeno,

⁹ Govoreći o američkom doprinosu uspešnom okončanju Dejtonske konferencije o BiH, američki autor ističe: „Reakcije javnosti i Kongresa na Dejtonski sporazum i američki doprinos IFOR su u najboljem slučaju bile mlake. Istraživanja javnog mnjenja su pokazivala da je javnost gotovo ravnomerno podeljena povodom toga da li SAD treba da upotrebe oružane snage u Bosni. Kongres je odražavao ove sumnje“. Videti: Robert D. Šulenberg, *Američka diplomacija od 1900. godine*, Beograd, 2011, str. 364.

¹⁰ „Ako je davalac strana država, a posebno međunarodne organizacije, iskustvo govori da treba biti veoma pažljiv kako se te dobre usluge ne bi pretvorile ne samo u posredovanje, već i pritisak na prihvatanje rešenja koje odgovara samo jednoj strani ili je izraz posebnih interesa pružaoca usluga. Najbolji skorašnji primer za to je učešće Evropske zajednice u rešavanju jugoslovenske krize, jer se počelo od dobrih usluga, a završilo do diktata i priznanja otcepljenih republika, čime je bespovratno prejudicirano rešenje spora isključivo u korist jedne, a na štetu druge strane“. Videti: Miodrag Mitić, op. cit., str. 344.

¹¹ Sporazum Turske i EEZ o pridruživanju potpisani je 12. septembra 1963. godine u Ankari, Turska je status kandidata za prijem dobila odlukom Evropskog saveta u Helsinkiju 10. i 11. decembra 1999, Evropski savet je, na sednici od 17. decembra 2004. u Briselu odredio 3. oktobar 2005. godine kao datum za početak pregovora o prijemu Turske u članstvo EU, predviđenih da traju između deset i petnaest godina. Kao što je poznato pregovori nisu ni do danas završeni, a sve ukazuje na to da nikada neće ni biti okončani, niti Turska primljena u EU.

ultimativno („uzmi ili ostavi“), kao da im do rezultata nije stalo. Radi se dakle o smislenoj pregovaračkoj komforno-isfingiranoj poziciji kojom se delegacija Srbije pritiska na ustupke, jer joj od toga zavisi sudbina odluke Evropskog saveta o dodeljivanju datuma za početak pregovora o članstvu u EU.

Pa dobro, šta ako na sednici u junu 2013, Evropski savet ne odobri Srbiji datum za početak pregovora? Je li to kraj sveta ili kraj naših nastojanja da uđemo u EU? Da li je EU, u ovako teškoj unutrašnjoj ekonomskoj situaciji, spremna da nas uskoro primi u članstvo? Budimo realni. Šta ćemo time dobiti? Biti u poziciji Bugarske, Rumunije, Kipra, sutra možda Hrvatske ili Slovenije.

Zašto smo uopšte toliko javno pričali o našim željama da, po svaku cenu, uspešno završimo pregovore, kako bismo dobili taj famozni datum za pregovore? Time smo sasvim ugrozili svoju pregovaračku poziciju i sveli je na stranu prinuđenu na maksimalne ustupke. Time smo dali pregovaračku prednost suprotnoj (i medijatorskoj) strani u pregovorima, koje nam zato i diktiraju tekst konačnog sporazuma i nameću rešenja koja nam uopšte ne odgovaraju.

Kada je reč o pregovaračkoj taktici, zašto u sredini pregovora nismo napravili stvarni ili isfingirani prekid, ako smo nezadovoljni što se samo od nas traže ustupci? To bi onda nateralo drugu (i medijatorsku) stranu da razmisle i učine neke ustupke ka srednjem ili optimalnom rešenju.¹²

Ispostavilo se da smo, posle osme, neuspešno završene runde pregovora, nezadovoljni ponuđenim opcijama sporazuma, napravili prekid i posle očiglednih pritisaka EU i SAD doveli do toga da se ponude povoljnije opcije koje smo, na kraju, prihvatili i parafirali. Ovo je jasna potvrda jedne od naših napred iznetih pomoćnih hipoteza.

Zašto nismo upotrebili argument da, za nametnuto nepovoljno rešenje, ispod svog minimalnog interesa, moramo da konsultujemo naš narod (ili Srbe na Kosovu) na referendumu, za koji se zna da bi odbio nametnuto rešenje, nego se vajkamo i jadamo što nismo postigli bolji rezultat?

Očigledno da naši pregovarači moraju imati ne samo pregovaračku veštinu na potrebnom nivou, već i političku podršku, kako bi zaštitili nacionalni interes u komplikovanim i teškim okolnostima.¹³

¹² Govoreći o osnovnim principima rešenja putem pregovora, Živorad Kovačević ističe uravnoteženost, kao jedan od osnovnih principa rešenja: „Okvir za sporazum mora dati ponešto svakoj od strana u sporu u pogodbi koja bi trebalo da bude bar grubo izbalansirana. Jedino tako se može očekivati da ona bude prihvaćena“. Videti: Živorad Kovačević, op. cit., str. 160.

¹³ Još 2008. godine, u knjizi *Savremeni međunarodni odnosi*, u odeljku „Kosovski problem kao izuzetak ili pravilo“, na ovu temu sam pisao: „Utisak je da u pregovaračkom procesu, takođe, nismo mnogo pametno postupali: mi smo od situacije da nas Kosovo ne interesuje, da je ono izgubljeno, da je do ovakve situacije došlo greškom prošlog režima, došli do toga da ne predlažemo optimalno ili više mogućih rešenja, već smo išli na krajnje rešenje koje nama odgovara, a to je da nema govora o nezavisnosti, nema govora o podeli, nema govora o bilo kakvom drugom rešenju... Rešenje je moglo da bude, između ostalih, i da su naša delegacija, naša diplomacija ili naša politika, zatražile od EU da zaustavi razmatranje kosovskog problema sve dok čitav Zapadni Balkan, po ubrzanoj proceduri, ne uđe u EU, a onda ćemo se u okviru nje, u porodicu evropskih naroda, dogovarat o rešenjima“. Dalje se

4. Sposobnost da se kaže „NE“

U međunarodnim pregovorima, kao i u životu, potrebni su smelost i umeće da se kaže „NE“. Ovo je i uobičajena taktika u pregovaranju i očekivani odgovor u situacijama kada se pokušava nametnuti maksimalni zahtev jedne strane u pregovorima. Nije slučajno da se pregovarači koji umeju da kažu „NE“ smatraju ozbiljnim ili, kako se to obično kaže, „tvrdim“ pregovaračima koji se upravo zbog toga i respektuju.

Ne vidimo šta bi nas sprečavalo da primenimo tu taktiku, ako su nam uslovi koje pokušavaju da nam nametnu potpuno neprihvatljivi i nisu rezultat pregovora, već predstavljaju ultimatum. Kako očekujete da vas respektuju kao učesnika u pregovorima, kada se vi sami ne respektujete ili dopuštate da vam se nameće tuđa volja, bez uvažavanja vaših zahteva?

Ukoliko nam je stalo do pozitivnog stava medijatora u pregovorima, u ovom slučaju EU, ili glavnog „sponzora“ kosovske strane – SAD, zašto im nismo uputili zvanični demarš u kome bi taksativno naveli od čega se sve, u postupku pregovaranja bona fides, naša strana odrekla od početne pregovaračke pozicije, i upitali da li se druga strana u pregovorima bilo čega odrekla?

Kakvi su to pregovori u kojima se očekuje da samo jedna strana popušta, a druga se čvrsto drži početnih pozicija? Otvoreno se moglo istaći da ovde nema ni reči o pregovorima i da mi na takav postupak ne pristajemo, očekujući da medijatori i „sponzori“ utiču na drugu stranu da se korektnije postavlja.

To naravno ne bi smelo da bude opravdanje za neuspeh pregovora, ali bi smanjilo pritisak na našu stranu i odgovornost za neuspeh „pregovora bez pregovora“.

Ovo bi istovremeno bila i dobra priprema za izricanje našeg NE na ovakav pristrasan i jednostran pristup medijatora – EU, i glavnog „sponzora“ kosovske strane – SAD, u pregovorima koje su zahtevali, kao put ka normalizaciji odnosa Beograda i Prištine, ali i iz sopstvenih interesa. Bez obzira na njihovo očekivano neraspoloženje prema našem odbijanju ultimatura, koje će svakako biti praćeno pretnjama, daljim pritiscima i uslovljavanjima. Na to treba biti spremani i razložno primati sve te formalne i neformalne arogantne zahteve i pretnje, jer smo svesni koliko je i njima važan uspešan završetak pregovora, a ne samo nama.

Ako nas ovako tretiraju u pregovorima, u koje smo ušli sa željom da postignemo pozitivno i obostrano prihvatljivo rešenje, kako će nas (kao meke i slabe pregovarače) tretirati u pregovorima za članstvo u EU, koji imaju 34 teških poglavљa i koji mogu trajati u nedogled. Zemlje koje su kroz taj proces pripremnih pregovora već prošle (npr. Hrvatska) ističu da se radi pre o teškim ispitima ili domaćim zadacima koje treba dobro pripremiti i položiti, nego o pregovorima. Ukoliko toga nismo svesni, onda smo

tekstu razmatraju prednosti ovakvog predloga i analiziraju druga moguća rešenja koje smo, kao predloge, mogli da stavimo na sto.

Videti: Vladimir Prvulović, *Savremeni međunarodni odnosi*, Beograd, 2008, str. 37–41.

stvarno u teškoj situaciji i podložni prihvatanju nametnutih rešenja, bez stvarnih pregovora i bez vođenja računa da se zadovolje makar minimalni interesi iz naše početne pregovaračke pozicije. A to bi zapravo bio potpuni neuspeh navodnih pregovora i, što je još važnije, time bismo pokazali da čemo i ubuduće biti žrtve nametnutih rešenja.

Kao što se može zaključiti, pregovaračka veština, samopoštovanje i smelost naših javnih funkcionera, nužan su uslov dobrog postavljanja u međunarodnim odnosima, koji se sve manje baziraju na principima suverene jednakosti država, a sve više na supremaciji jedne sile i njenih saveznika. Toga moramo biti svesni i pre polaska na početak pregovora o svakom pitanju od nacionalnog interesa.

5. *Zaključne napomene*

U ponedeljak, 8. aprila 2013. godine, Vlada Republike Srbije saopštila je i zvanično prosledila EU odgovor na predložena rešenja za okončanje pregovora Beograda i Prištine o Kosovu.¹⁴ Kao što se i očekivalo i kao što su zatražili konsultovani šefovi poslaničkih grupa u Skupštini Srbije, Srpska pravoslavna crkva, rukovodstvo najveće političke partije SNS i organi Srba sa Kosova, odgovor je bio „NE“ za ponuđene modalitete koji nisu vodili računa o najosnovnijim našim zahtevima, ali „DA“ za nastavak pregovora, bez obzira na pritisak famoznog datuma za početak naših pregovora o članstvu u EU. Doneta je, kako se čini, racionalna i opravdana odluka kojom se odbacuju ultimatumi i pritisci, vremenski tesnaci i pretnje.

Najpre, želimo da ukažemo na to da su se naša osnovna i pomoćne hipoteze, u toku razrade ove teme i praćenja događaja, uglavnom, na ovaj ili onaj način, potvrdile. To je sada savim jasno.

Ali šta dalje? Koji su mogući modaliteti rešenja za novonastalu situaciju, za koje ćemo se zalagati u nastavku pregovora sa Prištinom pod okriljem EU, ako do njih dođe?

Budući da u ranijim fazama i pokušajima nalaženja rešenja za Sever Kosova i opstanak Srba na Kosovu, nismo prihvatili tzv. „Ahtisarijev

¹⁴ Vlada ne može da prihvati ponuđena rešenja koja su usmeno saopštена našem timu, jer ne garantuju ljudska prava, opstanak i bezbednost Srba na Kosovu, kaže srpski premijer Dačić. „Takov dogovor nije sprovodiv i ne bi doveo do konačnog i održivog rešenja“, rekao je premijer Ivica Dačić. Premijer je ovlašćen da obavesti EU o toj odluci. Sporazum zasnovan na ponuđenim principima, dodao je premijer, ne bi doveo do konačnog i održivog rešenja i preovladavanja sadašnjeg stanja na KiM. Vlada je istovremeno potvrdila opredeljenost da se mirnim putem kroz dijalog dođe do trajnog rešenja koje će biti čvrst osnov za izgradnju trajnog mira. „Dosadašnjim učešćem u dijalogu i spremnošću na kompromis Vlada Srbije je pokazala iskrenu rešenost da se postigne sveukupni dogovor“, rekao je Dačić, koji je ministrima pročitao predložene zaključke. Za „zaključak o potrebi nastavka dijaloga sa predstavnicima privremenih institucija samouprave u Prištini uz posredovanje EU“ glasali su svi prisutni članovi Vlade. Internet, www.b92.net/vesti, 09/04/2013.

plan”,¹⁵ a Priština smatra svojim najvećim ustupkom prihvatanje tog plana (i ne prihvata tzv. „Ahtisarijev plan plus”),¹⁶ šta naši pregovarači, kao moguće rešenje položaja Srba na KIM, mogu da predlože?¹⁷

Pre svega ona rešenja koja, kao pozitivni presedani, postoje u evropskoj i međunarodnoj praksi i, već decenijama, uspešno funkcionišu. I koje su međunarodna zajednica i EU već prihvatile.

¹⁵ Tekst plana Martija Ahtisarija za Kosovo i Metohiju, koji se sastoji od Opštih principa (sa 14 članova) i 13 aneksa, objavljen je, kao specijalni dodatak *Glasa javnosti*, 25. aprila 1999. godine. Internet, <http://www.glas-javnosti.rs/dodaci/plan-martija-ahtisarija-za-kosovo-i-metohiju, 25/04/2013>. U članu 1. Opštih principa se kaže:

„Kosovo treba da bude multietničko društvo koje će, preko svojih zakonodavnih, izvršnih i pravosudnih institucija, i uz puno poštovanje vladavine prava, sprovoditi svoju demokratsku vladu.

Vršenje javne vlasti na Kosovu treba da se zasniva na jednakosti svih građana i maksimalnom poštovanju međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i na unapređenju i zaštititi prava i doprinosu svih njegovih zajednica i njihovih pripadnika. Kosovo treba da usvoji ustav. Ustav Kosova treba da propiše i garantuje pravne i institucionalne mehanizme koji su neophodni da se osigura da se Kosovo vlada po najvišim demokratskim standardima, i da se promoviše miroljubiva i prosperitetna egzistencija svih njegovih stanovnika. Ustav treba da sadrži, ali da nije ograničen samo na principe i odredbe koje su iznete u Aneksu I ovog rešenja.

Kosovo treba da ima otvorenu tržišnu ekonomiju sa slobodnom konkurenjom. Kosovo treba da ima pravo da ugovara i sklapa međunarodne sporazume i pravo da traži članstvo u međunarodnim organizacijama. Zvanični jezici Kosova treba da budu albanski i srpski.

Kosovo treba da ima sopstvene, posebne, nacionalne simbole, uključujući tu zastavu, grb i himnu, koji će odražavati njegov multietnički karakter.

Kosovo ne sme da ispostavlja teritorijalne zahteve protiv i ne sme da traži ujedinjenje ni sa kojom državom ili delom neke države. Kosovo treba u potpunosti da sarađuje sa svim entitetima koji su uključeni u implementaciju Rešenja i da preduzme sve obaveze iz Rešenja. Kosovo i Republika Srbija se pozivaju da u dobroj veri sarađuju po pitanjima vezanim za implementaciju i realizaciju uslova ovog rešenja.

Međunarodna zajednica će vršiti nadzor, nadgledanje i imaći sva neophodna ovlašćenja da osigura delotvornu i efikasnu implementaciju ovog rešenja, kao što je izloženo u aneksima IDž, Dž i DžI. Kosovo takođe treba da uputi poziv međunarodnoj zajednici sa ciljem da mu pomogne da uspešno ispunи svoje obaveze.“

¹⁶ Jedan osrvt na *Ahtisarijev plan plus* videti kod: Džerard Galuči, *Kosovo – kako bi mogao da izgleda ‘Ahtisari plus’*, Internet, <http://www.transconflict.com/2011/07/kosovo-kako-bi-mogao-da-izgleda-ahtisari-plus/>, 01/05/2013.

¹⁷ „Šta predviđa plan Ahtisari plus za sever KiM“: Manje od autonomije srpskog entiteta u BiH, a više od autonomije u originalnom Ahtisarijevom planu; bez prisustva bezbednosnih struktura, institucija lokalne samouprave izabranih po srpskim izbornim zakonima i srpskog sudstva; institucije zdravstva, školstva, visokog obrazovanja mogu da se odvijaju po programu Srbije, ali samo ukoliko ih odobre centralne institucije u Prištini; dozvoljeno je finansiranje ovih institucija, ali sa tačno određenim specifikacijama preko takozvane „centralne banke u Prištini“; predmet razgovora bi bila raspodela poreza i carina, da li da sve ide srpskim opštinama ili njima samo deo iz prištinskog budžeta; zasebna jedinica kosovske policije za zaštitu spomenika i kulturnog i istorijskog blaga; predmet dogovora takođe bi moralo da bude sudstvo, odnosno koje zakonodavstvo bi se primenjivalo. B. Mitrinović, Internet, www.politika.rs/.../Platforma-o-Kosovu-ili-Ahtisari-plus.lt.html.

To je najpre, specifičan položaj i visoka i celovita autonomija oko 30.000 Švedana (manjine) na Olandskim ostrvima u sastavu Republike Finske.¹⁸ Treba dobro proučiti ovaj primer i sva prihvaćena ovlašćenja koja ova etnička zajednica ima, na zadovoljstvo i kao dodatni razlog dobrih odnosa Kraljevine Švedske i Republike Finske, koje su obe članice Evropske unije. Ako ustanovimo, u toku priprema, da je ovakvo rešenje dobra solucija i kao konačan rezultat naših pregovora, treba na njemu čvrsto insistirati. Možemo prepostaviti da bi Evropska unija takvu soluciju mogla da podrži i utiče na Prištinu da je prihvati.

Drugi mogući model rešenja, mogao bi biti *položaj i specifična, suštinska autonomija austrijskog stanovništva (manjine) u pokrajini Alto Adiže (Južnom Tirolu), koji pripada Italiji*.¹⁹ Ovo je decenijama bio veliki problem u

¹⁸ Alandska ostrva (ponekad se nazivaju i Olandskim) su autonomna, demilitarizovana i jednojezična švedska pokrajina Finske. Ovaj arhipelag se nalazi na ulazu u Botnijski zaliv u Baltičkom moru, na pola morskog puta između Finske i Švedske. Alandi se sastoje od 292 mala ostrva, od kojih je svega 65 naseljeno. Na njima dominira švedski život (95%), dok je etničkih Finaca jedva 4,36%. Alandska ostrva se nalaze u sastavu Finske, s tim da uživaju veoma široku autonomiju, koju, porez ostalog, karakterišu potpuna dominacija švedskog jezika u svim porama javnog života, vrlo široka sloboda u uređenju unutrašnjih pitanja, regionalno državljanstvo i dr. Kada je Finska decembra 1917. godine proglašila svoju nezavisnost, ostrviljanima je ponuđen određeni oblik lokalne samouprave sa pravom da imaju sopstvenu legislativu (nabrzinu pripremljen *Zakon o autonomiji Alanda*, usvojen 6. marta 1920). Međutim, stanovnici Alanda nisu bili voljni da prihvate tu ponudu, te su i dalje radili na ujedinjenju sa Švedskom. U takvoj situaciji posredovala je V. Britanija koja je uticala da se čitava stvar prosledi novoosnovanoj svetskoj organizaciji – Društву naroda. Pregоворi između ovlašćenih predstavnika Finske i Švedske bili su vrlo uspešni, tako da je Savetu Društva naroda već 27. juna 1921. godine podnet tekst sporazuma kojim su dve zemlje postigle saglasnost (ugovor poznat kao *Alandski sporazum*, eng. *Aland Agreement*), koji ga je jednoglasno usvojio. Suština Alandskog sporazuma ogledala se u tome što je on bliže uredio niz najvažnijih pitanja, odredivši osnovne principe kojima su postavljeni temelji pravnog položaja Alandskih ostrva i njihovih stanovnika (...) 1) nastava na Alandima obavljće se na švedskom jeziku; 2) pravo svojine na zemlju biće rezervisano isključivo za Alandane; 3) biračko pravo na lokalnim izborima za alandski parlament biće rezervisano isključivo za stanovnike Alanda; 4) samo lice koje prihvate sami Alandani može biti postavljen za guvernera, tj. najvišeg predstavnika Republike Finske na Alandima; (...) 5) Alandi imaju pravo na deo prihoda od poreza; 6) nadzor nad ostvarivanjem sporazuma vršiće Društvo naroda. Parafrazirano prema: Boris Krivokapić, „Alandska ostrva – osam decenija široke autonomije“, u: Boris Krivokapić (ur.), *Alandska ostrva – primer uspešne autonomije*, Beograd, 2001, str. 7, 8, 12, 14, 18, 19, 20. (Iz navedenog se vidi aktuelnost i evidentna relevantnost ovog primera za aktuelne pregovore Beograda i Prištine – prim. V. Prvulović).

¹⁹ *Trentino-Alto Adiže, odnosno Južni Tirol*, je područje koje je skoro šest vekova (od 1363. do 1918) bilo deo Habsburškog carstva, ali je Senžermenskim ugovorom o miru (1919) pripalo Italiji. Prema podacima iz 1991. godine 287.503 stanovnika ovog područja govori nemački, a samo 116.914 italijanski jezik. Poseban status nemačke jezičke manjine predviđen je austrijsko-italijanskim sporazumom od 5.9.1946. o položaju nemačke manjine u oblasti Alto Adiže (Južni Tirol), datim kao prilog 4. uz Mirovni ugovor sa Italijom (poznat kao sporazum Gruber – De Gasperi). Konkretno, njime je stanovnicima južnotirolskih provincija Bolzano Trentino koji govore nemački, garantovana puna ravnopravnost sa stanovništvom koje govori italijanski. U istu svrhu su im priznata i posebna prava: pravo na obrazovanje u osnovnoj i srednjoj školi na

odnosima dve susedne države, ali je posle dugih, mučnih pregovora, pritisaka i pretnji nađeno rešenje koje zadovoljava obe strane i koje je postalo osnova njihovih dobrih odnosa. Obe ove države su članice EU, a evropska i međunarodna zajednica ovakvo rešenje prihvata i registruje kao pozitivan presedan. Treba dobro proučiti sve aspekte autonomije Austrijanaca u Južnom Tirolu i, ukoliko nam ono ili njegovi neki aspekti odgovaraju, treba istaći da bi bilo prihvatljivo kao rezultat naših pregovora. Nema razloga sumnjati da bi EU mogla da verifikuje i podrži oba ova navedena, već dostignuta rešenja.

Ako smo odlučni da rešimo ovaj problem i ne ostavljamo za generacije koje dolaze, moramo dobro pripremiti maksimalnu, optimalnu i najmanju moguću varijantu rešenja koje ćemo tokom nastavka pregovora braniti i vešto predlagati. Radi se o dugoročnim i ključnim rešenjima za opstanak srpske i drugih nealbanskih zajednica na samoproglašenom Kosovu, kao i garancijama za neprocenjivo vredne spomenike srpske duhovnosti i nasleđa na Kosovu. To mogu da postignu i obezbede samo veoma vešti i čvrsti pregovarači, uz jedinstvenu podršku srpskog naroda i političkih institucija.

Posle pauze, nastale odbijanjem Beograda da potpiše nametnuti predlog sporazuma u kome su bili zanemareni svi srpski zahtevi, visoka predstavnica EU za spoljne poslove Ketrin Ešton sazvala je novu, devetu, a zatim i desetu rundu pregovora na kojoj je, posle intenzivnih konsultacija sa Vašingtonom i Prištinom, iznala mnogo povoljniju ponudu.

Srpska strana je intervenisala oko tačke 14. predloga, kroz koji su predlagajući hteli „na mala vrata“ da uvedu obezbeđivanje članstva Kosova u UN. Pošto je to srpska strana kategorički odbila, pozivajući se na usvojeni princip neprejudiciranja pitanja statusa, taj član je izmenjen u smislu da jedna i druga strana (Beograd i Priština) neće ometati jedna drugu na putu evropskih integracija. To je bilo prihvatljivo i za srpsku stranu, iz napred navedenih razloga. Time su se stekli uslovi da srpska strana, nakon pregovara koji su u desetoj rundi trajali skoro 15 sati, u petak 19. aprila 2013. godine, u kasnim večernjim satima, stavi paraf na Predlog teksta sporazuma.²⁰

maternjem jeziku; ravnopravna upotreba nemačkog jezika u državnim ustanovama; ravnopravnost u pogledu pristupa u javne službe; pravo na vraćanje ranijih nemačkih prezimena; autonomija u zakonodavnoj i upravnoj oblasti. Dakle, posle niza godina međusobnog sporenja Italije i Austrije, ministri inostranih poslova dve države su, po ovom pitanju, u Kopenhagenu 1969. godine potpisali tzv. Paket mera i Kalendar operacija. Njime se italijanska vlada obavezala da prilagodi svoje zakonodavstvo dogovorenim meraima u cilju obezbeđenja predviđene autonomije. Ubrzo nakon toga (1972) donet je novi Statut Pokrajine. Parafrasirano prema: Boris Krivokapić, Službena upotreba jezika u međunarodnom pravu i novijem zakonodavstvu nekih evropskih država, Centar za antiratnu akciju, Beograd, 2004, str. 206–208. Analogija sa problemima i temama pregovora Beograda i Prištine je indikativna (prim. V. Prvulović).

²⁰ Tekst sporazuma koji su 19. aprila 2013. godine u Briselu parafirali premijer Srbije Ivica Dačić i kosovski premijer Hašim Tači, objavila je odmah po potpisivanju beogradska štampa. Videti: *Belgrade – Kosovo Agreement Text Published*, Internet, <http://inserbia.info/>

Saopšteno je da će taj tekstu predloga ići na usvajanje na sednici Vlade Republike Srbije, u ponedeljak 22. aprila 2013. (na kome ga je Vlada jednoglasno usvojila), pa zatim na sednicu Skupštine Srbije, u petak 26. aprila (na kojoj ga je Skupština usvojila velikom većinom glasova), nakon čega je potrebno zvanično izvestiti Evropsku komisiju da je Sporazum o normalizaciji odnosa Beograda i Prištine usvojen od strane srpskog parlamenta. Naravno, ostaje veliki posao pred najvišim organima Republike Srbije da obezbede pristanak Srba sa Kosova i njihovih institucija za postignuti sporazum i, što je još važnije, za njegovu primenu.

U tome, za sada, ima velikih problema, jer su ga predstavnici Srba sa Severa Kosova odbili. Trenutno se vode razgovori predstavnika četiri srpske opštine sa Severa Kosova sa Vladom Republike Srbije, da se prevaziđu

news/2013/04/belgrade-kosovo-agreement-text-published/, 01/05/2013. Sporazum sadrži 15 tačaka u okviru kojih je predviđeno: uspostavljanje Zajednice/asocijacije srpskih većinskih opština na Kosovu (ZSO), a članstvo je otvoreno i za druge opštine uz saglasnost članica; da će Zajednica imati osnivački statut. Može biti ukinuta samo odlukom opština koje su u njenom sastavu. Pravne garancije će biti odgovarajući zakoni i Ustavni zakon (uključujući donošenje odluka dvotrećinskom većinom); da će struktura Zajednice biti zasnovana na istim osnovama na kojima počiva Statut asocijacije kosovskih opština, odnosno imaće predsednika, potpredsednika, skupštinu i veće; da će opštine članice, u skladu sa Evropskom poveljom o lokalnoj samoupravi i kosovskim zakonima imati pravo da saradjuju u sprovođenju svojih ovlašćenja kolektivno preko zajednice. Zajednica će imati puni nadzor u oblastima ekonomskog razvoja, obrazovanja, zdravstva, urbanog i ruralnog planiranja; da Zajednica/asocijacija ima i dodatne nadležnosti, koje na nju mogu da prenesu centralne vlasti u Prištini; da će Zajednica imati predstavničku ulogu pri centralnoj vlasti, kao i mesto u lokalnim, savetodavnim telima u tu svrhu. Kako bi se navedeno sprovedlo, predviđa se funkcija monitoring; da će postojati jedna policijska snaga na Kosovu koja će se zvati kosovska policija. Čitava policija sa severa Kosova treba da bude integrisana u okvire kosovske policije. Plate će isplaćivati jedino kosovska policija; da će pripadnicima drugih bezbednosnih srpskih struktura biti ponuđeno mesto u odgovarajućim kosovskim strukturama; da će četiri opštine sa većinskim srpskim stanovništvom (Severna Mitovica, Zvečan, Zubin Potok, Leposavić) na severu Kosova dobiti regionalnog komandanta policije. Komandant treba da bude kosovski Srbin, kojeg će imenovati MUP, a na osnovu predloga koji će dostaviti predsednici četiri opštine u ime zajednice. Sastav policije na severu odražavaće etnički sastav stanovništva ove četiri opštine (biće još jedan regionalni komandant za opštine Južna Mitrovica, Srbica, Vučitrn). Regionalni komandant četiri severne opštine saradivaće sa drugim regionalnim komandantima; da će pravosuđe biti integrisano i radiće u okvirima pravnog sistema Kosova. Apelacioni sud u Prištini će formirati panel sudsija i u njemu će većinu činiti sudsije kosovski Srbi. Oni će biti nadležni za sve opštine sa većinskim srpskim stanovništvom. Odeljenje apelacionog suda, sastavljeno od administrativnog osoblja i sudsija, imaće stalno sedište u Severnoj Mitrovici (Okružni sud Mitrovica). Svaki panel ovog odeljenja biće sastavljen većinski od sudsija kosovskih Srba. U zavisnosti od prirode predmeta sudsice nadležne sudsije; održavanje opštinskih izbora na severu u 2013, uz podršku OEBS i po zakonima Kosova i međunarodnim standardima; da do 26. aprila bude sačinjen plan za implementaciju, koji će imati određeni vremenski rok.U sprovođenju dogovora mora se poštovati princip transparentnosti finansiranja; obaveza obe strane da intenziviraju razgovore o telekomunikacijama i energetici i da ih završe do 15. juna 2013; da je dogovoren da dve strane neće jedna drugu blokirati, niti podsticati druge da blokiraju napredak neke od strane na njenom evropskom putu; da dve strane formiraju Odbor za primenu dogovora uz podršku Evropske unije. Na kraju teksta srpski premijer Ivica Dačić je rukom dopisao: „Ovim potvrđujem da je ovo tekstu predloga o čijem prihvatanju ili odbijanju će obe strane podneti svoje odluke“.

problemima koji su izazvali njihovo odbijanje. Pominje se mogućnost održavanja referenduma za građane Republike Srbije, na kome bi bilo odlučeno da li se sporazum prihvata ili ne. Bez toga ovaj Sporazum bi ostao mrtvo slovo na papiru i ne bi omogućio dalji put Srbije ka EU.

U međuvremenu, u sredu 24. aprila,²¹ formirani su timovi Beograda i Prištine za pregovore o modalitetima i tempu sprovodenja usvojenog sporazuma, što je uslov za dobijanje datuma za početak pregovora Srbije o članstvu u EU i za odobravanje pripreme Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) Kosova sa EU, koji navodno treba da se usvoje na sednici Evropskog saveta šefova država i vlada, 25. juna 2013. godine. U Briselu je održana njihova prva sednica na kojoj nije došlo do dogovora, ali će se pregovori o tome nastaviti.

Izgleda da je tako tema koja je bila povod za ovaj članak uspešno prevladana, mada je to samo početak dugog puta Srbije na putu ulaska u EU. Međutim, zaključci koje smo u članku izložili imaju trajni značaj za buduće pregovore o pridruživanju Srbije u EU, ali i za druge pregovore koji Srbiji predstoje u međunarodnim odnosima.

Bibliografija

1. Avramov, Smilja, *Međunarodno javno pravo*, Akademija za diplomaciju i bezbednost, Beograd, 2011.
2. Ćirić, Jovan (ur.), *Kosmet – Gordijev čvor*, Tematski zbornik radova, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2008.
3. Dugin, Aleksandar, *Osnovi geopolitike I-III*, Ekopres, Zrenjanin, 2004.
4. Etinski, Rodoljub, *Međunarodno javno pravo*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
5. Galučić, Džerard, *Kosovo – kako bi mogao da izgleda 'Ahtisari plus'*, Internet, <http://www.transconflict.com/2011/07/kosovo-kako-bi-mogao-da-izgleda-ahtisari-plus/>.
6. Kovačević, Živorad, *Međunarodno pregovaranje*, Filip Višnjić, Diplomatska akademija, Beograd, 2004.
7. Kreća, Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 2010.
8. Krivokapić, Boris, *NATO agresija na Jugoslaviju – sila iznad prava*, Čigoja štampa, Beograd, 1999.
9. Krivokapić, Boris, *Službena upotreba jezika u međunarodnom pravu i novijem zakonodavstvu nekih evropskih država*, Centar sa antiratnu akciju, Beograd, 2004.
10. Krivokapić, Boris (ur.), *Alandska ostrva – Primer uspešne autonomije*, Institut za uporedno pravo, Forum za etničke odnose, Beograd, 2001.
11. Mitić, Miodrag, *Diplomatija – delatnost, organizacija, veština, profesija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1999.

²¹ Prema tački 12. Predloga sporazuma do 26. aprila treba da bude sačinjen plan za implementaciju dogovorenog koji će imati određeni vremenski rok.

12. Naj, Džozef, *Kako razumevati međunarodne sukobe*, Stubovi kulture, Beograd, 2006.
13. Perazić, Gavro, *Rambuje ili rat*, Novinsko-izdavački centar Vojska, Beograd, 2001.
14. Petrović, Slavoljub Đera, *Diplomatski praktikum*, DTA Trade, Beograd, 2004.
15. Pribićević, Ognjen, „Pet modela za Kosmet: od Severne Irske do dve Nemačke”, *Blic Online*, 27/11/2011.
16. Prvulović, Vladimir, *Savremeni međunarodni odnosi*, Megatrend univerzitet, Beograd, 2008.
17. Shaw, Malcolm N., *International Law*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003.
18. Šaltiel, Florons, *Proces odlučivanja u Evropskoj uniji*, FEFA i Zavod za udžbenike, Beograd, 2010.
19. Šulcinger, Robert D., *Američka diplomacija od 1900. godine*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Beograd, 2011.
20. Tomić, Duško, *Kosovska kriza i novi svetski poređak*, GP Novi dani, Beograd, 2000.
21. Zolo, Danilo, *Invoking Humanity – War, Law and Global Order*, Continuum, London, New York, 2002.

Prof. dr Vladimir PRVULOVIĆ

**NEGOTIATION SKILLS IN INTERNATIONAL RELATIONS
(CASE STUDY: NEGOTIATIONS BETWEEN BELGRADE AND PRISTINA
UNDER THE AUSPICES OF EU)**

ABSTRACT

The paper analyses the problems, variants, strategy and negotiation skills of the Serbian representatives in talks with Priština under the auspices of the European Union in Brussels.

The first part discusses the need for a high level of expertise and training of public officials and negotiators in order to be able to achieve high results in the protection of state interests. Based on the views presented in the article we have come to the following conclusion: We cannot improve our foreign policy position without public officials who are especially trained and responsible for those functions and are also willing to work in general (not the party) interests. Without trained, prepared and verified negotiators with hard negotiation skills, there is no success in international negotiations. There are no successful negotiations without a solid, pre-arranged and detailed negotiation strategy for each possible course of negotiations. If the negotiations are conducted under pressure and with an imposed solution, these are not negotiations but an ultimatum and, as such, they should be dismissed.

Key words: Public functions, public officials, international negotiations, negotiation skills, negotiation strategies, ultimatum.

UDK: 341.217.02(4-672EU:497.11)
Biblid 0543-3657, 64 (2013)
God. LXIV, br. 1150, str. 20–32.
Pregledni članak
Primljen: 22. maj 2013.

Marija UROŠEVIĆ¹

Pridruživanje Srbije EU u svetlu političkih prilika u zemlji i problema u Evropskoj uniji

SAŽETAK

U ovom članku autorka analizira uticaj koji ima politička situacija u Srbiji na politiku proširenja i njena dostignuća na putu ka EU. Održavajući kredibilnost procesa proširenja, koje je od ključnog značaja za njen uspeh, EU je dosledno proklamovala uključenost svoje politike prema Zapadnom Balkanu, pri čemu je Evropski savet uzastopno potvrđivao da budućnost celog regiona leži u EU. Proces stabilizacije i pridruživanja ostaje zajednički okvir za neophodne pripreme za ulazak u EU. Evropska komisija je ocenila da je Srbija postigla neophodni stepen usaglašenosti sa kriterijumima za članstvo u Uniji. Prioritet od najvećeg značaja bilo je preuzimanje koraka ka postizanju vidljivog i održivog napretka u odnosima sa Kosovom. Dalji konstruktivan dijalog između Beograda i Prištine neophodan je preduslov za započinjanje pregovora sa EU. Međutim, duboka ekonomска kriza u EU ne pruža priliku za dinamičnu i bržu integraciju Srbije u Uniju.

Ključne reči: Evropska unija, proširenje, Zapadni Balkan, proces stabilizacije i pridruživanja, Srbija, dostignuća, dijalog, ekonomski kriza.

1. Uvodna razmatranja

Proces evropske integracije predstavlja svojevrsnu pripremu države za buduće članstvo u Evropskoj uniji i podrazumeva različite formalno-pravne statuse u procesu približavanja EU, koji u isto vreme proizvode određena prava i obaveze. Država potencijalni kandidat najpre uspostavlja pridruživanje sa EU, a potom preuzima set pravila komunitarnog pravnog poretku kroz harmonizaciju domaćih propisa i prihvatanje evropskih

¹ Spec. savetnik u Odeljenju za evropske integracije, Sektor za zakonodavstvo, Narodna skupština Republike Srbije, Beograd. E-mail: m.urosevic@parlament.rs.

standarda, i to najvećim delom onih koji će joj u budućnosti omogućiti potpunu integraciju u unutrašnje tržište EU. Sticanjem statusa kandidata obaveza usklađivanja nacionalnih propisa sa pravnim tekovinama i standardima EU proširuje se i na druge oblasti i sektorske politike, da bi država jednoga dana, nakon sticanja punopravnog članstva, bila potpuno ravnopravna sa svim državama članicama EU.

Ostvarujući svoje obaveze u procesu pridruživanja EU, svako društvo i država prolaze kroz sveobuhvatnu političku i društveno-ekonomsku tranziciju, sa željom da jednoga dana dostignu stepen razvoja i standarde koji karakterišu moderne evropske države. Kako država prolazi kroz različite stepene integrisanosti sa EU, svakim korakom napred čini se izvestan pomak u sprovedenim reformama. Proces evrointegracije predstavlja, pored svog neophodnog tehnički merljivog dela ostvarenosti kriterijuma u određenim oblastima, u suštini postepeno privikavanje na pravila igre i vrednosti na kojima počiva EU. Ovakav proces ima veliki značaj, jer je to unutrašnji model prihvatanja vrednosti evropske kulture i prakse, i mnogo je značajniji od pukog prihvatanja obaveza i ispunjavanja kriterijuma koje pred države postavlja EU.

Ulaskom zemalja Centralne i Istočne Evrope u EU, realizovan je jedan od glavnih ciljeva evropskog projekta: objedinjavanje najvećeg dela evropskog kontinenta na mirnim i demokratskim osnovama.² Ipak, kašnjenje ulaska zemalja Zapadnog Balkana (ZB), razorenih vrtlogom ratnih konflikata u poslednjoj deceniji XX veka, produbilo je ekonomsku i političku krizu u zemljama ovog podneblja (uz izuzetak Slovenije).³ Umesto da potpišu sporazume sa EU, države ovog regiona ulagale su napore u politiku pomirenja i regionalne reintegracije. Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina, strategija EU bila je da se zemlje ovog regiona zajedno sa drugim državama Centralne i Istočne Evrope integrišu u EU, ali ratni konflikti su to u potpunosti onemogućili. Tek sa demokratskim promenama stvoreni su preduslovi za promenu kursa ka EU i pokretanja nove politike stabilizacije i pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana. Ipak, dosadašnje iskustvo pokazalo je da ovaj proces ne ide ni lako, a ni tako brzo, imajući u vidu brojne interne i međunarodne probleme sa kojima se ove države suočavaju.

Republika Srbija je na svom primeru osetila koliko i u kojoj meri aktuelne političke okolnosti u zemlji i regionu mogu da blokiraju napredak i evropske integracije. Osim što se napredak jedne zemlje na putu ka EU meri nizom formalnih kriterijuma institucionalne spremnosti, takođe se meri i na osnovu ispunjenosti političkih kriterijuma ali i aktuelnih političkih okolnosti koje su u tom trenutku značajne.

²Videti: Duško Lopandić, „Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija, zakasnela integracija“, str. 3, Internet, http://www.raris.org/download/regionalizacija/reforma_eu_zapadnibalkan_srbija.pdf, 15/04/2013.

³Ibidem, str. 3–4.

2. Faze u procesu pridruživanja Srbije EU (2000–2013)

Bivša SFRJ bila je prva država socijalističkog uređenja koja je sa Evropskim zajednicama 1961. godine uspostavila diplomatske odnose, a zatim 1980. godine zaključila Sporazum o saradnji. To joj je omogućilo izvoz proizvoda na evropsko tržište i mogućnost korišćenja trgovinskih preferencijala. Nakon toga, 1989. godine usledio je poziv od EZ da se pristupi pregovorima za zaključenje sporazuma o pridruživanju, što je jugoslovensko rukovodstvo odbilo.⁴ Usledio je raspad SFRJ, a potom su novonastalu SRJ (1992) zadesile sankcije, blokade i prekid dopolomatskih odnosa sa EZ.

Za razliku od drugih država, koje su se okrenule tranziciji i članstvu u EU, države regiona ZB su devedesetih godine počele sa procesom dezintegracije i ratnih sukoba. Zbog toga, pristup EU prema ovom prostoru se izmenio, mada su neki najvažniji principi razvoja odnosa ostali isti: neophodnost promocije demokratije, vladavine prava, ljudskih i manjinskih prava, podsticanje promene ekonomskog uređenja, unapređenje regionalne saradnje, kao i definisanje principa za uspostavljanje ugovornih odnosa jednakih za sve države regiona.⁵ Početni pristup EU prema regionu podrazumevao je zaključivanje trgovinskih sporazuma, kreiranje autonomnih trgovinskih preferencijala (ATP)⁶ i uspostavljanje fondova podrške zemljama ovog regiona kroz programa PHARE⁷ i OBNOVA. Dalji korak u procesu približavanja EU zavisio je od ispunjenosti tri grupe uslova koje je EU predvidela za zemlje Jugoistočne Evrope (JIE): prvi su opšti uslovi koje sve zemlje koje žele članstvo moraju da ispune, a koji su definisani u Kopenhagenu i Madridu (1993. i 1995), druga grupa uslova su specifični uslovi za zemlje regiona (pre svega poštovanje mirovnih sporazuma, ali i saradnja sa Međunarodnim krivičnim sudom za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije), a treća grupa uslova odnosila se na svaku zemlju pojedinačno.⁸

Evropska komisija je maja 1999. godine predložila novi model odnosa sa državama koje pripadaju regionu koji dobija naziv Zapadni Balkan,⁹ pod

⁴ Videti: Tanja Miščević, *Pridruživanje Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2009, str. 171–177.

⁵ Videti: *Ibidem*, str. 151.

⁶ ATP predstavlja sistem kojim se uvode vanredne trgovinske mere kojima se unutrašnje tržište EU otvara za robu koja dolazi sa prostora Zapadnog Balkana po povlašćenim uslovima, tj. bez ili sa smanjenim carinskim stopama, osim za neke robe koje se smatraju osjetljivim (meso, vino, šećer, tekstil).

⁷ Cilj PHARE programa je da pripremi države kandidate za članstvo u EU, tj. za punu primenu pravnih tekovina EU i korišćenje strukturnih i Kohezionog fonda EU nakon pristupanja. Ovim programom Unija je državama obezbeđivala sredstva za rekonstrukciju, izgradnju institucija i povratak izbeglih i raseljenih lica.

⁸ Videti: Tanja Miščević, *Pridruživanje Evropskoj uniji*, op. cit., str. 151.

⁹ Region ZB čine Hrvatska, BiH, Srbija, Crna Gora, Albanija i Makedonija. Termin „region Jugoistočne Evrope“ je napušten jer su ga činile i Rumunija i Bugarska, sa kojima je ustanovljena nova politika odnosa sa EU kroz institut evropskih sporazuma.

nazivom Proces stabilizacije i pridruživanja (PSP).¹⁰ PSP predstavlja politički okvir za unapređenje odnosa između država Zapadnog Balkana i EU sve do momenta njihovog pristupanja kroz razgranate regionalne i bilateralne aktivnosti, a u cilju postizanja prvo stabilizacije a potom i pridruživanja regiona EU. Razvoj ove politike u proteklom periodu bio je u direktnoj korelaciji sa prilikama u regionu ali i političkim okolnostima u svakoj državi pojedinačno, ali je nakon samita država Zapadnog Balkana i EU u Solunu 2003. godine postalo jasno da cilj ove politike nisu samo stabilizacija i pridruživanje već i pristupanje država ZB Evropskoj uniji.

Ovaj Proces sastoji se od nekoliko instrumenata i faza, a prelazak u narednu zavisi od ispunjenosti odgovarajućih kriterijuma, odnosno stepena sprovedenih reformi. Ima tri osnovna elementa: Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, politika uslovljavanja koju je EU definisala u okviru kriterijuma iz Kopenhagena kao uslova za članstvo u EU, i ekonomski i finansijska pomoć koju EU pruža državama preko pretpristupnih fondova.¹¹

Ključni i najvažniji instrument PSP jeste svakako Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju koji predstavlja prvi ugovorni odnos kojim se uspostavlja ugovorna saradnja između EU i država ZB. Takođe, državama su dostupni već pomenuti autonomni trgovinski preferencijali (ATP)¹² i instrument finansijske pomoći CARDS. Od 2007. godine ovaj finansijski mehanizam transformiše se u instrument pretpristupne pomoći (IPA), koji predstavlja jedinstveni instrument finansijske pomoći za sve države kandidate i potencijalne kandidate, a čiji je Srbija najveći korisnik u regionu.¹³

Treći instrument PSP su regionalni sporazumi o slobodnoj trgovini država ZB, kojima se definišu pravila slobodne trgovine u skladu sa standardima Svetske trgovinske organizacije, te stupanjem na snagu ovih sporazuma gotovo 90% međusobne robne razmene država regiona počinje da se odvija bez ikakvih restrikcija, dok će se za preostalih 10% osetljivih proizvoda carine progresivno smanjivati u prelaznom periodu od šest godina. Mreža od tridesetak potpisanih sporazuma o slobodnoj trgovini zamenjena je potpisivanjem novog unapređenog Sporazuma o slobodnoj trgovini u Centralnoj Evropi CEFTA (2006).¹⁴

Proces evrointegracija država ZB tekoao je prilično neujednačeno, a razlog tome nalazi se u velikom broju obaveza koje su države u tom procesu

¹⁰ Proces stabilizacije i pridruživanja pokrenula je Evropska komisija 1999. godine.

¹¹ Grupa autora iz Kancelarije za evropske integracije, *Proces evropske integracije Srbije*, Misija OEBS u Srbiji, 2008, str. 37.

¹² ATP kreirani su uredbom Opštег saveta ministara u septembru 2000. godine (Council Regulation No 2007/2000), obnovljeni 2005. godine.

¹³ Uredba Saveta No 1086/2006 OJ L 210, 2006.

¹⁴ Originalni CEFTA sporazum potписан je 1992. godine od strane država Višegradske grupe (Poljska, Mađarska, Češka i Slovačka), dok su se druge države kasnije pridružile.

morale da ispune. U okviru Procesa postoje tri nivoa uslova (politika uslovljavanja) koji su definisani različitim dokumentima EU, i to:¹⁵

1. kriterijumi iz Kopenhagena i Madrida: a) politički kriterijumi (vladavina prava, stabilne demokratske institucije, poštovanje ljudskih i manjinskih prava); b) ekonomski kriterijumi (tržišna privreda i sposobnost da se izdrži pritisak konkurenčije); v) sposobnost preuzimanja pravnih tekovina EU (*acquis communautaire*) kroz usvajanje i sprovođenje evropskih standarda u različitim oblastima komunitarnog prava; g) administrativni kriterijum (jačanje administrativnih kapaciteta);
2. kriterijumi iz Procesa stabilizacije i pridruživanja podrazumevaju neophodnost stabilizacije prilika između država ZB, uspostavljanje regionalne saradnje, rešavanje pitanja izbeglica i poštovanje međunarodnih obaveza, uključujući i saradnju sa Haškim tribunalom;
3. kriterijumi za svaku državu ZB, koji se definišu kao kratkoročni i srednjoročni prioriteti za svaku državu pojedinačno, i koji su nabrojani u Evropskom partnerstvu. Prati ih godišnji izveštaj Evropske komisije (EK) o napretku za svaku državu, koji čini presek onoga što je učinjeno i što tek treba uraditi.

Karakter odnosa EU i Srbije u proteklim godinama zavisio je u najvećoj meri od politike koju je EU vodila prema prostoru Zapadnog Balkana čiji osnov predstavlja Proces stabilizacije i pridruživanja, ali i od procesa koji su se odvijali u našoj zemlji u vidu sprovođenja političkih, ekonomskih, pravnih i institucionalnih reformi. Petooktobarskim promenama 2000. godine započeo je proces normalizacije odnosa sa EU, tako da je Srbija (tadašnja SRJ) postala članica Procesa stabilizacije i pridruživanja uvezvi učešće na samitu šefova država i vlada država članica EU i ZB u Zagrebu novembra 2000. godine. Ovom prilikom posebno je naglašeno da će napredak svake od država na putu ka EU zavisiti od individualnog napretka u ispunjavanju kriterijuma iz Kopenhagena i sprovođenju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, sa posebnim osvrtom na odredbe o regionalnoj saradnji.¹⁶ Prvi korak za SRJ u okviru PSP usledio je odmah nakon promena u oktobru, kada je Savet u novembru 2000. godine proširio ATP na čitavu teritoriju države, čime je omogućen slobodan izvoz najvećeg broja industrijskih i poljoprivrednih proizvoda bez carina.

Na Samitu u Zagrebu, pored ostalih veoma značajnih odluka,¹⁷ doneta je i odluka o otpočinjanju rada Konsultativne radne grupe SRJ-EU, čime je i formalno tadašnja SRJ uključena u PSP. Konsultativna radna grupa je radno-tehnička mešovita formacija, koja okuplja stručna lica u različitim oblastima iz Srbije/SRJ i EK. Zajedničku konsultativnu radnu grupu je jula 2003. godine nasledio Unapređeni stalni dijalog, kao primereniji okvir za tehnički i politički

¹⁵ Videti: Tanja Miščević, *Pridruživanje Evropskoj uniji*, op. cit., str. 168.

¹⁶ Grupa autora iz Kancelarije za evropske integracije, *Proces evropske integracije Srbije*, op. cit., str. 40.

¹⁷ Othon Anastasakis, Dimitar Bechev, *EU conditionality in SEE: Bringing Commitment to the Process*, European Studies Centre, St. Antonys College, University of Oxford, 2003, p. 4.

dijalog sa Evropskom komisijom, kroz zajedničke sastanke zvaničnika Srbije i Crne Gore i EK.¹⁸ Nakon održanog refernduma u CG 2006. godine i prestanka postojanja SCG, Unapređeni stalni dijalog nastavlja da bude instrument praćenja ostvarenih reformi za Srbiju. Prvi sastanak održan je jula 2003. godine, a od tada je održan veliki broj plenarnih i sektorskih sastanaka čime je nastavljeno praćenje reformi u Srbiji, kroz usvajanje novih harmonizovanih zakona i implementacionih mera, uspostavljanje odgovarajućih administrativnih kapaciteta, obuku specijalizovanih službi i budžetsku preraspodelu. EK svake godine u novembru daje svoje ocene o sprovedenim reformama i njihovoj daljoj dinamici, objavljivajući godišnji izveštaj o napretku Srbije u Procesu stabilizacije i pridruživanja.¹⁹

U funkcionisanju državne zajednice SCG bilo je mnogo problema koji su usporili naredne korake u procesu evrointegracija: nedefinisani odnosi između Srbije i Crne Gore, dugotrajno usaglašavanje Ustavne povelje i Akcionog plana o harmonizaciji ekonomskih sistema Srbije i CG. Ipak, uvođenje dvostrukog koloseka je na neki način prebrodilo postojeće probleme i EK je 12. aprila 2005. godine objavila Studiju izvodljivosti za otpočinjanje pregovora za zaključenje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa SCG. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju potpisana je 29. aprila 2008. godine u Luksemburgu. Sa ovom odlukom istovremeno je doneta i odluka kojom se odlaze početak njegove primene, odnosno stupanje na snagu Prelaznog trgovinskog sporazuma i početak procesa ratifikacije. Razlog za ovo odlaganje bio je stav nekih država, posebno Belgije, Holandije i Nemačke, da Srbija ne sarađuje u punoj meri sa Tribunalom u Hagu. Iako je ova odluka o odlaganju predstavljala presedan u procesu pridruživanja EU, još veći presedan usledio je kada je Vlada Srbije donela odluku da započne jednostranu primenu Prelaznog sporazuma počev od 1. januara 2009. godine.²⁰

Potpisivanjem SSP stvaraju se neophodne pretpostavke za dalje unapređenje političkih, ekonomskih i trgovinskih odnosa, podstiče se usklađivanje zakonodavstva sa pravnim tekovinama EU i unapređuje se regionalna saradnja. Dve najvažnije obaveze koje je Republika Srbija preuzela potpisivanjem ovog Sporazuma jesu uspostavljanje zone slobodne trgovine u prelaznom periodu od šest godina i usklađivanje zakonodavstva RS sa pravom EU.

Značaj SSP za Srbiju je veoma veliki, jer EU postaje najznačajniji trgovinski partner sa tržištem od 500 miliona potrošača. Uspostavljanje zone slobodne trgovine ukida sve carine, kvantitativna ograničenja, kao i mere sa istim dejstvom na uvoz industrijskih i poljoprivrednih proizvoda u EU.²¹ Sposobnost srpske privrede da odgovori izazovima konkurenčije na tržištu EU će biti predmet ocene ispunjenosti kriterijuma za punopravno članstvo od strane Evropske komisije, a u smislu funkcionisanja tržišne privrede i

¹⁸ Državna zajednica Srbija i Crna Gora formirana je 4. februara 2003. godine usvajanjem Ustavne povelje (*Službeni list Srbije i Crne Gore*, br. 1/2003) i zakona o njenom sprovođenju.

¹⁹ Poslednji Izveštaj o napretku Srbije, Internet, <http://www.seio.gov.rs/>.

²⁰ Videti: Tanja Miščević, *Pridruživanje Evropskoj uniji*, op. cit., str. 186.

slobode konkurenčije. Iskustva zemalja koje su prošle proces pridruživanja EU, svedoče o tome da taj proces veoma pozitivno deluje na privredni rast, restrukturiranje i porast zaposlenosti. Proces trgovinske liberalizacije omogućiće ekonomsku integraciju naše zemlje u evropsko ali i svetsko tržište, i kada SSP stupa na snagu, zemlje potpisnice će biti u obavezi da ukinu sve izvozne carine i sva kvantitativna ograničenja na izvoz.²²

Veoma značajna odluka za sve građane Srbije doneta je decembra 2009. godine kada je stupio na snagu bezvizni režim sa EU. Takođe, u decembru 2009. Srbija je podnela zahtev za članstvo u EU,²³ dok je 1. februara 2010. godine stupio na snagu Prelazni trgovinski sporazum između Srbije i EU. Sledeći značajan potez EU bio je početak postupka ratifikacije SSP 14. juna 2010. godine, nakon skoro dve godine od potpisivanja.²⁴ Odluka je doneta nakon što je glavni haški tužilac Serž Bramerc obavestio ministre EU da je zadovoljan saradnjom Srbije sa Međunarodnim sudom u Hagu.

Evropska komisija je 12. oktobra 2011. godine u svom Mišljenju o kandidaturi Srbije (*avis*) preporučila da se Srbiji dodeli status kandidata za članstvo u EU, kao i da se pregovori o članstvu otvore čim Srbija ostvari napredak u dijalogu sa Prištinom.²⁵ Od samita šefova država i vlada EU 9. decembra 2011. godine, kada je Srbiji odložena dodata statusa kandidata uz uslov da pokaže nedvosmislen napredak u određenim segmentima odnosa sa Prištinom, naša zemlja učinila je značajne napore. Decembarski uslovi odnosili su se na dogovor o regionalnom predstavljanju Kosova, što je uspešno okončano sporazumom Beograda i Prištine uz posredovanje EU u Briselu.²⁶ U ostvarenju druga dva zahteva iz decembra – sprovodenju već postignutog sporazuma o integrисаном upravljanju granicama i slobodi kretanja na severu, sa posebnim naglaskom na slobodu kretanja za EULEKS, takođe je konstatovan napredak. To je rezultiralo odlukom Evropskog saveta 1. marta 2012. godine da Srbiji dodeli status kandidata za članstvo u EU.

3. Normalizacija odnosa sa Kosovom kao preduslov daljih koraka u procesu pridruživanja EU

Srbija je nakon ovog ogromnog koraka počela da se priprema za narednu fazu, dobijanje datuma početka pregovora o članstvu. Za otvaranje

²¹ Kvote su zadržane samo kod jednog broja poljoprivrednih proizvoda, poput šećera ili junetine.

²² Videti: R. Vukadinović, „O evropeizaciji i harmonizaciji domaćeg prava sa pravom EU u procesu stabilizacije i pridruživanja“, *Srpska pravna revija*, br. 3, Beograd, 2006, str. 11.

²³ Prvi korak nakon potpisivanja SSP je podnošenje zahteva za članstvo u EU, pozivajući se na član 49. Ugovora o osnivanju EU. Ovaj zahtev se podnosi Savetu ministara, odnosno predsedavajućem Saveta.

²⁴ SSP je do sada ratifikovalo 26 država članica (ostala je još Litvanija) i Evropski parlament.

²⁵ Internet, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/misljenje_kandidatura/sr_rapport_2011_en.pdf, 14/04/2013.

²⁶ Internet, <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/index.php?id=168200>.

pregovora o članstvu potrebna je saglasnost svih zemalja članica EU. Srbija je, pored uslova koje su imale druge zemlje kandidati, morala i da ostvari napredak u normalizaciji odnosa sa Prištinom, primeni sve već dogovorene sporazume dve strane, kao i da ispunji kriterijume koje je definisala Evropska komisija. Rok za otpočinjanje pregovora o članstvu nakon dobijanja statusa kandidata ne postoji. U slučaju Hrvatske on je bio oko godinu i po dana, dok Makedonija, koja je status kandidata dobila 2005. godine, još nije otpočela pregovore. Pregovori o članstvu traju u proseku oko pet godina, što zavisi od sposobnosti države da usklađuje svoje zakonodavstvo sa pravnim tekovinama EU. Procena je da će u slučaju Srbije verovatno trajati od pet do sedam godina. Po okončanju pregovora potpisuje se Ugovor o pristupanju koji predviđa tačan trenutak od kojeg počinje punopravno članstvo u EU.

Srbija je pored tehničkih uslova i ispunjavanja Kopenhaških kriterijuma morala da dokaže i neospornu saradnju sa Međunarodnim krivičnim tribunalom u Hagu, kome je izručila 46 osoba, od čega i dvojicu bivših predsednika. Nakon zatvaranja haškog poglavlja, EU se u odnosima sa Srbijom koncentrisala na problem Kosova. Dvadeset dve države koje su priznale secesiju Kosova, faktički uslovjavaju prijem Srbije u EU odustajanjem od stava da je Kosovo neodvojivi deo teritorije RS. Iako pet zemalja nije priznalo nezavisnost Kosova (Španija, Slovačka, Rumunija, Grčka i Kipar), jer se skoro sve zemlje izuzev Grčke suočavaju sa sličnim problemima na svojoj teritoriji, stavovi većine zemalja određuju ukupni pravac odnosa Srbija-EU. To je u velikoj meri uticalo da podrška procesu evropskih integracija slabiti, pa je početkom godine iznosila manje od polovine stanovništva za ulazak u EU. Ukoliko svaki naredni korak u procesu pristupanja bude zavisio od ustupaka vezanih za Kosovo, sasvim je sigurno da proevropska orientacija stanovništva neće rasti.

Perspektive Srbije za članstvo u EU, osim dinamike ekonomskih i političkih reformi, u velikoj meri zavise od preostalih otvorenih regionalnih pitanja, posebno pitanja statusa Kosova. U poslednjem Zajedničkom izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije u postizanju neophodnog stepena usklađenosti sa kriterijumima za članstvo, a naročito ključnog prioriteta preuzimanja koraka ka vidljivom i održivom poboljšanju odnosa sa Kosovom jasno se i nedvosmisleno pozdravljaju dosadašnji napor i sprovedene reforme u dostizanju kriterijuma za članstvo Srbije u EU, kao i učinjeni napor u normalizaciji odnosa sa Prištinom.²⁷ U svom mišljenju o zahtevu Srbije za članstvo od oktobra 2011,²⁸ Evropska komisija je u zaključku navela: „Srbija je na dobrom putu da zadovolji političke kriterijume postavljene na sastanku Evropskog saveta u Kopenhagenu 1993. godine, kao i uslove postavljene Procesom stabilizacije i pridruživanja, ukoliko se napredak nastavi i ukoliko se pronađu praktična rešenja za

²⁷ Internet, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/Izvestaji/2013/izvestaj_ek_april%202013.pdf, 14/04/2013.

²⁸ COM(2011) 668 final.

problem sa Kosovom”, i preporučila je „da se sa Srbijom otvore pregovori o pristupanju Evropskoj uniji čim ona postigne veći napredak u ostvarenju sledećeg ključnog prioriteta (preduzimanja) daljih koraka ka normalizaciji odnosa sa Kosovom, u skladu sa uslovima Procesa stabilizacije i pridruživanja”.

Dijalog između Beograda i Prištine posle održanih izbora u Srbiji podignut je na najviši politički nivo uz posredovanje visoke predstavnice za spoljnu politiku i bezbednost Ketrin Ešton. Dijalog na nivou predsednika Vlada započet je u oktobru 2012. godine, a bio je zasnovan na konceptu koji je podrazumevao da se vodi korak po korak, od jednostavnijih ka kompleksnijim pitanjima, i koji ne može ostati otvoren. Cilj dijaloga bila je postepena normalizacija odnosa dveju strana, bez dovođenja u pitanje stavova o statusu, i postizanje napretka za obe strane u pogledu njihovog puta ka EU. U prvom delu dijaloga na visokom nivou, koji je trajao do decembra 2012. godine, na dnevnom redu bila su ona pitanja koja su se smatrala lakšim, kao što je dovršetak primene integrisanog upravljanja prelazima i verska i kulturna baština.

Najznačajnija je bila primena sporazuma o integrisanom upravljanju prelazima.²⁹ Do kraja decembra 2012. četiri prelaza, uključujući i dva na severu Kosova, bila su u funkciji, a od kraja februara svih šest prelaza između Srbije i Kosova su u funkciji. U kontekstu razgovora o primeni, dve strane su se takođe usaglasile da se počne sa naplatom carine i da se osnuje Fond za razvoj Severnog Kosova. Ostali značajni dogovori jesu sporazum o uspostavljanju veza i sporazum o poboljšanju zaštite lokacija verske i kulturne baštine kroz stvaranje specijalnih/multietničkih policijskih jedinica na Kosovu.

U drugom delu dijaloga na visokom nivou, od januara 2013, sastanci dvojice predsednika vlada bili su usredsređeni na Severno Kosovo i uspostavljanje struktura koje ispunjavaju potrebe lokalnog stanovništva za bezbednošću i pravdom na način koji obezbeđuje funkcionalnost jedinstvenog institucionalnog i administrativnog sistema na Kosovu, u skladu sa decembarskim zaključcima Evropskog saveta.

Razgovori o severnom Kosovu okončani su 19. aprila, parafiranjem „Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa“. Sporazumom je predviđeno uspostavljanje Zajednice srpskih opština na Kosovu koja će funkcionišati u postojećem pravnom okviru Kosova. Zajednica će imati statut i svoja sopstvena tela na istoj osnovi kao i druge postojeće zajednice na Kosovu i imaće reprezentativnu ulogu u centralnoj vlasti. Sporazum definiše i položaj policije, kao i pravosudnih organa, i uspostavljanje sudova u okviru kosovskog pravnog okvira. Uspostavljen je dogovor da dve strane ne blokiraju jedna drugu u evropskim integracijama, niti da druge podstiču da to čine. Dogovoreno je da se plan za implementaciju usvoji do 26. aprila i da se formira tim za implementaciju dogovorenog uz pomoć EU.

Nakon postignutog sporazuma sa vlastima u Prištini, Evropska komisija je u svom Izveštaju o napretku Srbije od 22. aprila ove godine, preporučila da se našoj zemlji odredi datum za otpočinjanje pristupnih pregovora sa EU.³⁰ Ova preporuka trebalo bi da rezultira pozitivnom odlukom na sastanku Saveta ministara u junu. Ova preporuka je još jedan dokaz da je, i pored sprovedenih reformi i ispunjenosti svih kriterijuma postavljenih od strane EU, odlučujući faktor za dobijanje datuma o početku pregovora bio isključivo politički dogovor Beograda i Prištine.

4. Perspektiva članstva Srbije u EU u svetu problema unutar EU

Ukoliko bi posmatrali realnu sliku i izgled današnje EU, kao i posledice svetske ekonomске krize koje su je veoma snažno pogodile, postaje jasno da evropska perspektiva Srbije ne zavisi isključivo od stepena ostvarenih strukturnih reformi, broja harmonizovanih propisa, borbe protiv korupcije i reforme pravosuđa.

Ekonomска kriza je podstakla neke zemlje EU da zauzmu stav o tome da su neophodni stroži kriterijumi za prijem novih država u EU. Na primer, Nemačka nije protiv daljeg proširenja EU, ali na prvo mesto stavlja njenu unutrašnju konsolidaciju. Zato se može očekivati da će proces prijema država Zapadnog Balkana u EU biti duži od planiranog.³¹

Imajući u vidu sadašnji period „zamora od proširenja“ u zemljama EU i ocenjujući stepen ostvarenih reformi i nереšениh političkih pitanja u regionu Zapadnog Balkana, mnogi analitičari su mišljenja da će se nakon prijema Hrvatske 1. jula ove godine, napraviti pauza, kako bi se analiziralo trenutno stanje u EU. Ipak, ukoliko posmatramo dugoročno, za stabilnost i prosperitet našeg regiona perspektiva članstva u EU ima ključni značaj.

Nakon što je veoma mnogo vremena izgubljeno u sukobima na ovim prostorima, i u reintegraciji u okviru samog regiona, ostaje bojazan da će kako vreme prolazi uslovi za svako novo proširenje biti sve teži i zahtevniji. Obim pravnih tekovina (*EU acquis*) se povećava a otvaraju se i nova politička pitanja. Za nas je svakako nepovoljno što se perspektiva pregovora sa Turskom o članstvu sa EU meša sa perspektivom članstva zemalja Zapadnog Balkana, jer se radi o državama koje nisu kompatibilne ni u ekonomskom ni u demografskom potencijalu. Takođe, vrlo je verovatno da će dalja proširenja biti tretirana u paketu, što bi moglo negativno da se odrazi na Srbiju, koja ima znatno veće ekonomski administrativne kapacitete od drugih zemalja u regionu.

Sa druge strane, striktna objektivnost, s kojom organi Unije nastoje da proveravaju da li su kriterijumi za ulazak u EU ispunjeni, u neskladu je sa proklamovanim političkim ciljevima EU. Zato i ne čudi da u završetku

³⁰ Internet, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/Izvestaji/2013/izvestaj_ek_april%202013.pdf.

³¹ Videti: Marina Maksimović, „Nemačka od Srbije (ne) traži više?“, *Deutsche Welle*, 16. novembar 2011, Internet: <http://www.dw.de/dw/article/0,,15535235,00.html>, 14/07/2012.

pristupnih pregovora politička pitanja dobijaju na značaju i odnose prevagu u konačnoj odluci. To se potvrdilo i u slučaju pristupa Bugarske i Rumunije, kao i Hrvatske. Preostale zemlje kandidati, pa i Srbija, i te kako primećuju laviranje između politički motivisanog razmatranja mogućnosti prijema i striktnog ispunjavanja uslova. Stiče se utisak da se svakodnevno podiže prag za ulazak u EU.

U ovom trenutku je pitanje koliko je Evropa spremna da pored svojih problema, perspektivom članstva, na svoju teritoriju uveze i probleme država Zapadnog Balkana. S tim u vezi, sve češće se pominju stavovi EU o formiraju „dve Evrope“. U prvoj grupi bi bile razvijene države EU koje su već postigle zavidan nivo ekonomskog, političkog i socijalnog razvoja, dok bi „drugu Evropu“ činile ostale države. Za ove države bi važio niži stepen integracije u odnosu na druge koje bi bile i članice Ekonomsko-monetaryne unije.

Takođe, u nekim kasnijim razmatranjima politike proširenja EU neophodno je ukalkulisati i potrebu obnove konsenzusa država članica o daljem proširenju, kao i strategiju budućeg identiteta EU, tj. kako će dalje teći proces evropskih integracija i šta će EU na kraju postati. Ovome treba dodati i potrebu nastavka daljih institucionalnih i strukturnih reformi EU. Iako je Ugovor iz Lisabona odgovorio delimično na potrebu unutrašnje reforme, nije dao jasan odgovor na evropsku perspektivu zemalja Zapadnog Balkana. Stiče se utisak da je ovom delu Evrope namenjena perspektiva regionalne stabilizacije koja će u nekoj kasnijoj perspektivi omogućiti da ove države postanu deo EU.

Ipak, ako je verovati ocenama najviših evropskih funkcionera, zemljama u našem regionu smeši se svetla evropska budućnost. Evropski komesar Štefan Fule potvrdio je početkom godine da je perspektiva evropskih integracija otvorena za ceo region Zapadnog Balkana. Za zemlje obuhvaćene procesom proširenja, perspektiva ulaska u EU nije samo puko ispunjavanje postavljenih uslova, već dalji podstrek reformama u oblasti osnovnih prava i sloboda, demokratskog upravljanja, i u borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala. Na svom evropskom putu država sprovodi reforme u zakonodavnom sektoru, stvara nove ekonomske uslove poslovanja, jača demokratiju i vladavinu prava, menja društvene odnose, institucije, ljudе i njihov način razmišljanja i delovanja, što je u stvari najteži deo reforme.

Ako EU u budućnosti bude želela da i dalje jača svoj uticaj na prostoru ZB, moraće da formuliše politiku koja će dalje pristupanje ostaviti otvorenim pitanjem, ali i da istovremeno obezbedi EU veći prostor za delovanje u zemljama kandidatima. Jasno je da samo strategija i politika koja podstiče proces priključivanja može da osigura da EU ostane značajan igrač u regionu i faktor stabilnosti u Evropi. Da bi ovakva strategija bila privlačna i za stanovništvo zemalja ZB potrebne su stimulativne mere koje stanovništvu nedvosmisleno predočavaju političku i privrednu korist od integracije u EU. U ovakvim okolnostima nameće se novi pristup EU prema zemljama ZB – tzv. „sektorska integracija“, koja predstavlja mogućnost za ove države da u određenim političkim oblastima imaju isti tretman kao i države članice EU, uz obavezu da u tim oblastima prihvate pravni sistem i tekovine EU. Primer

sektorske integracije predstavlja Energetska zajednica (osnovana 2006. godine) koja pored EU i zemalja ZB obuhvata još i Republiku Moldaviju i Ukrajinu kao punopravne članice, i Jermeniju, Gruziju, Norvešku i Tursku kao posmatrače. Slične integracione mehanizme moguće je primeniti i u drugim oblastima kao što su uslužne delatnosti, suzbijanje kriminala i korupcije, i korišćenje strukturnih fondova EU.

Na kraju, imajući u vidu i prosečnu dužinu trajanja pregovora o članstvu sa EU, kao i da se sa svakim talasom proširenja proces sve više komplikuje, pred nama je jedan duži vremenski period dok neka država iz regionala, nakon Hrvatske, postane punopravna članica EU.

Bibliografija

1. Akcioni plan za brže sticanje statusa kandidata za članstvo (2011), Internet, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/akcioniplan/akcioni_plan_oktobar_2011_tabela.pdf.
2. Anastasakis, Othon, Bechev, Dimitar, *EU conditionality in SEE: Bringing Commitment to the Process*, European Studies Centre, St. Antonys College University of Oxford, 2003.
3. Ateljević, Vladimir, *Administrativni kapacitet kao kriterijum za članstvo u EU* (magistarski rad, Fakultet političkih nauka), Beograd, 2010.
4. Budimir, Branko, Radić, Ivana, Kahrimanović, Vesna, *Vodič kroz Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju*, drugo dopunjeno izdanje, ISAC fond, Beograd, 2008.
5. Bonde, Jens Peter, *From EU Constitution to Lisbon Treaty*, 2008, Internet, http://www.indemgroup.eu/fileadmin/user_upload/groupdocs/Research_publication/From_EU_Constitution_to_Lisbon_Treaty_april_2008.pdf.
6. "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council Enlargement Strategy and Main Challenges 2012–2013", COM (2012) 600 final, European Commission, Brussels, 10 October 2012.
7. Čavoški Aleksandra, „Proširenje Evropske unije u svetu Ugovora iz Lisabona“, *Proširenje Evropske unije na Zapadni Balkan*, Beograd, 2009.
8. "European perspective for Serbia", Federal Foreign Office, Internet, http://www.auswaertiges-amt.de/EN/AAmt/BM-Reisen/2012/02Belgrad/120223_Besuch%20Belgrad.html, 02/07/2012.
9. Grupa autora iz Kancelarije za evropske integracije, *Proces evropske integracije Srbije*, Misija OEBS u Srbiji, Beograd, 2008.
10. „Izveštaj o napretku Srbije za 2012. godinu“, koji prati saopštenje Komisije upućeno Evropskom parlamentu i Savetu „Strategija proširenja i ključni izazovi za 2012–2013. godinu“, COM(2012)600, Evropska komisija, Brisel, 10. oktobar 2012.
11. Lopandić, Duško, „Koliko je ozbiljna sadašnja kriza Evropske unije?: u potrazi za novim „velikim projektom“ za Evropu“, *Izazovi evropskih integracija*, br. 15, Beograd, 2011.
12. Lopandić, Duško, *Reforma Evropske unije, Zapadni Balkan i Srbija, zakasnela integracija*, Internet, http://www.raris.org/download/regionalizacija/reforma_eu_zapadnibalkan_srbija.pdf.

13. Maksimović, Marina, „Nemačka od Srbije (ne) traži više?“, *Deutsche Welle*, 16. novembar 2011, Internet, <http://www.dw.de/dw/article/0,,15535235,00.html>, 14/07/2012.
14. Miščević, Tanja, *Pridruživanje Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
15. Mišljenje o kandidaturi Srbije za članstvo u EU (12. oktobar 2011), Internet, http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/misljenje_kandidatura/misljenje_ek_2011.pdf.
16. Samardžić, Slobodan, *Srbija u procesu pridruživanja Evropskoj uniji*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
17. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju između RS i Evropske unije http://www.seio.gov.rs/upload/documents/sporazumi_sa_eu/ssp_prevod_sa_anexima.pdf.
18. "Treaty of Lisbon", *Official Journal of the European Union*, Vol. 50, C 306, 13 December 2007.
19. Vukadinović R., „O evropeizaciji i harmonizaciji domaćeg prava sa pravom EU u procesu stabilizacije i pridruživanja“, *Srpska pravna revija*, br. 3, Beograd, 2006.

Marija UROŠEVIĆ

SERBIA'S EU INTEGRATION IN THE LIGHT OF POLITICAL DEVELOPMENTS IN THE COUNTRY AND IN THE UNION

ABSTRACT

In this article, the author analyses the impact of the political situation in Serbia on the enlargement policy and its achievements on the path towards EU. Maintaining credibility of the enlargement process, which is crucial to its success, EU has consistently proclaimed the inclusiveness of its policy towards the Western Balkans with the successive European Council confirming that the future of the whole region lies within EU. The Stabilisation and Association process remains the common framework for the necessary preparations. The European Commission has assessed that Serbia has achieved the necessary degree of compliance with the membership criteria. In particular, the key priority has been taking steps towards a visible and sustainable improvement of relations with Kosovo. Further constructive dialogue between Belgrade and Priština is necessary precondition for starting the negotiations with EU. Nevertheless, the deep economic crisis in the EU gives no opportunity for the dynamic and faster European integration of Serbia.

Key words: European Union, enlargement, Western Balkans, Stabilisation and Association process, Serbia, achievements, dialogue, economic crisis.

UDK: 341.217
Biblid 0543-3657, 64 (2013)
God. LXIV, br. 1150, str. 33–48.
Izvorni naučnui rad
Primljen: 21. april 2013.

Dr Dušan PROROKOVIĆ¹

Višegradska grupa: razlozi udruživanja i perspektive integracije

SAŽETAK

Formiranje Višegradske grupe pomoglo je održavanju stabilnosti u Srednjoj Evropi posle pada Istočnog bloka. Iako se razvoj ekonomskih odnosa obično navodi kao glavni razlog integracije, njeno stvaranje ima veze i sa dugoročnim geostrategijskim interesima SAD u Evropi. Teritorija članica Višegradske grupe je „geopolitički most“ ka postsovjetskom prostranstvu i „geopolitička brana“ spajaju ruskih i nemačkih interesa. U ovom radu takođe se ukazuje i na potencijalna politička žarišta: šlezjsko pitanje, moravsko pitanje, slovačko-romske odnose i periodične radikalizacije u Mađarskoj.

Ključne reči: Višegradska grupa, EU, NATO, razgraničenje u Srednjoj Evropi, ekonomski pokazatelji, trgovinska razmena, Šlezija, Moravska, romsko pitanje, mađarski radikalizam, geostrategija, geopolitika.

Uvod

Višegradska grupa (ili Višegradska četvorka – V4) je multilateralna međunarodna organizacija osnovana na samitu predsednika vlada Čehoslovačke, Mađarske i Poljske u februaru 1991. Od 1. januara 1993. godine, posle razdruživanja su, umesto Čehoslovačke, članice Češka i Slovačka.

Tabela br. 1: Članice Višegradske grupe – osnovni podaci

Država	Površina teritorije (km ²)	Broj stanovnika (mil.)	Gustina naseljenosti (po km ²)	Broj suseda	Broj suseda iz V4
Poljska	312 685	38,4	123	7	2
Češka	78 867	10,2	129	4	2
Mađarska	93 028	9,9	107	7	1
Slovačka	49 035	5,4	111	5	3

¹ Doktor političkih nauka i izvršni direktor Centra za strateške alternative iz Beograda. E-mail: prorokovic@yahoo.com.

Osnovne geografske karakteristike ukazuju na to da je ovo asimetrična integracija. Poljska se prostire na 312.685 km², a sve ostale članice zajedno na 220.930 km². Takođe, Poljska ima preko 38,4 miliona stanovnika, dok sve ostale članice zajedno imaju oko 25,5 miliona.² Zbog toga bi Poljska trebalo da bude ključna članica V4 i njen „noseći stub“.³ U praksi to nije tako. Jedno od glavnih obeležja ove organizacije je da ona nema „noseći stub“, državu koja može usmeravati tok daljih integracija. Poljska je u odnosu na ostale članice smeštena severno, delimično geografski periferizovana, a glavni grad Varšava – političko, privredno i obrazovno središte države, udaljena je od zamišljenog geografskog centra V4.⁴ Za razliku od Poljske, Češka je smeštena zapadno, a Mađarska južno, dok se jedino Slovačka graniči sa svim preostalim članicama. Ovo je razlog što je sedište jedine zajedničke institucije V4 – Međunarodnog višegradskog fonda (*The International Visegrad Fund*) smešteno u Bratislavi.

Problem zbog kojeg ni Slovačka ne može odigrati ulogu „nosećeg stuba“ ili „političkog središta“ V4 je mađarsko-slovački spor koji ima sve odlike „latentnog konflikta“.⁵ U određenoj meri, otvoreni sporovi između članica integracije uticali su i na „institucionalno uokviravanje“ i dinamiku političkih odnosa unutar V4. Zbog toga se, pored geografskog položaja najveće članice, može navesti i kako postoje važniji razlozi zbog kojih V4 nema „noseći stub“. To su: 1) istorijski razlozi; 2) sam karakter V4 i njena unutrašnja organizacija; 3) geopolitički razlozi.

Svoj naziv, ova međunarodna organizacija dobila je prema mestu Višegradu, koje se danas nalazi u Mađarskoj.⁶ U njemu su se 1335. godine sastali vladari Ugarske, Češke i Poljske – Karlo Robert, Jovan Luksemburški i Kazimir III Veliki.⁷ Tada postignut dogovor imao je i odredbe koje su se ticale

² Podaci o veličini teritorije i broju stanovnika, radi lakšeg upoređivanja preuzeti sa internet stranice CIA. Internet, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2119.html>, 01/04/2013.

³ Posmatrano iz teorijskog ugla, zbog svoje veličine i broja stanovnika, Poljska bi mogla predstavljati i potencijalnog hegemonu. Međutim, kako je već navedeno, u ovom slučaju se teorija i politička praksa razilaze.

⁴ Geografski centar se inače nalazi u južnopolskoj oblasti – u trouglu između Vroclava, Čestohove i Opolja. Ova oblast je udaljena i slabije saobraćajno povezana sa glavnim gradovima sve četiri zemlje članice.

⁵ Koristeći klasifikaciju sporova prof. dr Oskara Krejčija, pod latentnom krizom se podrazumeva „nenasilni konflikt“ koji karakterišu česte napetosti u međusobnim odnosima. Više u: Oskar Krejčí, *Mezinárodní politika*, Ekopress, Praha, 2010, str. 145–146.

⁶ Nemački naziv za ovaj grad je *Plintenburg*, na koji se često može naići u radovima na nemačkom jeziku. U svim ostalim jezicima zadržao se slovenski koren u nazivu: mađ. *Visegrád*, eng. *Visegrad*, svk. *Vyšehrad*, polj. *Wyszograd*, čes. *Visegrád*.

⁷ Karlo Robert (1310–1342) je jedan od najznačajnijih ugarskih srednjovekovnih vladara. Za vreme njegove vladavine ojačana je mađarska ekonomija i formirana brojna i dobro obučena vojska (mađ. *Károly Róbert*). Jovan Luksemburški (1296–1346) je poznat u istoriji i kao Jovan Slep (nem. *Johann der Blinde von Luxemburg*, čes. *Jan Lucemburský*). Kazimir III Veliki (1310–1370) bio je poslednji poljski vladar iz dinastije Piastova (polj. *Kazimierz III Wielki*). Ugarski kralj Karlo Robert bio je posrednik između Jovana Luksemburškog i Kazimira Velikog, koji su dogovorili da češkom vladaru posle niza međusobnih sporova pripadne Šlezija, ali da se on zauzvrat odrekne polaganja prava na poljski presto.

uspostavljanja zajedničkih trgovinskih puteva i pružanja međusobnih garancija, ali je povod svega bio politički dogovor.⁸

Istorijski korenii nestabilnosti u odnosima između članica V4

Na teritorijalno i institucionalno uobičavanje država članica današnje V4 mnogo više su uticali neki drugi istorijski događaji, nego što je to bio „trojni samit“ u Višegradu 1335. Najpre, to je bilo utvrđivanje pravila *cujus regio – ejus religio*, što se dosledno sprovodi i tokom Tridesetogorišnjeg rata (1618–1648), ali i posle potpisivanja Vestfalskog mira 1648. godine. Značajan broj protestanata će ostati samo u istočnim delovima Ugarske, između ostalog i zbog dugog postojanja vazalne Kneževine Erdelj, u kojoj su, pod otomanskim uticajem, četiri verske zajednice dobine privilegiju da se nazivaju zvaničnim: rimokatolička, evangelička, kalvinistička i unitaristička.⁹ U drugim delovima to neće biti slučaj, dominacija rimokatoličke crkve će biti ubedljiva i ključno uticati na formiranje kulturnog obrasca i sistema vrednosti. U dobroj meri, to će biti i provodnik za širenje političkog uticaja Habsburške monarhije.¹⁰

Dubok trag ostavila je i odluka o austro-ugarskoj nagodbi iz 1867. godine (*Ausgleich*). Stvaranje Dvojne monarhije zapravo je bio ustupak bujajućem

Mapa br. 1: Geografski položaj Višegradske grupe

⁸ O ovome više u: Peter Rokai [i dr.], *Istoriya Mađara*. Clio, Beograd, 1999, str. 99–118. Sporazum je inače postignut ranije iste godine u Trenčinu, a potom je u Višegradu samo potvrđen uz prisustvo Karla Roberta.

⁹ O istoriji Kneževine Erdelj, kao i međureligijskim odnosima više u: Istvan Lázár, *Transylvania. A Short History*, Simon Publications, Safety Harbor (FL), 1996.

¹⁰ Prema: Alen Tejlor, *Habsburška monarhija 1809–1918*. Clio, Beograd, 2001.

mađarskom nacionalizmu i vrhunac događaja započetih još 1848.¹¹ Najtragičnije posledice mađarizacije ostaće u Transilvaniji i Slovačkoj. Stalna podređenost većinskog slovenskog stanovništva, čak i u mestima gde je živeo zanemarljiv broj Mađara, i pokušaji nasilne asimilacije uticali su na stvaranje dubokog jaza između dva naroda što je primetno i danas. Mađarsko-slovački spor periodično su oživljavali pojedini događaji. Do najveće krize došlo je neposredno posle Minhenskog dogovora, kada je mađarska vojska okupirala veći deo južne i istočne Slovačke. Nemačka se u ovaj spor umešala, pa je posle Prve bečke arbitraže 1938. nekakav dogovor postignut, ali na štetu Slovačke države.¹²

Do krize u poljsko-čehoslovačkim odnosima dolazi odmah po završetku Prvog svetskog rata. Tokom Versajske mirovne konferencije pojavio se problem u pregovorima oko razgraničenja između Poljske i Čehoslovačke. Poljska je insistirala na pripajanju tri oblasti – Tešinske oblasti, Orave i Spiša. Orava i Spiš su ipak postali sastavni deo Čehoslovačke, odnosno Slovačke kao teritorijalne jedinice.¹³ Tešinska oblast je podeljena na Ambasadorskoj konferenciji 1920. godine pa je Čehoslovačkoj pripalo 1.250 km² sa oko 285.000 stanovnika, dok je Poljskoj pripalo oko 1.000 km² sa 150.000 stanovnika.¹⁴ Tešinska oblast je zapravo jugoistočni deo značajno veće Šlezije i u osnovi ovog spora bilo je pitanje da li Šlezija istorijski pripada Poljskoj ili je treba podeliti.¹⁵

Poljska je dugo odbijala da prihvati ova rešenja, da bi na kraju bila prinuđena da to učini odlukom Lige naroda iz 1924. godine. Posle Minhenskog dogovora iz 1938. godine poljska vojska je zauzela Češki Tešin, a nedugo zatim i pet okruga u oblasti Orave i Spiša. Formiranjem marionetske (profašističke) Slovačke države (ovo je bio zvaničan naziv – *Slovenský štát*), nacistička Nemačka se saglasila da jedinice slovačke vojske stave pod svoju kontrolu Oravu i Spiš, pa su se poljske snage ubrzo povukle. Posle Drugog svetskog rata i Češki Tešin je vraćen pod suverenitet Čehoslovačke, a konačno je sporazum o poljsko-čehoslovačkom razgraničenju potpisana tek 1958. godine.

Važan trenutak u istoriji moderne Poljske bio je i period posle Drugog svetskog rata, kada su granice ove države jednostavno „pomerene“ nekoliko stotina kilometara na zapad (od 100–400 km). Istočne oblasti predratne

¹¹ Robert-William Seton-Watson, *The Austro-Hungarian Ausgleich of 1867*. U: *The Slavonic and East European Review*, XIX, no. 53/54, London, 1939, pp. 123–140.

¹² Slovačka država je posle Prve bečke arbitraže morala da se odrekne teritorije od 11.882 km², čime je Hortijeva Mađarska preuzeila kontrolu i nad desnom obalom Dunava. *Viedenská arbitráž – „Mníchov pre Slovensko“*, Nadácia Korene, Bratislava, 1998.

¹³ Čehoslovačka, koja je formirana posle Prvog svetskog rata, imala je četiri teritorijalne autonomije u svom sastavu: Češku, Moravsko-šlezisku, Slovačku i Podkarpatsku Rus. Postojale su ideje da se novostvorenoj zemlji pripoji i Lužička Srbija kao peta teritorijalna autonomija, ali se to nije desilo pa je ova oblast ostala u sastavu Nemačke (ovo je zagovarao Tomaš Masaryk, ali nije dobio širu podršku za svoj predlog). Posle Drugog svetskog rata, Podkarpatska Rus (sa sedištem u Užgorodu) se pripojila Ukrajinskoj SSR, a od 1968. godine, posle konačnog dogovora umutar države, Čehoslovačka je funkcionalisala kao dvočlana federacija Češke i Slovačke.

¹⁴ Oskar Krejčí, *Geopolitika středoevropského prostoru*, Professional publishing, Praha, 2009, str. 261–291.

¹⁵ Na češkom jeziku se označava kao *Český Tešín*, na nemačkom kao *Tschechisch-Tesche*, dok se na poljskom jeziku označava samo kao *Cieszyn*, a redje kao *Czeski Cieszyn*, i to uglavnom kada se piše o konkretnom slučaju razgraničenja. Na kraju podele, jedan manji deo jugozapadne Šlezije pripao je i Nemačkoj.

Mapa br. 2:
Promena granica Poljske na kraju Drugog svetskog rata. Označene istočne oblasti su oduzete od Poljske i pripojene Sovjetskom Savezu, a zapadne su oduzete od Nemačke i pripojene Poljskoj¹⁸

¹⁶ Za pripajanje delova predratne Poljske Sovjetskom Savezu korišćena su istorijska obrazloženja, s obzirom na to da je granica Ruske carevine zalazila u pojedinim istorijskim periodima daleko na zapad u teritoriju današnje Poljske. Uz to, sovjetska strana je koristila i etničku strukturu kao argument. U istočnim delovima predratne Poljske živilo je više ruskog stanovništva (uključujući Ruse, Belorusse i Maloruse) nego poljskog. Zauzvrat, Poljskoj su bila pripojena područja na zapadu koja joj nikada u istoriji nisu pripadala. U ovim područjima je došlo do raseljavanja nemačkog stanovništva i naseljavanja slovenskog, poljskog stanovništva, i to je slučaj najveće migracije (ili kolektivnog preseljavanja) stanovništva u Evropi posle Drugog svetskog rata. Tadašnja dešavanja odlično su predstavljena u posebnom, desetom poglavju knjige Stefana Borsodića (poglavlje pod naslovom: „Nastupajuća podela Evrope“). Više u: Stephen Borsody, *The New Central Europe*, Boulder, New York, 1993. Chapter X: „Europe's Coming Partition“.

¹⁷ Poljski sociolog Jadwiga Staniszka, odlično je obradila pitanje formiranja nacionalističkih stranaka i oblikovanja nacionalne ideje u postkomunističkom periodu u istočnoevropskim državama. To je bio jedan od mogućih uzroka niza konfliktova. Više u: Jadwiga Staniszka, *Postkomunizam: proba opisu*, Wyd. słowo/obraz terytoria, Warszawa, 2001.

¹⁸ Podela između Poljske i SSSR izvršena je prema tzv. Kurzonovoj liniji, odnosno na predlog britanskog šefa diplomatičke misije lorda Kurzona. Internet, <http://www.polishgreatness.com/curzonline.html>.

Ekonomski efekti stvaranja V4

U enciklopedijskim izvorima navodi se kako je Višegradska grupa formirana da bi se ubrzale „evropske integracije“ njenih članica, ili kako je to učinjeno zbog širenja ekonomske saradnje.¹⁹ Ekonomski komponenta Višegradske grupe trebalo je da bude CEFTA koju su osnovale 1992. godine Poljska, Čehoslovačka i Mađarska.²⁰ Ipak, CEFTA se pokazala kao dobra inicijativa, ali i nedovoljna.²¹

Tabela br. 2: *Glavni spoljnotrgovinski partneri – izvoz zemalja Višegradske grupe*

	%	%	%	%	%
Poljska	26,2	6,4	6,2	6,11	5,3
Češka	30,7	8,7	5,9	5,4	5,1
Mađarska	25,4	5,2	5,1	4,7	4,5
Slovačka	21,4	15,2	7,9	7,5	6,7

Do dinamičnjeg ekonomskog i ukupnog razvoja dolazi usled oslanjanja na bogate i razvijene zapadnoevropske ekonomije, a ne zahvaljujući mehanizmima CEFTA. To potvrđuju i pokazatelji spoljnotrgovinske razmene članica V4. Među pet najznačajnijih spoljnotrgovinskih partnera Poljske, od članica V4 nalazi se samo Češka, u koju poljska privreda izvozi 6,2% od ukupnog izvoza.²² Češka, pored značajnije saradnje sa Poljskom kojoj izvozi 5,9%, a iz nje uvozi 6,3% od ukupne razmene, ima još i razvijene ekonomske odnose sa Slovačkom – 8,7% od ukupnog češkog izvoza i 6,4% uvoza otpada na razmenu sa Slovačkom.²³ Ipak, ovo je više nego dvostruko manje u odnosu na period postojanja zajedničke države – Čehoslovačke. Jedina zemlja V4 koja među prvih pet spoljnotrgovinskih partnera ima sve preostale članice je –

¹⁹ O razlozima nastanka videti: Zvanična stranica V4, Internet, <http://www.visogradgroup.eu/about>.

²⁰ Tokom dve decenije postojanja CEFTA se potpuno preoblikovala. Posle zemalja V4, ovoj organizaciji su pristupile i Slovenija – 1996, Rumunija – 1997, Bugarska – 1998. i Hrvatska – 2003. Slovenija je istupila iz CEFTA 2004, a Rumunija i Bugarska 2007, dok će Hrvatska istupiti po punopravnom priјemu u EU tokom 2013. Tako će CEFTA ostati organizacija država koje su joj pristupile 2006 – (BJR) Makedonija i 2007. godine – Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Moldavija i entitet Kosovo i Metohija – UNMIK. O organizacija CEFTA videti više: Internet, <http://www.cefta2006.com>.

²¹ O ekonomskim odnosima istočoevropskih država pre i posle pada Berlinskog zida više se može pronaći u: Robert Bideleux, Ian Jeffries, *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*, Routledge, London 1998.

²² Na ovom mestu i u daljem tekstu, korišćeni statistički pokazatelji za Poljsku dostupni na: Internet, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_6704_ENG_HTML.htm, 01/04/2013.

²³ Korišćeni statistički pokazatelji za Češku dostupni na: Internet, http://vdb.czso.cz/vdbvo/en/tabdetail.jsp?cislota=6001-1012b&kapitola_id=26, 01/04/2013.

Slovačka, što u dobroj meri opredeljuje i njen geografski položaj. Slovačka izvozi čak 15,2% od ukupnog izvoza u Češku, 7,9% u Poljsku i nešto ispod 5% u Mađarsku, dok sa druge strane uvozi 18,5% od ukupnog uvoza iz Češke, 7,1% iz Mađarske i 5,5% iz Poljske.²⁴ Zanimljivo je i da se kod Mađarske članice V4 ne pojavljuju među pet najznačajnijih uvoznih ili izvoznih partnera.²⁵

Tabela br. 3: *Glavni spoljnotrgovinski partneri – uvoz zemalja Višegradske grupe*

	%	%	%		%
Poljska	22,3	12,1	8,7	5,4	4,2
Češka	31,8	6,7	6,4	6,3	5,1
Mađarska	24,6	8,7	7,2	6,1	4,9
Slovačka	19,2	18,5	11,5	7,1	5,5

Ključni spoljnotrgovinski partner sve četiri članice V4 je Nemačka, na koju otpada od trećine do petine i uvoza i izvoza. Važna izvozna tržišta su još i – Velika Britanija, Italija, Francuska i Austrija, dok se kao značajni uvoznici pojavljuju još i Rusija i Kina. Uvoz iz Rusije se pre svega tiče uvoza energenata – zemnog gasa i sirove nafte, dok se Kina pojavljuje kao sve značajniji uvoznik roba široke potrošnje.²⁶

Tabela br. 4: *Osnovni ekonomski pokazatelji za države članice (prema podacima za 2011. godinu)*

država	GDP (mlrd USD)	GDP PPP	GDP PPP per capita (USD)	Izvoz (mlrd USD)	Uvoz (mlrd USD)	% javnog duga u BDP
Poljska	513,8	781,5	20600	190,1	212,1	49,5
Češka	215,3	288,6	27400	141,4	134,4	41,2
Mađarska	140,3	198,1	19800	82,5	75,9	79,6
Slovačka	96,1	128,5	23600	35,0	34,6	43,3

²⁴ Korišćeni statistički pokazatelji za Slovačku: Internet, http://portal.statistics.sk/show_doc.do?docid=3728, 01/04/2013.

²⁵ Korišćeni statistički pokazatelji za Mađarsku: Internet, http://www.ksh.hu/national_accounts_gdp, 01/04/2013.

²⁶ Prema nezvaničnim podacima, a koje je prezentovao dr Igor Kosir sa Ekonomskog univerziteta u Bratislavu, obim trgovine kineskom robom na području Češke i Slovačke od 2007. godine raste godišnjom stopom od neverovatnih 50%. Njegova procena je takođe da će se ovaj trend održati, s obzirom da su u uslovima ekonomske krize i opadanja platežne sposobnosti potrošača, jeftini kineski proizvodi konkurentniji od ostalih. Ove podatke prof. dr Igor Kosir je izneo na predavanju organizovanom od strane praske Visoke škole za međunarodne odnose i javnu upravu u aprilu 2011. godine u Bratislavi. Ogroman rast kineskog prisustva na tržištu Višegradske grupe često se ne vidi preko osnovnih statističkih pokazatelja, jer deo roba koji se dovoze ne dolazi direktno iz Kine, već iz ostalih zemalja EU.

Osnovni ekonomski pokazatelji ukazuju na to da nacionalne ekonomije članica V4 zaostaju za najrazvijenijim zapadnoevropskim članicama. Takođe, oni ukazuju i na krupne razlike unutar same Višegradske grupe. Ovo ekonomsko zaostajanje i razlike među državama lakše je razumeti ukoliko se pogleda kontinentalna geoekonomska osa. Evropska ekonomska osa, ili kako je Majkl Danford (*Michael Dunford*) naziva, „evropska životna osa“, postepeno će se formirati od sredine XVI do početka XVIII veka, a protezaće se (gleдано према savremenoj političko-geografskoj podeli) od severoistočnog dela Francuske, preko severnog dela Italije, Švajcarske, južne Nemačke, Luksemburga, istočnih delova Belgije, Holandije, do Londona.²⁷ U najvećem delu u svom kontinentalnom kretanju, osa će pratiti tok Rajne i pojedinih pritoka ove reke.

Od glavne evropske ekonomske ose, žile kucavice kontinentalnog razvoja, u talasima će se širiti zone različitog nivoa ekonomske aktivnosti i stepena ukupnog razvoja. Analiza osnovnih ekonomskih pokazatelja potvrđuje iznetu tezu, pa se tako češki privredni sistem, geografski najbliži kontinentalnoj geoekonomskoj osi, pokazuje i najsnažnijim. Pored toga, kao oblasti u kojima se beleži visok ekonomski rast mogu se navesti i zapadni delovi Slovačke i Mađarske oslonjeni na Donju Austriju, kao i zapadni delovi Poljske (Donja Šlezija, oblast Velikopoljska sa Krakovom kao ekonomskim centrom, te severozapadni i primorski kraj sa teritorijom koja se proteže u luku od Poznanja do Gdanska, pravcem jugozapad-severoistok), oslonjeni na nemačke savezne države Pomeraniju, Saksoniju i Brandenburg, a od posebnog značaja je i blizina Berlina.

Pored navedenih oblasti, natprosečan ekonomski rast beleži se u aglomeracijama glavnih gradova – Varšave, Praga, Budimpešte i Bratislave. U istočnim delovima Poljske, Mađarske i Slovačke primetan je sasvim drugačiji trend – već dugi niz godina beleži se stagnacija ili ekonomski pad. Primetno je da sve države imaju dobру pokrivenost uvoza izvozom, pa čak tri od četiri članice nekoliko godina zaredom beleže deficit u spoljnotrgovinskoj razmjeni. Ipak, ono što se ranije pokazalo kao prednost trenutno se manifestuje kao problem. Veliki stepen povezanosti sa zapadnoevropskim ekonomskim sistemima i zavisnost od zapadnog kapitala, učinili su da se efekti velike ekonomske krize osete jednak i u državama V4.

Najjednostavniji zaključak bio bi da će članice V4 podeliti sudbinu ostalih zemalja EU koje pripadaju istoj geoekonomskoj zoni. Ali, izneto navodi i na zaključak da bi članice V4 imale istovetan put ekonomskog razvoja od 1991. godine do danas i da se nisu udruživale u ovu subregionalnu integraciju i da nisu formirale CEFTA kao ekonomsku komponentu.

Zato bi razlog formiranja V4 trebalo tražiti na političkom polju. Veliki je bio interes ostalih evropskih država da ne dođe do destabilizacije Srednje Europe, pogotovo posle početka niza ratova na prostoru Jugoslavije. Otuda i

²⁷ Michael Dunford, "Economies in Space and Time: Economic Geographies of Development and Underdevelopment and Historical Geography of Modernization", in: Bryan Graham (ed.), *Modern Europe: Place, Culture and Identity*, Arnold, London, 1998, pp. 53–56.

snažna zapadnoevropska podrška formiranju V4.²⁸ Međutim, još zainteresovanija strana od EU za stvaranje V4 bio je – NATO.

Geopolitički aspekt stvaranja V4

NATO se u ohrabrivajuću tri srednjoevropske države da formiraju V4 pre svega vodio geostrategijskim razlozima. Ključnu ulogu u svemu imao je SAD. Još je Halford Makinder (*Halford Mackinder*) definisao krilaticu atlantističke geopolitičke konцепције: „Ko vlada Istočnom Evropom vlada Srcem sveta; ko vlada Srcem sveta vlada Svetskim ostrvom; ko vlada Svetskim ostrvom, vlada čitavim svetom“.²⁹ Makinder se zapravo oslonio na ranije radeve admirala Alfreda Mahana (*Alfred Mahan*), koji je tvrdio da put jačanja „pomorskih moći“ vodi preko okruživanja „telurokratskih sila“,³⁰ što je Nicolas Spykman (*Nicolas Spykman*) razradio u takozvanoj „strategiji anakonde“. Cilj ove strategije bio je da se glavna svetska „telurokratska sila“, Sovjetski Savez, okruži „geopolitičkom anakondom“ koja bi se protezala od Skandinavije, preko dela Zapadne i Srednje Evrope, celokupne Istočne Evrope, Bliskog istoka, srednje Azije, Indije, jugoistočne Azije do Koreje.³¹

U svim navedenim radovima i strategijama, prostor koji danas zauzima V4 označavan je kao teritorija od velikog značaja. Posle raspada SSSR na to upozorava pre svih Zbignjev Bžežinski (*Zbigniew Brzezinski*), posebno apostrofirajući Poljsku, kao jednu od tri najvažnije zemlje kontinentalne Evrope (pored Nemačke i Francuske).³² Za Džordža Fridmana (*George Friedman*), veliki značaj Poljske ogleda se i u tome što ona onemogućava teritorijalno povezivanje Nemačke i Rusije, dve zemlje koje mogu biti najveći američki suparnici u Evropi u budućnosti.³³

Posmatrano sa geopolitičkog stanovišta, V4 je nastala kao geostrategijska integracija, neophodna celina preko koje bi se pravio dalji „geopolitički most“ ka posovjetskom prostoru, pre svega ka Belorusiji i Ukrajini. Sve zemlje V4 imaju tesnu vojnu saradnju sa SAD, koja je mnogo više od regularne, tekuće saradnje saveznika unutar vojne alijanse. Poljska je, pored Velike Britanije, bila jedina evropska zemlja koja je učestvovala u vojnoj intervenciji SAD

²⁸ Određene rezerve su postojale samo oko prijema Slovačke u EU, ali su one bile uzrokovane unutrašnjim političkim razlozima. Na vlasti u Slovačkoj bio je Miroslav Mečíjar, koji je imao sopstvenu viziju slovačkog razvoja, zalagao se za održavanje dobrih i prijateljских odnosa sa Rusijom, kao i za „vojnu neutralnost“ i neulazak ove zemlje u NATO.

²⁹ Halford Dž. Makinder, *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009, str. 82–83.

³⁰ Teza izneta u njegovom radu: Alfred T. Mahan, *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies*, Adamant Media Corporation, London, 2005.

³¹ Nicolas J. Spykman, *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace and Co, New York, 1942, p. 446.

³² Prema stavovima iznetim u radu: Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard. American Primacy And Its Geostrategic Imperative*, Basic Books, New York, 1997.

³³ Više u: George Friedman, *The next 100 years: A Forecast for 21st Century*, Doubleday Publishing Group, New York, 2009.

protiv Iraka 2003. Višegradska grupa od 2011. godine organizuje program „Istočno partnerstvo“ u kojem još učestvuju Jermenija, Azerbejdžan, Belorusija, Gruzija, Moladvija i Ukrajina, a koji je potpuno podudaran sa aktivnostima NATO programa istoimenog naziva.³⁴ Planovi SAD vezani za V4 bili su i da se na teritoriji Poljske i Češke instaliraju radarske baze i protivraketni štit, koji bi služili za odbranu od pretnji sa istoka, ali se od ovog odustalo zbog velikih protesta i političkih potresa u Češkoj tokom 2009. Ceo projekat je dislociran u Bugarsku i Rumuniju, a Poljska je, kao izvesnu kompenzaciju, dobila od SAD raketni sistem „Patriot“ i podršku za izgradnju sopstvenog antiraketnog štita.³⁵

Ovde treba tražiti i povod zbog kojeg Austrija nije članica V4. Niz je razloga, od istorijskih, preko saobraćajnih, ekonomskih do energetskih, što je mesto Austrije trebalo da bude u V4. Međutim, Austrija je vojno neutralna zemlja pa za nju nije bilo mesta u integraciji geostrateškog karaktera. Ipak, pošto nije mogla ni da se zaobiđe, V4 je ustanovila program „proširenog partnerstva“ sa Austrijom (i Slovenijom). Za sada, nije bilo većih rezultata proširenog partnerstva.

Pored nabrojanih, V4 je imala još dve inicijative čija se realizacija tek očekuje. Prva se tiče koordinacije aktivnosti članica u oblasti energetske politike, a druga formiranja zajedničkih snaga za brze intervencije koje bi delovale i na teritoriji država članica. Obe inicijative su u skladu sa projektovanim ciljevima u Strategijskoj koncepciji „NATO 2020“, a koja je između ostalog, usmerena i ka ograničavanju svake vrste ruskog uticaja u Srednjoj Evropi.³⁶

U skladu sa iznetim tezama, može se zaključiti kako je V4 nastala oslanjajući se na američku vojnu pomoć, ekonomsku saradnju sa Nemačkom, i na stalnom širenju straha od Rusije. Zbog toga, može se i prepostaviti da će V4 bez problema funkcionišati sve dok su američki i nemački geostrategijski interesi u ovom delu Evrope dugoročno podudarni. U slučaju razmimoilaženja američkih i nemačkih interesa, otvorilo bi se više pitanja ekonomskog karaktera, ali bi moglo doći i do obnavljanja niza starih sporova, što bi uticalo destabilizujuće na sve države članice. Ipak, treba upozoriti i da opasnosti po stabilnost dolaze od nekih novih pitanja koja se postepeno otvaraju poslednje dve decenije.

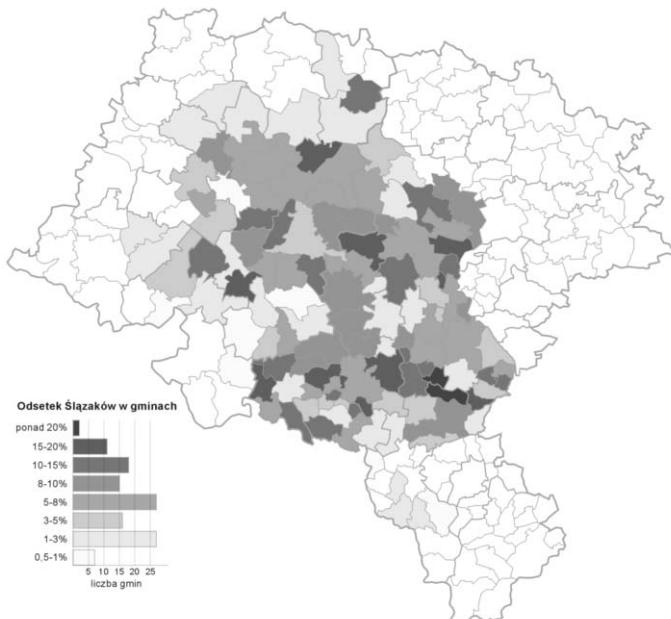
³⁴ Više o programu „Istočno partnerstvo“ na zvaničnoj stranici V4: Internet, <http://visegradfund.org/v4eap/>, 01/04/2013.

³⁵ O ovome više na: Internet, <http://www.globalresearch.ca/us-patriot-missile-system-in-poland-souls-relations-with-russia/20103>, 01/04/2013.

³⁶ Strategijska koncepcija „NATO 2020“, Internet, <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>. Analiza ovog dokumenta se može naći u: Dušan Proroković, *Analiza Strateške koncepcije „NATO 2020“*, Centar za strateške alternative, Beograd, 2010, Internet, <http://www.strateskealternativne.rs/?p=759>, 01/04/2013.

Potencijalna unutrašnja politička žarišta

Kao i u drugim evropskim zemljama, i u društвima članica V4 zabeležen je rast poistovećivanja stanovništva sa regionalnim identitetima. U Poljskoj je to slučaj sa Šlezijcima (polj. Ślązacy; čes. Slezané; nem. Schlesier), a u Češkoj u manjoj meri sa Šlezijcima, ali u većoj meri sa Moravcima.³⁷

Mapa br. 3: *Procenat stanovnika poljskih autonomnih vojvodstava Opolsko i Šlezija koji se izjašnjavaju kao Šlezijci po pojedinim opštinama prema rezultatima popisa iz 2002. godine³⁸*

Ukupno, na popisu 2011. godine u Poljskoj se 809.000 stanovnika izjasnilo kao – Šlezijci. Od toga, 362.000 stanovnika izjasnilo se kao Šlezijac/Šlezijka, dok su se ostali izjašnjivali kao „Poljaci – Slezijci“ (391.000) ili „Šlezijci – Poljaci“ (56.000).³⁹ U porastu je i broj ljudi koji se izjašnjava tako da im je maternji jezik – šlezinski jezik. Slezinski jezik je zapadnoslovenski jezik, koji se razlikuje i od poljskog i od češkog. Tokom komunističke vladavine ovo pitanje nije bilo otvarano, delimično i zbog toga što su nemačke vlasti tokom okupacije Šlezije 1939–1945. podsticale stanovnike da se ne izjašnjavaju kao

³⁷ U češkom jeziku se koristi izraz „Moravani“, pa se zato ponekad može pronaći i u radovima na srpskom jeziku.

³⁸ Mapa preuzeta sa: Stranica Državnog statističkog zavoda Poljske (Główny Urząd Statystyczny: Deklaracje narodowościowe w gminach w 2002 r), Internet, www.stat.gov.pl, 20/09/2012.

³⁹ Ovo donekle podseća na situaciju sa prethodnih popisa u Crnoj Gori kada su se pojedinci izjašnjivali kao Srbi – Crnogorci ili Crnogorci – Srbi. Statistički podaci preuzeti sa: Stranica Državnog statističkog zavoda Poljske, Internet, www.stat.gov.pl, 03/2013.

Poljaci ili Česi, već da se vezuju za šlezijski identitet. Najsistematičnija nemačka akcija sa ciljem izgradnje nove nacije – *Slonzaken Volk* – sproveđena je u oblasti Českog Tešina.⁴⁰

U Češkoj se svega oko 12.000 stanovnika izjašnjavaju kao Šlezijci, ali je zato značajan broj onih koji se izjašnjavaju kao Moravci. Inicijativa za obnovom „moravskošleske autonomije“ pojavila se odmah po uvođenju višestranačja. Na popisu 1991. godine 1.363.005 stanovnika Češke izjasnilo se kao Moravci. Taj broj je značajno pao u narednih deset godina, pa je 2001. zabeleženo 380.774, da bi u prvoj deceniji XXI veka ponovo počeo da raste i na popisu 2011. iznosio 522.474.

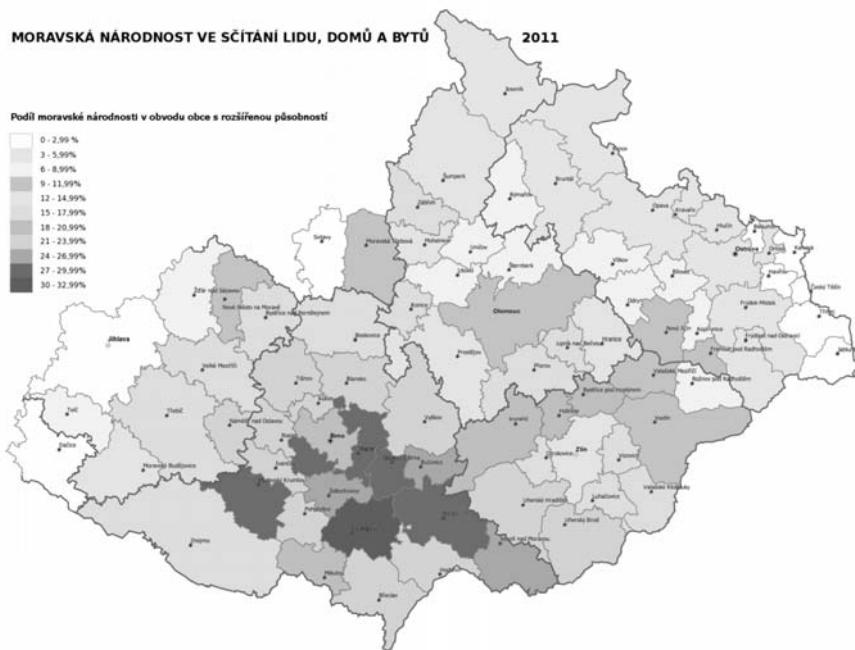

Mapa br. 4: Geografski položaj Moravske unutar Češke

Različita su viđenja o tome šta je zapravo „moravski identitet“ – da li je to samo regionalna pripadnost Čeha, ili je i razlog za upućivanje zahteva da se kodifikuje poseban jezik, izbori politička autonomija i što samostalnije nastupa?⁴¹ Pad i rast broja deklarisanih Moravaca ima veze i sa socijalnim prilikama, pa se u periodu ekonomskog rasta, kada je politički sistem bio stabilniji, manje ljudi izjašnjavalo kao Moravci. Posebnu dimenziju ovom problemu daje i to što najveći broj Moravaca živi u Brnu, drugom po veličini i značaju češkom gradu.

⁴⁰ O ovome više u: Bernard Linek, *Polityka antyniemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1950*, IŚ, Opole 2000.

⁴¹ O ovome više u: Ondřej Bláha, „Moravský jazykový separatismus: zdroje, cíle, slovanský kontext“, u: *Studia Moravica*, vol. 83, Svazek III, UP v Olomouci, Olomouc, 2005, str. 260–264.

Mapa br. 5: Broj stanovnika Moravske koji se izjašnjavaju kao Moravci, po okruzima⁴²

U Slovačkoj je manje izražen problem sa formiranjem regionalnih identiteta, mada postoji, ali je zato jedno od najvećih pitanja unutrašnje politike „romsko pitanje“. Iako to rezultati popisa ne pokazuju, pošto se deo Roma popisuje kao Slovaci ili Mađari, romska populacija u Slovačkoj sačinjava oko 10% od ukupnog broja stanovnika. Sa demografskim rastom Roma i očekivanim demografskim padom etničkih Slovaka, ideo romskog stanovništva može porasti i do 15% do 2025. Pri tome, romsko stanovništvo je koncentrisano u istočnom delu zemlje, koji je izložen procesu depopulacije.⁴³

Poslednji lokalni izbori u Slovačkoj održani 2011. označili su početak značajnijeg političkog okupljanja Roma. Predstavnici romskih političkih organizacija postali su predsednici u 29 opština, a u još četiri puta toliko lokalnih skupština, romske partije imaju značajan broj odbornika.⁴⁴ Pored

⁴² Mapa preuzeta sa: *Další Moravak: O Moravě pro Moravany*, sastavljena na osnovu rezultata popisa iz 2011. godine, Internet, <http://dalsimoravak.files.wordpress.com/2013/01/scitani-2011-31.png>, 25/12/2012.

⁴³ O ovome više u: Dušan Proroković, „Romski zid“, *Nedeljnik*, Beograd, 2013, Stranica Centra za konzervativne studije, Internet, <http://desnica.rs/romski-zid-dusan-prorokovic>, 01/04/2013.

⁴⁴ Lokalna samouprava je u Slovačkoj organizovana na drugačiji način nego u Srbiji. Teritorijalne jedinice lokalne samouprave su značajno manje, pa u Slovačkoj postoji čak 2.927 opština; praktično, svako selo je opština za sebe.

otvorenog pitanja o mogućem razvoju slovačko-mađarskih odnosa, zato se otvara i pitanje u kom smeru će otici slovačko-romski odnosi? Posebno imajući u vidu česte međuetničke incidente i porast netrpeljivosti na lokalnom nivou.

Što se Mađarske tiče, njena unutrašnja podeljenost je ogromna, pre svega po religijskoj vertikali.⁴⁵ Konačno odbacivanje predloga Zakona o dvojnom državljanstvu na referendumu u Mađarskoj krajem 2004. godine imalo je i religijsku pozadinu.⁴⁶ Da je taj zakon usvojen, pa samim tim i da su Mađari iz okolnih država dobili status mađarskih državljana, katolički ideo bi među Mađarima pao na ispod 45% od ukupnog broja stanovnika. Danas u Mađarskoj katolici i dalje čine natpolovičnu većinu sa 51,9% (zajedno sa grkokatolicima to je 54,5%).⁴⁷ Periodični uspesi ekstremno desničarskih političkih partija na izborima u Mađarskoj predstavljaju i kontrareakciju na procese unutrašnje dezintegracije. Ipak, mora se upozoriti da ovi uspesi desnice po pravilu dovode do političke destabilizacije unutar zemlje, ali i u njenom neposrednom okruženju, s obzirom na to da su programi ovakvih političkih partija povezani sa revizionizmom i teritorijalnom ekspanzijom.⁴⁸

Dodatni unutrašnji problem je i način na koji je organizovana V4. Ova organizacija ima samo jedan zajednički organ – Međunarodni višegradska fond osnovan 2000. godine. Fond ima godišnji budžet od svega nekoliko miliona dolara, i iz njega se izdvajaju sredstva za projekte koji promovišu saradnju između građana i institucija država članica.⁴⁹ Analizirajući na šta su trošena sredstva prethodne tri godine, lako je primetiti da je finansiran najveći broj projekata koji su osmišljeni sa ciljem da se u široj javnosti podigne svest o značaju V4.

Zaključak

Formiranje V4 doprinelo je stabilizaciji ukupnih prilika u Srednjoj i Istočnoj Evropi u prvoj polovini devedesetih godina. Posle toga, međutim,

⁴⁵ O ovome više u: Štefan Markuš, *Mađari pod lupou*, VEDA izdavačstvo SAV, Bratislava, 2009.

⁴⁶ Ovaj zakonski predlog je u nešto izmenjenoj formi usvojen 2010. godine. Tada je, međutim, Rumunija već bila članica EU, pa je navedeno pitanje relativizovano. Tokom debate 2004. godine često je ukazivano da bi upravo rumunski Mađari, većinom nekatolici, mogli da utiču na promenu verske strukture Mađarske, ukoliko bi masovno uzeli mađarsko državljanstvo.

⁴⁷ Prema podacima državnog statističkog zavoda Mađarske. Internet, http://www.demografija.hu/english/index.php/publications-in-english/demographic-portrait/2009_01/2013.

⁴⁸ Od 2008. godine velike uspehe na svim održanim izborima zabeležila je radikalna Partija za bolju Mađarsku „Jobik“ (*Jobbik Magyarországi Mozgalom*). Na izborima za Evropski parlament Jobik je osvojio 423.773 glasova, dok je svega godinu dana kasnije na parlamentarnim izborima imao čak 855.436 glasova. Predstavnici ove političke partije imali su otvorene anti-semitske istupe i zalažu se za ponишavanje Trianonskog sporazuma. O političkom programu partije više na: Internet, <http://jobbik.com>.

⁴⁹ O aktivnosti i radu Višegradskega fonda više na: Internet, <http://visegradfund.org/about/>.

države članice bile su mnogo više koncentrisane na sopstvene puteve ka EU i NATO, a manje ka traženju novog sadržaja regionalne integracije. Danas ova organizacija ima samo jednu zajedničku instituciju, a ubedljivost javnosti u opravdanost njenog postojanja u svim državama je na niskom nivou. Iako je SAD zbog geostrategijskih razloga nesumnjivo zainteresovan za opstanak V4, ostaje da se vidi u budućnosti i koliko će ovaj cilj SAD biti podudaran sa geopolitičkim ciljevima vodećih evropskih država, ali i članicama V4. Od toga u velikoj meri zavisi i da li će se aktivirati jedno od potencijalnih unutrašnjih političkih žarišta. Veza između spoljnopolitičke podrške i unutrašnje politike u slučaju članica V4 je očigledna, pa je zato izvesnije da bi se potencijalna žarišta brzo aktivirala ukoliko bi za to postojao interes kod uticajnih spoljnih faktora.

Bibliografija

1. Bideleux, Robert, Jeffries, Ian, *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*. Routledge, London, 1998.
2. Bláha, Ondřej, "Moravský jazykový separatismus: zdroje, cíle, slovanský kontext", u: *Studia Moravica*, vol. 83, Svazek III, UP v Olomouci, Olomouc, 2005.
3. Borsody, Stephen, *The New Central Europe*, Boulder, New York, 1993.
4. Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York, 1997. Viedenská arbitráž – „Mníchov pre Slovensko“, Nadácia Korene, Bratislava, 1998.
5. Dugin, Aleksandar, *Osnovi geopolitike, knjiga 1, Geopolitička budućnost Rusije*. Ekopres, Zrenjanin, 2004.
6. Dunford, Michael, "Economies in Space and Time: Economic Geographies of Development and Undevelopment and Historical Geography of Modernization", u: Graham, Bryan (ed.), *Modern Europe: Place, Culture and Identity*, Arnold, London, 1998.
7. Friedman, George, *The next 100 years: A Forecast for 21st Century*, Doubleday Publishing Group, New York, 2009.
8. Kovač, Dušan, *Dejiny Slovenska*, NLN, Praha, 1998.
9. Krejčí, Oskar, *Geopolitika středoevropského prostoru*, Professional Publishing, Praha, 2009.
10. Krejčí, Oskar, *Mezinárodní politika*, Ekopress, Praha, 2010.
11. Linek, Bernard, *Polityka antyniemiecka na Górnym Śląsku w latach 1945–1950*, IS, Opole, 2000.
12. Lukáč, Pavol, *Dejiny a zahraničná politika v strednej Európe*, Kalligram, Bratislava, 2004.
13. Mahan, Alfred T., *The Problem of Asia and Its Effects upon International Policies*, Adamant Media Corporation, London, 2005.
14. Makinder, Halford Dž., *Demokratski ideali i stvarnost*, Metaphysica, Beograd, 2009.
15. Markuš, Štefan, *Maďari pod lupou*, VEDA vydavateľstvo SAV, Bratislava, 2009.
16. Melichar, Vacláv, *Dějiny Polska*. Svoboda, Praha, 1975.

17. Proroković, Dušan, *Analiza Strateške koncepcije „NATO 2020“*, Centar za strateške alternative, Beograd, 2010, Internet, www.strateskealternativne.rs.
18. Proroković, Dušan, *Geopolitika Srbije: položaj i perspektive Srbije na početku XXI veka*, Službeni glasnik, Geopolitika, Beograd, 2012.
19. Proroković, Dušan, *Romski zid*, Centar za konzervativne studije, Beograd, 2013, Internet, www.desnica.rs.
20. Rokai, Peter, i dr., *Istorija Mađara*, Clio, Beograd, 1999.
21. Seton-Watson, Robert-William, "The Austro-Hungarian Ausgleich of 1867", *The Slavonic and East European Review*, no. 53/54, XIX, London, 1939.
22. Spykman, Nicholas J., *The Geography of the Peace*, Archon Books, Hamden, 1969.
23. Staniszkiś, Jadwiga, *Postkomunizm: próba opisu*, Wyd. słowo/obraz terytoria, Warszawa, 2001.
24. Tejlor, Alen Džon P., *Habsburška monarhija 1809–1918*, Clio, Beograd, 2001.

Dr Dušan PROROKOVIĆ

VISEGRAD GROUP: REASONS FOR INTEGRATION AND ITS PERSPECTIVES

ABSTRACT

The article analyses the integration of Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary into the Visegrad Group (VG). Forming of VG helped in keeping stability in this part of the Europe after the fall of the Eastern bloc. Still, its forming was influenced by other, long-term interests of the geostrategic character. Having this in mind, the structure of this article is divided into six parts. In the first, introductory part, the basic data of the member states are presented. The second part deals with the historical roots of instability in the relations between some VG members. The third part is devoted to the economic effects of forming VG and the effects caused by the great economic crisis. The fourth part deals with the geopolitical aspects of forming VG and the US geostrategic interests in Central and Eastern Europe. In the fifth part, we are trying to show the potential future political hot spots: Silesian issue (in Poland), Moravian issue (in the Czech Republic), Slovak-Roma relations and the periodical radicalization of the Hungarian electoral body. The sixth part is the conclusion.

Key words: Visegrad Group, EU, NATO, demarcation in Central Europe, economic parameters, trade, Silesia, Moravia, Roma question, Hungarian radicalism, geostrategy, geopolitics.

UDK: 327(430)
Biblid 0543-3657, 64 (2013)
God. LXIV, br. 1150, str. 49-67.
Pregledni članak
Primljen: 17. februar 2013.

Marija NEDELJKOVIĆ-PRAVDIĆ¹

Nova istočna politika Savezne Republike Nemačke kao model za rešavanje sukoba

SAŽETAK

Sa završetkom Drugog svetskog rata, nemački narod bio je podeljen, što se ogledalo u protivrečnim političkim sistemima dve Nemačke. Međusobni odnosi dve Nemačke bili su dodatno otežani politikom Savezne Republike Nemačke koja je želeta ponovno ujedinjenje, dok je Demokratska Republika Nemačka nastojala da pre svega stekne međunarodno priznanje. Međutim, 1969. godine dolazi do preokreta u odnosima između dve države sa dolaskom socijalno-liberalne koalicije Vilija Branta na vlast. Nova istočna politika (Neue Ostpolitik) Vilija Branta vezuje se za novi vid politike usmeren na prilagođavanje dominantnim tendencijama u odnosima Istok – Zapad. Rad ima cilj da istraži dostignuća na polju ugovornih odnosa i da ispita u kojoj meri opisani modaliteti spoljnog delovanja mogu poslužiti i kao obrazac (barem delimičan) budućeg delovanja drugih država koje se suočavaju sa sličnim problemima razmatrajući odnos između dve Koreje kao studije slučaja. Uspešnost razrešenja sukoba umnogome zavisi i od sposobnosti pravovremenog prilagođavanja strana u sukobu promenama nastalim u međunarodnom okruženju. Autor dolazi do zaključka da je Nova istočna politika delimično primenljiva na slučaj dve Koreje.

Ključne reči: Istočna politika, politika detanta, Hladni rat, Halštajnova doktrina, Nova istočna politika, Koreja, severna politika, politika sunca, SSSR, SAD.

Uvodna razmatranja

Neposredno po okončanju Drugog svetskog rata započela je hladnoratovska borba. Evropa se podelila: Zapadna Evropa je prihvatiла zaštitu SAD, a Istočna Evropa je bila pod kontrolom SSSR. Bipolarna struktura

¹ Službenik za komunikaciju (EULEKS-Kosovo) i doktorant Međunarodnih i evropskih studija Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. E-mail: Marija.Nedeljkovic@eulex-kosovo.eu.

Hladnog rata dovela je i do promena uloga supersila. Iсторијар Golo Mann (*Golo Mann*) истиче да је академски оправдано питати „да ли је Hладни рат почео због Немачке или је пак пренет на Немачку“.² У овом раду ми полазимо од поставке да се Немачка сматра „производом“ Hладног рата. Немачка је била разрушена и поделена на четири окупационе zone (Велика Британија, Француска, САД и СССР), званична економија је propala, red i zakon су nestali, a политика је била под строгом контролом окупационих snaga, чији se приступ prema lokalnoj vlasti umnogome razlikovao.³

Za našu analizu bitno je istaći da je izbijanje Hladnog rata doprinelo razvoju i sprovođenju u delo Maršalovog plana (*Marshall Plan*) koji je bio odgovor SAD na ekonomsku i finansijsku slabost Zapadне Европе. Smatralo se da mnogo veća opasnost preti od nadolazećeg talasa комунизма, nego od nemačkog опоравка. Hladnoratovska подела intenzivirala se sa komunističkim osvajanjem vlasti u Чехословачкој и блокадом Берлина.⁴ Оsnivanje dve Nemačke државе 1949. године dovelo je i do dvostrukе поделе nemačkog naroda, ne samo po liniji „geopolitičke kompenzacije, već i ideološkog antagonizma“.⁵

Uočljive su dve faze u спољној politici коју је водила Савезна Република Немачка у послератној Европи. Прва фаза је трајала до 1969., а карактерисала ју је политика моћи (*strength policy*), односно неприhvatanje поделе државе и nastojanje да се спреци међunarodно признанje Демократске Републике Немачке првеном Halštajnovе (*Hallstein*) doktrине.⁶ Савезна Република Немачка тешила је пре свега организованju привредне и војне saradnje sa Zapadnom Европом.⁷ Можемо рећи да је првih dvadeset godina Savezna

² Golo Mann, *The History of Germany since 1789*, Pimlico, 1996, p. 497. (“It would be academic to ask if the cold war began over Germany or if it was transferred to Germany from elsewhere?”)

³ Detaljnije видети: Dezmon Dinan, *Menjanje Europe: Iсторија Европске уније*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 24–29.

⁴ Ibidem, str. 24–31. Detaljnije o блокади Берлина видети: Avi Shlaim, *The United States and the Berlin Blockade, 1948–1949: a study in crisis decision-making*, Vol. 2, University of California Press, 1983.

⁵ Tony Armstrong, *Breaking the ice: rapprochement between East and West Germany, the United States and China, and Israel and Egypt*, United States Inst of Peace Press, 1993, p. 7. O подели детаљније видети: Nenad Milenković, „Asimetrično poređenje kao putokaz: Србија и Косово као две Немачке“, *Izazovi evropskih integracija*, Beograd, 2010/10, str. 73–74.

⁶ Halštajnova doktrina добила је име по тадашњем министру спољних послова Савезне Републике Немачке Валтеру Halštajnu. Ову doktrinu Savezna Republika Nemačka primenjivala је у периоду од 1955. до 1969. године, а подразумеваја је прекидanje diplomatskih odnosa sa свим државама које буду priznale Demokratsku Републику Nemačku („владу совјетске zone“), sa изузетком СССР. Savezna Republika Nemačka је 1957. године први пут применila ovu doktrinu прекидajući diplomatske odnose sa Socijalističkom Federativnom Republikom Jugoslavijom. Detaljnije о прекиду i ponovном uspostavljanju diplomatskih odnosa sa Socijalističkom Federativnom Republikom Jugoslavijom видети: Vladimir Ivanović, „Obnavljanje diplomatskih odnosa između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Nemačke“, *Istoriја 20. века*, 2005; 23(2), str. 129–144.

⁷ Detaljnije видети: Nenad Milenković, „Asimetrično poređenje kao putokaz: Србија и Косово као две Немачке“, op. cit., str. 78–79; Zvanični sajt Nobelove nagrade, “The 1971 Nobel Prize – Presentation Speech” from Nobel Lectures, Peace 1971–1980, Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Irwin Abrams, World Scientific Publishing Co., Singapore, 1997, Internet, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1971/press.html, 03/12/2012.

Republika Nemačka bila revizionistička zemlja.⁸ Shodno tome postavlja se pitanje kada dolazi do pojave prvih znaka promene spoljne politike Savezne Republike Nemačke? Smatra se da je sam koncept *Istočne politike* (*Ostpolitik*) nastao pre Berlinske krize koja je počela u novembru 1958., a da je sama izgradnja Berlinskog zida 1961. godine, omogućila dalje sprovođenje nove politike prema Istoku.⁹ Savezna Republika Nemačka počinje da shvata da je nepriznavanju posleratnog poretka u Evropi došao kraj.¹⁰

Druga faza predstavljala je napuštanje prethodne politike i prihvatanje realnosti kroz priznanje *statusa quo*. Novi vid diplomatičke politike bio je usmeren i na sticanje veće samostalnosti u međunarodnim odnosima, pre svega unutar zapadne alijanse, a ostavljao je veći prostor i za manevrisanje prema Istočnom bloku.¹¹ Istiće se da 1969. godine dolazi do preokreta u odnosima između dve Nemačke države sa dolaskom socijalno-liberalne koalicije Vilija Branta (*Willy Brandt*) na vlast. *Nova istočna politika* (*Neue Ostpolitik* 1969–1974) vezuje se za novi vid spoljne politike usmeren na približavanje dve Nemačke kroz saradnju, očuvanje mira, evropske integracije i prilagođavanje postojećim odnosima na relaciji Istok – Zapad.

SAD i SSSR je odgovaralo smirivanje nestabilne bezbednosne situacije u Centralnoj Evropi, pre svega zbog događaja u Vijetnamu, Istočnoj Evropi, Istočnoj Aziji i na Bliskom istoku. Brantova *Nova istočna politika* je pored uticaja na politiku zapadnih saveznika unutar Evrope imala i ogroman uticaj na narode izvan Evrope,¹² a modaliteti spoljnog delovanja mogu poslužiti i kao obrazac (barem delimičan) budućeg delovanja drugih država sa sličnim problemima. Nova politička orijentacija može se shvatiti kao bezbednosna odluka, gde je Savezna Republika Nemačka uspela da pomiri svoju posvećenost Zapadu sa normalizacijom odnosa sa Istokom.

Stvaranje uslova za Novu istočnu politiku

Saveznoj Republici Nemačkoj je odgovaralo vraćanje nekih od nadležnosti i suverenih prava, iako je došlo do stvaranja dve nemačke države.¹³ Preamble

⁸ Detaljnije videti: Angela E. Stent, *Russia and Germany Reborn: Unification, the Soviet Collapse, and the New Europe*, Princeton University Press, 1998, pp. 3–18.

⁹ Detaljnije videti: Gottfried Niedhart, "Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives, and Grand Design," *GHI Bulletin Supplement 1* (2003): pp. 120–121.

¹⁰ Gottfried Niedhart, "The British Reaction towards Ostpolitik. Anglo-West German Relations in the Era of Détente 1967–1971", *Debating Foreign Affairs. The Public and British Foreign Policy since 1867*, Berlin/Wien, 2003, pp. 130–152.

¹¹ Detaljnije videti: Universität Mannheim, *Projekt Ostpolitik and the CSCE Schloß*, Internet, <http://www.ostpolitik.net>, 15/06/2012.

¹² Detaljnije videti o tom uticaju: Ostpolitik, 1969–1974: The European and Global Response, Mershon Center for International Security Studies, Ohio State University, co-sponsored by the Mershon Center and the German Historical Institute Washington, 12.05.2006–13.05.2006, Internet, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de>tagungsberichte/id=1139>, 12/12/2012.

¹³ Savezna Republika Nemačka nastala je 3. maja 1949. godine (od zona koje su kontrolisale SAD, Francuska i Velika Britanija), a 7. oktobra 1949. godine formirana je Nemačka Demokratska Republika (od zone koju je kontrolisao SSSR). Zapadni saveznici su se do 1952. godine odrekli većeg broja nadležnosti.

Osnovnog zakona Savezne Republike Nemačke nudila je neprihvatanje podele kao trajnog rešenja.¹⁴ Demokratska Republika Nemačka je sa druge strane bila lišena suverene vlasti i priznata kao država od strane članica Istočnog bloka, dok su zapadne sile (uključujući i Saveznu Republiku Nemačku, koja je primenjivala *Halštajnovu doktrinu*) odbile da je priznaju videći je kao pretnju SSSR. Realnost Hladnog rata značila je da će konkretnе inicijative „evropskih integracija biti ograničene na Zapadnu Evropu, a samim tim i na Zapadnu Nemačku“.¹⁵ Demokratske promene u zemljama Centralne i Istočne Evrope u to vreme nisu bile moguće, jer bi SSSR to video kao pretnju širenju sopstvenog uticaja i hegemonije u Evropi.

Spoljnu i bezbednosnu politiku Savezne Republike Nemačke tokom pedesetih godina XX veka odlikovao je multilateralizam.¹⁶ Savezna Republika Nemačka je budućnost svoje spoljne politike videla u geopolitičkoj orijentaciji prema Zapadu (*Westpolitik*), u razvoju novih institucionalnih, kulturnih, vrednosnih i političkih struktura u cilju prevazilaženja nasleđa iz prošlosti i mogućeg uticaja na buduću spoljnu politiku velikih sila.

Politika prvog kancelara Savezne Republike Nemačke Konrada Adenauera (Konrad Adenauer) prema Istoku u to vreme „nije mogla biti u skladu sa *detantom* i sprovodila se u kontekstu Hladnog rata“ i početka procesa evropskih integracija, odnosno „pomirenja“ sa Francuskom.¹⁷ Savezništvo sa Velikom Britanijom, USA i Francuskom služilo je za odbranu nemačkih nacionalnih interesa, dok je pitanje nacionalnog identiteta bilo usko povezano sa spoljnom, ekonomskom i bezbednosnom politikom. Pored neke vrste saradnje koja je postojala u oblasti trgovine i razmene valute, zvanični odnosi između dve Nemačke praktično nisu ni postojali.

Adenauer je smatrao da glavni cilj njegove politike treba da bude obezbeđivanje Saveznoj Republici Nemačkoj punopravnog članstva u zapadnoj alijansi uporedno sa transformacijom Savezne Republike Nemačke u stabilnu demokratsku državu, bez prihvatanja sfere uticaja SSSR u Evropi. Rešavanje tzv. „nemačkog pitanja“ kancelar je video putem evropskog

¹⁴ Ustav Savezne Republike Nemačke na engleskom jeziku, Internet, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>, 20/07/2012. Zanimljivo je da je Ustav nazvan Osnovnim zakonom, a na str. 13. u preambuli Osnovnog zakona stoji da „Nemci koji žive u pokrajinama Baden-Virtembergu, Bavarskoj, Berlinu, Brandenburgu, Bremenu, Hamburgu, Hesenu, Donjoj Saksoniji, Meklenburgu – Zapadna Pomeranija, Severnoj Rajni – Vestfalija, Rajni – Palatinat, Sarlandu, Saksoniji, Saksoniji – Anhaltu, Šlezvigu – Holštajnu i Tiringiju su postigli jedinstvo i slobodu Nemačke putem slobodnog samoopredeljenja. Ovaj Osnovni zakon se samim tim odnosi na celokupni nemački narod“ (prev. aut.).

¹⁵ Dezmon Dinan, *Menjanje Evrope: Istorija Evropske unije*, op. cit., str. 31.

¹⁶ Savezna Republika Nemačka je u ovom periodu postala članica Saveta Evrope (u julu 1950), Evropske zajednice za ugalj i čelik (u aprilu 1950), NATO pakta (u maju 1950), Evropske ekonomiske zajednice (u martu 1957). SSSR je pokušao da spreči NATO članstvo Savezne Republike Nemačke, nudeći 1952. ujedinjenje Nemačke, uz uslov da Nemačka ne postane članica vojne organizacije koja bi uključivala SAD. Nemačka je to ocenila kao pokušaj sprečavanja integracije sa Zapadom.

¹⁷ Nenad Milenković, „Asimetrično poređenje kao putokaz: Srbija i Kosovo kao dve Nemačke“, op. cit., str. 73.

jedinstva ili nekog drugog prihvatljivog demokratskog okvira, putem kojeg je video i rešenje odnosa sa SSSR, koji bi tim putem izgubio poziciju hegemonu u Istočnoj Evropi.¹⁸ Politika SSSR prema Saveznoj Republici Nemačkoj smatra se politikom konfrontacije, a jedini konkretan rezultat Adenauerove *Istočne politike (Ostpolitik)* je uspostavljenje diplomatskih odnosa sa SSSR 1955. godine. Kancelar je odbijao uspostavljanje odnosa sa istočnoevropskim zemljama, čiju je legitimnost veoma često osporavao, pre svega zbog toga što je Nemačka izgubila 24,3% svoje teritorije nakon Drugog svetskog rata u odnosu na 1937. godinu.

Nastala kao „proizvod“ Hladnog rata, Savezna Republika morala je da postigne svoj glavni cilj – da uspostavi prijateljske odnose sa Sjedinjenim Američkim Državama i svojim susedima u Zapadnoj Evropi. Zaustavljanje ovde, međutim, značilo bi da takva politika nije potpuna, posebno zbog toga što Zapad počinje postepeno da prihvata političku podelu koja postoji u Evropi.

Berlinska kriza (1958–1962) je umnogome doprinela shvatanju da Vlada Savezne Republike Nemačke treba da proširi opseg svoje spoljne politike i da rešenje nemačkog pitanja nije preduslov za napredak u odnosima Istok – Zapad.¹⁹ Možemo reći da je upravo podizanje Berlinskog zida dovelo do potpisivanja Osnovnog sporazuma (*Grundlagenvertraga/Basic Treaty*) između dve nemačke republike.²⁰ „Izgradnja Berlinskog zida primorala je Senat Zapadnog Berlina da sproveđe neke elemente nove politike prema Istoku. Sporazum o prelasku (*Pass Agreement*) iz decembra 1963. godine bio je prvi rezultat rane *Istočne politike*.“ Ovaj sporazum je stotinama hiljada građana Zapadnog Berlina omogućio da posete prijatelje ili rodbinu u Istočnom Berlinu.²¹ Berlinski zid pokazao je ujedno i neuspšnost politike koja se oslanjala samo na moć SAD.²²

Za vreme kancelara Ludviga Erharda (*Ludwig Erhard, 1963–1966*) i Kurta Kisingera (*Kurt Kissinger, 1966–1969*) Savezna Republika Nemačka je nastojala da se u što većoj meri prilagodi ukupnom okviru *detanta*, kada dolazi do

¹⁸ Detaljnije o ovome videti: Thomas Banchoff, *The German problem transformed: institutions, politics, and foreign policy, 1945–1995*, University of Michigan Press, 1999, pp. 17–20; Murat Güл, *German Foreign Policy: Change and Continuity (1949–2000)*, Diss. Middle East Technical University, 2003, Internet, <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/1267681/index.pdf>, 14/02/2013; Clemens Clay, *Reluctant Realists: The CDU/DSU and West German Ostpolitik*, Duke University Press Books, 1989.

¹⁹ Pozicija Zapadnog Berlina unutar SSSR zone okupacije i nestabilnost režima Demokratske Republike Nemačke bili su izvor sukoba dve Nemačke.

²⁰ Detaljnije videti: *The life and death of Berlin Wall*, Internet, <http://www.memorial-caen.fr/10event/gb/ombre.htm>, 12/12/2012.

²¹ Gottfried Niedhart, “*Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives and Grand Design*”, op. cit., pp. 120; Detaljnije o prelasku građana Istočnog Berlina u Zapadni, životu u Berlinu u to vreme i statističkim podacima videti: Frederick Taylor, *The Berlin Wall: 13 August 1961 – 9 November 1989*, Bloomsbury, UK, 2009.

²² Detaljnije videti: Gottfried Niedhart. “*Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives and Grand Design*”, op. cit., pp. 118 –119; Tony Armstrong, *Breaking the ice: rapprochement between East and West Germany, the United States and China, and Israel and Egypt*, op. cit., pp. 7–8.

uspostavljanja trgovinskih misija (*trade missions*) u Rumuniji, Poljskoj i Mađarskoj, a došlo je i do uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Rumunijom i Jugoslavijom, zaključivanja bilateralnih sporazuma o odricanju od upotrebe sile,²³ trgovinskih sporazuma sa zemljama Istočnog bloka, osim Demokratske Republike Nemačke, što je predstavljalo pokušaj da se izoluje.²⁴ Do promene političkog usmerenja u Saveznoj Republici Nemačkoj dolazi 1966. godine kada demohrišćani i socijaldemokrati (CDU/CSU) formiraju koalicionu vladu, u kojoj Vili Brant postaje ministar inostranih poslova i vicekancelar. Smatra se da Brantova *Istočna politika* od ovog trenutka „počinje da se sprovodi i preuzima međunarodnu inicijativu“.²⁵ Na međunarodnom planu sovjetska sfera uticaja priznata je posle tzv. „Praškog proleća“,²⁶ kada je shvaćeno da zapadne zemlje nisu u poziciji da izazivaju vojnu silu SSSR u Istočnoj Evropi i da postoji mogućnost nuklearnog sukoba.

„Period zbližavanja između Zapada i Istoka morao je biti praćen periodom promena na Istoku. Pre svega, Brant je shvatio da svaka aktivna politika prema Istoku mora da krene od pretpostavke da će pregovori sa Istokom morati da sadrže neku formu priznavanja postojećih granica i režima u Istočnom Berlinu“.²⁷ To bi značilo da Savezna Republika Nemačka mora da odustane od primene *Halštajnove* doktrine i prihvati granice formulisane u Potsdamskom ugovoru iz 1945. godine, da bi ostvarila napredak u odnosima sa zemljama Istočnog bloka.

Savezna Republika Nemačka je u datim okolnostima moralna da razvije politiku koja bi joj omogućila da nađe čvršći oslonac u međunarodnim odnosima. Promeni spoljne politike, koja uviđa da do normalizacije odnosa između dve Nemačke može da dođe jedino njihovim postepenim približavanjem i da se nemačko pitanje može rešiti jedino sa SSSR, pogodovale su i promene na međunarodnom planu.²⁸

²³ Misli se pre svega na zaključenje Sporazuma o neširenju nuklearnog naoružanja, potpisano 1968. godine, koji je stupio na snagu 1970. godine.

²⁴ Detaljnije videti: Angela E. Stent, *From Embargo to Ostpolitik: The Political Economy of West German-Soviet Relations 1955-1980*, op. cit., pp. 5-6; Nenad Milenković, „Asimetrično poređenje kao putokaz: Srbija i Kosovo kao dve Nemačke“, op. cit., pp. 73-74; The University of Hong Kong, „Mental Bloc“, str. 37-57, Internet, <http://hub.hku.hk/bitstream/10722/30255/15/FullText.pdf?accept=1>, 07/12/2012; Detaljnije o pokušajima da se izoluje Demokratska Republika Nemačka videti: William Glenn Gray, *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949-1969*, University of North Carolina Press, 2003.

²⁵ Zvanični sajt Nobelove nagrade, „The 1971 Nobel Prize – Presentation Speech“, op. cit., Internet, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1971/press.html, 03/12/2012.

²⁶ Invazija Čehoslovačke od strane SSSR 1968. godine, koju su sve vlade Zapada verbalno osudile.

²⁷ Gottfried Niedhart, „Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives and Grand Design“, op. cit., p. 119.

²⁸ Autor pre svega misli na politički značaj Pokreta nesvrstanih, antagonistički odnos između SSSR i Narodne Republike Kine, slabljenje bipolarnosti i sl.

Nova istočna politika Vilija Branta i saradnja sa Istokom

Neosporno je da je prvi kancelar Savezne Republike Nemačke Konrad Adenauer uspeo da stvori stabilan politički, ekonomski i demokratski sistem i da uspostavi diplomatske odnose sa zapadnom alijansom, pre svega kroz EU i NATO članstvo. Međutim odnosi sa Istokom, a samim tim i rešenje nemačkog pitanja, ostali su na marginama spoljne politike. Međunarodni, državni, a donekle i bileteralni kontekst ovog problema omogućio je sprovođenje *Nove istočne politike* (*Neue Ostpolitik*), tako da je Savezna Republika Nemačka započela sa osmišljenom politikom približavanja Istočnoj Evropi i SSSR.

„Spoljna politika Savezne Republike Nemačke prema Istočnoj Evropi bavi se dvema blisko povezanim oblastima: Sovjetskim Savezom i evropskim državama na istoku i jugoistoku Nemačke koje su povezane sa Sovjetskim Savezom. Iako se naša spoljna politika prema ovim državama zove *Istočnoevropska politika*, ovaj termin je relativan. A treća oblast koja je neraskidivo povezana sa ovom Istočnoevropskom politikom je drugi deo Nemačke. Međutim, režim Istočne Nemačke je u potpunosti povezan sa grupom država na čelu sa Sovjetskim Savezom, tako da bi bila nerealna bilo kakva Istočnoevropska politika koja ne bi uzimala u obzir nemačku problem.“²⁹

Brant je najavio ciljeve svoje nove politike kroz četiri tačke, istovremeno po prvi put priznajući postojanje dve države u Nemačkoj (*Zwei Staaten, eine Nation*), iako dugoročni cilj Savezne Republike Nemačke ostaje ujedinjenje. Brant je istakao opredeljenost za integraciju sa Zapadom, produbljenje i proširenje Evropske ekonomske zajednice i jačanje političke saradnje u okviru nje.³⁰ Nova Vlada na čelu sa Vilijem Brantom izražava volju za postizanje sporazuma o odricanju od upotrebe sile sa SSSR, pregovore sa Poljskom u cilju normalizacije odnosa sa ovom zemljom, kao i želju da potpiše Sporazum o neširenju nuklearnog naoružanja. Kancelar je smatrao da je jaka Zapadna Evropa preduslov da dođe do saradnje sa Istočnom Evropom i na samitu u Hagu pokrenuo je prvi talas proširenja Evropske zajednice, koji traje i danas. Ovim prvim koracima Brant je na neki način obezbedio dijalog između Istoka i Zapada.³¹

Postalo je jasno da se „nemačko pitanje“ može rešiti samo uz saglasnost SSSR, a prvi konkretan rezultat Brantovih napora na normalizaciji odnosa sa SSSR bilo je potpisivanje Sporazuma o nenasilju u Moskvi (*Moscow Treaty*) 12. avgusta 1970. godine.³² Sam sporazum predviđao je rešavanje svih problema

²⁹ Willy Brandt, "German Policy toward the East", *Foreign Affairs*, 46.3 (1968), pp. 476 (prev. aut.).

³⁰ Ciljeve svoje nove politike prema Istoku Brant je najavio prilikom inauguralnog obraćanja Bundstagu 28. oktobra 1969. godine.

³¹ Detaljnije videti: Zvanični sajt Nobelove nagrade, "The 1971 Nobel Prize – Presentation Speech", Internet, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1971/press.html, 03/12/2012; Dezmon Diran, *Menjanje Evrope: Istorija Evropske unije*, op. cit., str. 123–148.

³² Detaljnije o ovom ugovoru videti: Carsten Tessmer, "Thinking the Unthinkable" to "Make the Impossible Possible": Ostpolitik, Intra-German Policy, and the Moscow Treaty, 1969–1970", *American Détente and German Ostpolitik*, 1969–1972 (2004), pp. 53–66.

mirnim putem, bez ugrožavanja državnih granica, uz priznanje postojeće granice sa Demokratskom Republikom Nemačkom i Poljskom, boljom ekonomskom, tehničkom i kulturnom saradnjom.³³ Za našu analizu bitno je istaći da je ovaj sporazum takođe predviđao da je trajno uspostavljanje granica moguće jedino putem mirovnog ugovora koji bi se odnosio na celokupnu teritoriju Nemačke.

Ovaj sporazum je pratio sporazum između Bona i Varšave (*Warsaw Treaty*)³⁴ decembra iste godine. Najvažniji deo ovog sporazuma bio je da je Savezna Republika Nemačka priznala zapadne granice Poljske, tj. linije Odra - Nisa (*Oder - Neisse*), sa kojom je uspostavila diplomatske odnose. Međutim, da bi ove sporazume ratifikovala Vlada Savezne Republike Nemačke, trebalo je sklopiti sporazum između četiri okupacione sile (*Quadripartite Agreement*).³⁵ Sporazum je sklopljen 3. septembra 1971. godine, a obezbedio je povezivanje Zapadnog Berlina sa Saveznom Republikom Nemačkom, tako da je Savezna Republika dobila bezbednosne garancije od strane okupacionih sila, pre svega SSSR. Na osnovu ovih sporazuma došlo je do potpisivanja brojnih ugovora između Savezne i Demokratske Republike Nemačke pre svega u oblasti transportnih, telefonskih usluga, kulturne i komercijalne saradnje.

Potpisivanjem navedenih sporazuma, većina prepreka za normalizaciju odnosa između Savezne i Demokratske Republike Nemačke je otklonjena. Posle godinu dana pregovora *Grundlagenvertrag / The Basic Treaty (Osnovni sporazum)* zaključen je u Istočnom Berlinu 21. decembra 1972. godine.³⁶ Osnovni cilj sporazuma bio je uspostavljanje dobrosusedskih odnosa, a

³³ Detaljnije videti: Gottfried Niedhart, "Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives and Grand Design", op. cit., pp. 120-121; Tony Armstrong, *Breaking the ice: rapprochement between East and West Germany, the United States and China, and Israel and Egypt*, op. cit.

³⁴ Detaljnije o ovom sporazumu videti: Ludwik Gelberg, "The Warsaw Treaty of 1970 and the Western Boundary of Poland", *AJIL* 76 (1982), pp. 119-888.

³⁵ Detaljnije o ovom sporazumu videti: Honoré Marc Catudal, *The diplomacy of the Quadripartite Agreement on Berlin: A new era in East-West politics*, Berlin-Verlag, 1978.

³⁶ Zvanični sajt Nemačkog istorijskog instituta, gde se Ugovor između dve Nemačke (*The Basic Treaty, December 21, 1972*) može naći na engleskom jeziku, Internet, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/print_document.cfm?document_id=172, 08/12/2012. Sporazum je imao deset tačaka, a Savezna Republika Nemačka i Demokratska Republika Nemačka obavezale su se: da će razvijati normalne dobrosusedske odnose na osnovama ravnopravnosti (član 1), da će se rukovoditi ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija, posebno načelima suverene jednakosti država, poštovanja nezavisnosti, samostalnosti i teritorijalnog integriteta, prava na samoopredeljenje, očuvanja ljudskih prava i borbe protiv diskriminacije (član 2), da će se međusobna sporna pitanja rešavati isključivo mirnim sredstvima (član 3), da nijedna od njih neće drugu predstavljati u međunarodnim odnosima niti delovati u ime druge (član 4), da će unapređivati miroljubive odnose među evropskim zemljama i uticati na smanjenje nuklearnog naoružanja (član 5), da će polaziti od načela da je vrhovna vlast svake od njih ograničena na vlastitu državnu teritoriju i da će poštovati samostalnost druge strane u spoljašnjim i unutrašnjim odnosima (član 6), da će izraziti svoju spremnost da u toku normalizacije svojih odnosa regulišu praktična i humanitarna pitanja (član 7), da će razmeniti stalne predstavničke misije (član 8), da bilateralni i multilateralni ugovori i sporazumi koje su prethodno zaključile neće biti povređeni ovim ugovorom (član 9), (prev. aut.).

njegovim potpisivanjem Savezna Republika Nemačka je *de facto* priznala Demokratsku Republiku Nemačku. Iz teksta sporazuma možemo da zaključimo da ugovor ne isključuje mogućnost dobrovoljnog ujedinjenje dve države, dok član 8 ne predviđa diplomatska predstavništva koja bi bila obavezujuća u slučaju zvaničnog priznanja.³⁷ Ali Brantova politika nije našla na razumevanje u Zapadnom Berlinu, gde ga je opoziciona koalicija optužila za kapitulaciju, prihvatanje podele Nemačke i kršenje Osnovnog zakona Savezne Republike Nemačke. Pokušaji da se svrgne Brantova koaliciona vlada nisu uspeli, i od tada, pa sve do ujedinjenja, kao glavni ciljevi spoljne politike programa svih zapadnoevropskih nemačkih političkih partija definiše se i *Nova istočna politika* i ujedinjenje Nemačke.³⁸ Na međunarodnom planu, i SAD i SSSR priznali su potrebu smirivanja napetosti između dva bloka, što je dovelo do potpisivanja sporazuma sa ciljem ograničavanja strateškog oružja i antibalističkog raketnog sistema (SALT I).³⁹

Savezna Republika Nemačka potpisuje 1973. godine i sporazum sa Čehoslovačkom (*Prague agreement*). Potpisivanjem ovih sporazuma *Nova istočna politika* stvorila je stabilni diplomatski sistem sa SSSR, Demokratskom Republikom Nemačkom i državama Varšavskog pakta. Ubrzo su i Savezna i Demokratska Republika Nemačka postale članice Ujedinjenih nacija. U ovom periodu NATO prihvata predlog SSSR i održava se Konferencija za bezbednost i saradnju u Evropi (1973–1975). SAD i SSSR pronalaze sporazumna rešenja o bitnim pitanjima na prostoru tadašnje Evrope što na kraju dovodi do Helsinškog završnog akta iz 1975, odnosno i do priznanja podele kako Nemačke tako i Evrope. *Nova istočna politika* se sa jedne strane može videti kao sastavni deo politike detanta, a sa druge kao potreba da se odnosi sa Istokom stabiliziraju, da se postigne pomirenje sa SSSR i drugim državama Istočnog bloka.⁴⁰

Možemo zaključiti da je Brant usmerio kurs nove spoljne politike Savezne Republike Nemačke koja je postala osnov kasnijeg ujedinjenja, a konkretnе korake svoje politike ostvario u sporazumima potpisanim u periodu 1969–1974. Sporazumi su proistekli iz priznanja teritorijalnog *statusa quo*, kao i priznanja da se ovaj status ne može promeniti putem sile ili izolacije. Savezna Republika Nemačka uspela je da uskladi prioritete spoljne i bezbednosne politike sa nacionalnim pitanjem i pitanjem nacionalnog identiteta. *Nova*

³⁷ Zanimljiv je podatak da je Vlada Vilija Branta u periodu 1970–1989. uložila više od 2 milijarde tadašnjih nemačkih maraka sa ciljem približavanja dve Nemačke, jer je svaki posetilac iz Istočnog Berlina dobijao tzv. „novac dobrodošlice“ (*welcoming money*).

³⁸ Murat Güл, *German Foreign Policy: Change and Continuity (1949–2000)*, Diss. Middle East Technical University, 2003, Internet, <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/1267681/index.pdf>, pp. 18–26, 14/02/2013.

³⁹ Smatra se da je potpisivanje ovog sporazuma bilo direktna posledica Kubanske krize iz 1962. Sporazum je poznat i pod nazivom *Moskovski samit* (*Moscow Summit*). Detaljnije o ovom sporazumu videti: Sean M. Lynn-Jones, “A Quiet Success for Arms Control: Preventing Incidents at Sea”, *International Security* (1985), pp. 154–184.

⁴⁰ Detaljnije videti: Gottfried Niedhart, “Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives and Grand Design”, op. cit., pp. 122–127.

istočna politika je vratila poverenje koje je Nemačka izgubila tokom Drugog svetskog rata i uspela je da uprkos početnom nepoverenju prema takvoj vrsti politike od strane zemalja zapadne alijanse ojača položaj Savezne Republike Nemačke u međunarodnim odnosima.

Vili Brant je bio prinuđen da dâ ostavku na mesto kancelara Savezne Republike Nemačke, ali je postavio temelje za novu tradiciju demokratske spoljne politike na kojima se može graditi ujedinjena Nemačka.⁴¹ Neosporno je da *Nova istočna politika* nije bila jedini faktor koji je oblikovao međunarodnu politiku tokom sedamdesetih godina XX veka, već su na to uticale i dublje promene u prioritetima, interesima i odnosima suprotstavljenih blokova i saveza.

Kraj Hladnog rata simbolično je predstavljao pad Berlinskog zida 1989. godine. Dve Nemačke su se ujedinile godinu dana kasnije. Bio je to i kraj blokovske podele u Evropi, ali sada su se dve Nemačke suočile sa novim izazovom. Političke i ideoološke razlike su uklonjene samim promenama u Istočnoj Nemačkoj i odlukom o prisajedinjenju, ali opstao je ekonomski problem, koji se svodi na siromaštvo i nerazvijenost Istočne Nemačke u odnosu na Zapadnu. Neosporno je da su negativne posledice ujedinjenja još u velikoj meri prisutne, što je najbolje ogleda u slabom privrednom rastu Nemačke tokom poslednje decenije.

Primenljivost Nove istočne politike na savremene sukobe

Proučavanje *Nove istočne politike* jeste istraživanje spoljnog delovanja jednog od najvažnijih evropskih aktera u poodmaklom periodu hladnoratovske borbe. Opravданje za analizu uslova koji dovode do nastanka i samog perioda primene konkretnih rezultata *Nove istočne politike* putem ugovornih odnosa nalazimo u činjenici da se na osnovu iskustava iz nekog istorijskog perioda mogu izvući pouke i smernice za rešavanje budućeg delovanja i donošenja odluka drugih država koje se suočavaju sa sličnim ili istim problemima. Treba imati u vidu da doprinosi prirode ugovora koje je Savezna Republika Nemačka potpisala u ovom periodu mogu naći svoju primenu na druge slične sporove koji se trenutno vode, dakle da se analizom može utvrditi da li su pojedini aspekti navedenog modela prihvatljivi i primenljivi. U skladu sa tim bitno je pre svega naglasiti gde su sličnosti, a gde razlike u samom kontekstu između problema dve Nemačke i sukoba koji ćemo mi ovde razmotriti analizom različitih političkih sistema, unutrašnjih odnosa, međunarodnog okruženja, istorijskog konteksta, socijalnih i ekonomskih prilika. U ovom radu autor će analizirati moguću primenu *Nove istočne politike* na primeru Demokratske Narodne Republike Koreje (Severne Koreje) i Republike Koreje (Južne Koreje).

Podeljenost nemačkog naroda nastala je kao direktna posledica poraza u Drugom svetskom ratu, ali podeljenost Koreje nije posledica poraza u ratu, jer

⁴¹ Brant je 1974. godine podneo ostavku, koja je bila direktna posledica skandala da je njegov lični savetnik radio kao špijun za Demokratsku Republiku Nemačku.

Koreja nije direktno učestvovala u Drugom svetskom ratu. Sve do 1945. godine, Koreja je bila deo japanske imperije.⁴² Očekivalo se da će posle poraza Japana u ratu, korejski narod biti oslobođen, ali je došlo do podele. Po završetku pacifičkog rata odlučeno je da Japan vrati sve teritorije koje je silom osvojio, tako da su se japanske snage severno od 38. paralele predale SSSR, a južno od 38. paralele SAD. Koreja je time bila podeljena. Južna Koreja se našla pod kontrolom SAD, a Severna Koreja pod kontrolom SSSR. Ova podela trebalo je da bude privremena, međutim zbog loše uprave SAD nad teritorijom Južne Koreje došlo je do pobune i protesta u zemlji.⁴³ Sa druge strane, SSSR je bio dobro upoznat sa situacijom u Koreji, pa je na teritoriji Severne Koreje odmah uspostavljena privremena korejska vlada, japanska imovina je nacionalizovana i uveden je komunistički sistem.⁴⁴ Samim tim, došlo je i do produbljivanja ideoloških razlika i do oštire podele. Demokratska Narodna Republika Koreja i Republika Koreja formirane su 1948 godine.⁴⁵

Uvidamo velike sličnosti između Nemačke i Koreje. U oba slučaja govorimo o etnički istom narodu koji je silom podeljen, dakle govorimo o nastanku podeljene nacije sa suprotstavljenim političkim režimima i ideologijama i različitim ekonomskim sistemima. Demokratska Republika Nemačka (Istočna Nemačka) deli sličnosti sa Demokratskom Narodnom Republikom Korejom (Severna Koreja), dok Savezna Republika Nemačka (Zapadna Nemačka) deli sličnosti sa Republikom Korejom (Južnom Korejom). Dve Koreje su isto kao i u slučaju Nemačke tvrdile da predstavljaju celokupni korejski narod.⁴⁶ U atmosferi Hladnog rata i tenzija između Južne i Severne Koreje, došlo je do sukoba 1950. godine poznatog pod nazivom Korejski rat, koji je započela Severna Koreja kada su njene snage prešle granicu na 38. paraleli. Rat je odneo brojne žrtve, pre svega zbog želje obe strane da postignu supremaciju. Sukob većih razmera zaustavljen je potpisivanjem primirja 1953. godine i uspostavljanjem demilitarizovane zone, ali se može reći da tehnički gledano rat između dve Koreje nije završen.⁴⁷

Kada povučemo paralelu između ova dva slučaja jasno vidimo da su posleratnu Nemačku karakterisale tenzije hladnoratovske borbe, dok u slučaju dve Koreje govorimo o direktnoj vojnoj konfrontaciji. U slučaju Nemačke međunarodni antagonizam se nije proširio dalje od suprotstavljenе vojne ideologije koja je doprinela relativno brzom ujedinjenju kada su se za njega stvorili uslovi, dok su u slučaju dve Koreje rat i brojni posleratni sukobi stvorili

⁴² Japan je aneksirao Koreju 1910. godine.

⁴³ Pod lošom upravom podrazumeva se to što je umesto civilne lokalne uprave uspostavljena vojna kontrola / vlada.

⁴⁴ Misli se na Rusko-japanski rat iz 1904. godine. SSSR je sa sobom u zemlju doveo veliki broj migranata korejskog porekla koji su došli u SSSR posle 1910. godine.

⁴⁵ Detaljnije o svemu ovome videti: Juergen Kleiner, *Korea, a century of change*, World Scientific Publishing Company Incorporated, 2001, pp. 47–62.

⁴⁶ Detaljnije o Ustavima dve Koreje videti: Ibidem, pp. 62–63.

⁴⁷ Potpisani je Sporazum o primirju (*Armistice Agreement*) između snaga UN, Kine i Severne Koreje. SSSR nije učestvovao direktno u Korejskom ratu, ali je pružio podršku Kini i Severnoj Koreji.

atmosferu nepoverenja, koja se mora otkloniti da bi mogli da govorimo o početku konstruktivnih pregovora.⁴⁸

Tokom šezdesetih godina dolazi do tenzija, a 1969. i do otvorenog sukoba između SSSR i Kine, što je negativno uticalo na situaciju u Severnoj Koreji, a priliku za SAD, koji uspostavlja diplomatske odnose sa Kinom.⁴⁹ Tokom ovog perioda odnosi između dve Koreje praćeni su incidentima prouzrokovanim od strane Severne Koreje i gotovo da nisu ni postojali nikakvi oblici saradnje.⁵⁰ Prvi zvanični pokušaj da se razgovara o poboljšanju odnosa i ujedinjenju usledio je 1972. godine kada su dve Koreje izdale zvanično saopštenje.⁵¹

Još jedan ozbiljniji pokušaj u pravcu normalizacije odnosa između dve Koreje usledio je tokom osamdesetih godina, kada dolazi do velikih promena na međunarodnom planu: prestanka vojne vladavine u Južnoj Koreji i početka procesa demokratizacije. Navedene promene dale su osnova za stratešku perspektivu koja bi vodila rešavanju korejskog pitanja, i regionalnom multilateralizmu ne samo na Korejskom poluostrvu, već i u Severoistočnoj Aziji.⁵² Južna Koreja je po ugledu na *Novu istočnu politiku* (*Neue Ostpolitik*) definisala sopstvenu politiku prema Severu koju je simbolično nazvala *Severna politika* (*Nordpolitik*).⁵³

Na predlog SSSR i Južne Koreje dolazi do pokretanja inicijative za multilateralnu bezbednosnu saradnju, a sa prestankom hladnoratovske borbe, padom Berlinskog zida Severna Koreja se našla u situaciji kada gubi dotadašnju punu podršku SSSR i Kine. Samim tim, uz definisanje nove *Severne politike* otvaraju se i mogućnosti za pregovore na višem nivou između dve Koreje,⁵⁴ da bi 13. decembra 1991. godine dve Koreje potpisale Sporazum o pomirenju, nenapadanju, razmeni i saradnji (*Agreement on Reconciliation*,

⁴⁸ Detaljnije videti: Roland Bleiker, *Global systemic change and unification dynamics in Korea and Germany*, Diss. University of British Columbia, 1991.

⁴⁹ 1965. Južna Koreja je takođe normalizovala odnose sa Japanom.

⁵⁰ Misli se na kopanje kanala iz Severne Koreje do Južne Koreje, ubistva dva američka vojnika 1976., kršenje primirja i sl. Detaljnije videti: Juergen Kleiner, *Korea, a century of change*, op. cit., pp. 394–399.

⁵¹ Tekst Zajedničkog sporazuma (*North-South Joint Communiqué*) iz 1972. na engleskom jeziku, Internet, <http://londonkoreanlinks.net/1972/07/04/north-south-korea-jointcommunique/>, 20/02/2013. Pregovori nisu uspeli pre svega zbog jasne opredeljenosti Severne Koreje da preuzme kontrolu nad čitavom Korejem.

⁵² Detaljnije videti: Hong Ki Joon, "Path Emergence on the Korean Peninsula: From Division to Unification", *Pacific Focus*, 27.1 (2012), pp. 86–110; Velike monsunske kiše nanele su ogromnu štetu Južnoj Koreji, kojoj je Severna Koreja ponudila pomoć. Time je pružen podsticaj za početak pregovora između dve Koreje.

⁵³ Prvi pokušaji za stvaranje ove politike potiču iz 1973. (*Diplomatic Policy Proclamation for Peaceful Unification*, June 23, 1973), međutim osnove ove politike je postavio predsednik Roh Tae Woo (1988–1993). Detaljnije videti: Kim Jangho, "Ostpolitik Revisited: The Lessons and the Remaining Consequences of Nordpolitik", *International Area Studies Review* 13.3 (2010), pp. 73–88.

⁵⁴ Ovi pregovori koji su vođeni tokom 1991. godine poznati su pod nazivom "South-North High Level Talks".

Non-aggression, Exchanges and Cooperation), koji je poznat i pod nazivom *Osnovni sporazum (Basic Agreement).* Kao i u slučaju Osnovnog sporazuma koji su zaključile dve Nemačke, i ovaj sporazum je detaljnije definisao odnose između dve Koreje kao „posebne unutrašnje odnose“.⁵⁵ Potpisivanje ovog sporazuma pratili su i mnogi drugi sporazumi.⁵⁶

Južna Koreja je primenjujući svoju *Severnu politiku* veoma rano postigla uspeh, pre svega uspostavljanjem diplomatskih odnosa sa SSSR (1990) i Kinom (1992), evropskim i afričkim zemljama. Severna Koreja je sa druge strane zapala u ekonomsku izolaciju i nije uspela da poboljša svoje diplomatske odnose sa Japanom i Kinom, zbog čega se okrenula nuklearnom naoružanju. Tokom 1993. godine Severna Koreja koristi kao prednost opasnost od nuklearnog naoružanja (prva nuklerana kriza)⁵⁷ radi sticanja ekonomске koristi i bezbednosti, preteći povlačenjem iz Sporazuma o neširenju nuklearnog naoružanja, što dovodi do ekonomskih sankcija 1994.

Ako se osvrnemo na položaj Severne Koreje posle završetka Hladnog rata jasno je zašto je ona vodila *status quo* politiku: ekonomski problemi, nemogućnost uspostavljanja diplomatskih odnosa sa SAD i drugim zapadnim zemljama. Nuklearno oružje je razvijeno da bi se sačuvao režim na vlasti od moguće američke agresije. SAD nije uspeo da na sistematičan način razreši bezbednosnu dilemu Severne Koreje, što je takođe uticalo na neuspešnu implementaciju sporazuma između dve Koreje i dovelo do periodičnih vojnih provokacija od strane Severne Koreje.

Severna Koreja je tvrdila da je samoodrživ sistem (Juche). Ovakva tvrdnja (i kasnija politika) se nameće kao bitna za paralelu sa Nemačkom. Dok su u slučaju dve Nemačke odnosi bili normalizovani tokom sedamdesetih godina, pa se samo čekalo da se SSSR povuče, kako bi došlo do ujedinjenja, u Koreji to nije slučaj. Iz toga možemo dalje zaključiti da severokorejski režim ipak ima nešto autohtono, dakle da nije jednostavno nametnut spolja, već da je takođe i posledica Korejskog rata.

Severnu politiku (Nordpolitik) je za vreme administracije Kim Dae-Junga (1998–2007) zamenila tzv. *Politika sunca (Sunshine policy)*. Obe ove politike su

⁵⁵ Detaljnije videti: Kleiner Juergen, *Korea, a century of change*, op. cit., pp. 402–404. Tekst Osnovnog sporazuma na engleskom jeziku, Internet, http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/coree91.html, 15/02/2013. Severna i Južna Koreja su se ovim sporazumom obavezale da se neće mešati u unutrašnje poslove druge strane, i da će doći do međusobnog priznanja i poštovanja različitih sistema, ekonomske i kulturne saradnje, i slično.

⁵⁶ Posebno su značajni sledeći sporazumi: Sporazum o odricanju od upotrebe nuklearnog oružja (*Joint Declaration of the Denuclearization of the Korean Peninsula*, 1992). Tekst ovog sporazuma na engleskom jeziku, Internet, <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptkoreanuc.pdf>, 15/02/2013. Sporazum o održavanju samita (*The agreement to hold an inter-Korean summit*, 1994). Sporazum o ujedinjenju radi stvaranja Korejske nacionalne zajednice (*The Unification Formula for the Creation of a Korean National Community*, 1994).

⁵⁷ Detaljniju istorijsku hronologiju o nukleranom naoružanju Severne Koreje i sporazumima između USA i Severne Koreje videti: Intern, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/joint-declaration-south-and-north-korea-denuclearization-korean-peninsula/>, 12/02/2013.

se oslanjale na politiku Vilija Branta tokom sedamdesetih godina, sa tim što *Politika sunca* deli više sličnosti sa *Novom istočnom politikom*. Severnokorejska nuklearna kriza dovela je do razgovora na visokom nivou između SAD i Južne Koreje, a postignut je i *modus operandi* između dve Koreje.⁵⁸ U cilju zaustavljanja nuklearnog programa Severne Koreje počinju razgovori između SAD, Severne i Južne Koreje, Japana, Kine i Rusije (*Six Party Talks*), što je vodilo odmrzavanju tenzija. Međutim, zbog podzemnih nuklearnih proba koje izvodi Severna Koreja, Južna Koreja se 2009. godine pridružuje inicijativi za širenje bezbednosti, dok istovremeno Ujedinjene nacije produžavaju sankcije Severnoj Koreji.⁵⁹

Danas korejsko pitanje predstavlja kako glavnu bezbednosnu pretnju, tako i glavnu prepreku regionalnoj integraciji u Severoistočnoj Aziji. Svaki pokušaj SAD da vojnim sredstvima neutrališe nuklearnu pretnju nosi i veliki bezbednosni rizik. Situacija na Korejskom poluostrvu je daleko složenija nego što je bila u Nemačkoj tokom sedamdesetih godina XX veka.⁶⁰

Zaključna razmatranja

Ujedinjenje dve Nemačke bilo je lako predvideti sa odustajanjem SSSR od kontrole Istočne Nemačke i raspadom komunističkog sistema, ali ujedinjenje dve Koreje jednostavno nije moguće predvideti u doglednoj budućnosti, pa nam se nekako nameće pitanje: *Da li Južna Koreja iskreno želi ujedinjenje u meri u kojoj je to želela Zapadna Nemačka?* Opravdanje za ovaj argument nalazimo ne samo u analizama ekonomskih posledica takvog ujedinjenja, daleko lošijoj ekonomskoj poziciji dve Koreje u odnosu na dve Nemačke koje su rešile gotovo većinu kako političkih, tako i ekonomskih problema pre ujedinjenja, već i u dubokoj podeljenosti korejskog naroda kao i želji obe strane da zadrže postojeće političke, ekonomске i socijalne sisteme.⁶¹

Kao daleko dublji problem nameće se nuklearno naoružanje Severne Koreje. *Da li Južna Koreja sme da preuzme na sebe odluku na koju bi našla ujedinjenjem – dilemu da li da se odrekne (sada zajedničkog) nuklearnog oružja, ili da ga sačuva kao sredstvo odvraćanja od neke potencijalne agresije u budućnosti?* Upravo ovde se vidi na neki način problematičnost primene nemačkog modela na korejski. Pored toga, da bi došlo do ujedinjenja dve Koreje potreban je pristanak velikih sila (Kina, Japan, SAD) i finansijsko ulaganje u

⁵⁸ *Modus operandi* je postignut posredstvom korejskih samita koji su održani 2000. i 2007. godine.

⁵⁹ *Six Party Talks* otpočeli su 2003. godine. Detaljnije videti: Hong Ki Joon, "Path Emergence on the Korean Peninsula: From Division to Unification", op. cit., pp. 95-110.

⁶⁰ Detaljnije videti: Irvin George, "Korea, East Asia, and the European Union: what can we learn from each other?", (2003), Internet, <http://www.george.irvin.com/Korea-artcl-dec03.pdf>, pp. 10-13, 08/02/2013.

⁶¹ Detaljnije videti: Ralph Michael Wrobel, *The double challenge of transformation and integration: German experiences and consequences for Korea*, No. 2009-01, *Ordnungspolitische Diskurse*, 2009.

takvo ujedinjenje. Kini odgovara da se zadrži postojeće stanje, jer bi ujedinjenje izazvalo ekonomsku nestabilnost u Severoistočnoj Aziji. Dodatno, u slučaju Nemačke evropski institucionalni okvir je bio spreman da prihvati ujedinjenje dve Nemačke, dok se to ne može tvrditi za Istočnu Aziju. Razvoj nuklearnog oružja posledica je podele Koreje, a sa druge strane do ujedinjenja dve Koreje neće doći sve dok u Severnoj Koreji opstaje aktuelni režim, a nuklearno oružje je samo sredstvo njegovog opstanka. U slučaju dve Nemačke promena spoljne politike bila je moguća sa dolaskom socijalno-liberalne koalicije na vlast, a sa druge strane, ako i dođe do promene režima u Severnoj Koreji, ne mora da znači da će doći do ujedinjenja, jer će Južna Koreja imati problem kako da apsorbuje siromašnu Severnu Koreju, koja uz to ima i nuklearni program.

Međutim, delimična primena ovog modela bi ipak bila moguća, ukoliko se ne bi insistiralo na ujedinjenju, već samo na normalizaciji odnosa dve Koreje i na stabilnosti šireg regiona. Rešenje za uspešnu implementaciju politike približavanja dve Koreje treba tražiti pre svega u produbljivanju bilateralne i ekonomске razmene i saradnje između dve zemlje, bez obzira na postojeću teritorijalnu podelu. Preduslov za to bio bi pre svega nastavak pregovora (*Six Party Talks*) i uspostavljanje diplomatskih odnosa između Severne Koreje i SAD. Ukoliko se odnosi Severne Koreje i SAD normalizuju, onda i Severna Koreja može da pristane da se odrekne nuklearnog programa, jer bi samim tim prestala i potreba za nuklearnim naoružanjem.

Bibliografija

1. Armstrong, Tony, *Breaking the ice: rapprochement between East and West Germany, the United States and China, and Israel and Egypt*, United States Institute of Peace Press, 1993.
2. Banchoff, Thomas, *The German problem transformed: institutions, politics, and foreign policy, 1945–1995*, University of Michigan Press, 1999.
3. Bleiker, Roland, *Global systemic change and unification dynamics in Korea and Germany*, Diss. University of British Columbia, 1991.
4. Brandt, Willy, "German Policy Toward the East", *Foreign Affairs* 46.3 (1968).
5. Catudal, Honoré Marc, *The diplomacy of the Quadripartite Agreement on Berlin: A new era in East-West politics*, Berlin-Verlag, 1978.
6. Clemens, Clay, *Reluctant Realists: The CDU/DSU and West German Ostpolitik*, Duke University Press Books, 1989.
7. Cordell, Karl, Wolff, Stefan, *Germany's Foreign Policy towards Poland and the Czech Republic*, Routledge, 2005.
8. Dinan, Dezmon, *Menjanje Evrope: Istorija Evropske unije*, JP Službeni glasnik, Beograd, 2010.
9. Eberstadt, Nick, *The End of North Korea*, Aei Press, 1999.
10. Gelberg, Ludwik, "The Warsaw Treaty of 1970 and the Western Boundary of Poland", *AJIL* 76 (1982).
11. Giessmann, Hans J., "German "Ostpolitik" and Korean Unification: Parallels, Contrasts, Lessons", *Pacific Focus*, 16.2 (2001).

12. Gray, William Glenn, *Germany's Cold War: The Global Campaign to Isolate East Germany, 1949–1969*, University of North Carolina Press, 2003.
13. Harrison, Selig S., "A Chance for Detente in Korea", *World Policy Journal*, 8.4 (1991).
14. Hoare, Jim, "Does the Sun Still Shine? The Republic of Korea's Policy of Engagement with the Democratic People's Republic of Korea", *Asian Affairs*, 2008, 39(1).
15. Hong, Ki-Joon, "Path Emergence on the Korean Peninsula: From Division to Unification", *Pacific Focus*, 27.1 (2012).
16. Ivanović, Vladimir, „Obnavljanje diplomatskih odnosa između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Nemačke“, *Istorijski vekovi*, 23 (2): 2005.
17. Kim, Jangho, "Ostpolitik Revisited: The Lessons and the Remaining Consequences of Nordpolitik", *International Area Studies Review*, 13.3 (2010).
18. Kleiner, Juergen, *Korea, a century of change*, World Scientific Publishing Company Incorporated, 2001.
19. Krell, Gert, "West German Ostpolitik and the German Question", *Journal of Peace Research*, 28.3, (1991).
20. Kriesberg, Louis, "Comparing reconciliation actions within and between countries", *From conflict resolution to reconciliation*, (2004).
21. Kriesberg, Louis, Terrell A., *Northrup. Intractable conflicts and their transformation*, Syracuse University Press, 1989.
22. Lynn-Jones, Sean M., "A Quiet Success for Arms Control: Preventing Incidents at Sea", *International Security* (1985).
23. Mann, Golo, *The History of Germany since 1789*, Pimlico, 1996.
24. McCann, David R., *Korea briefing: toward reunification*, Vol. 4, ME Sharpe Inc, 1997.
25. Møller, Bjørn, "Unification of Divided States in East Asia", *Security, Arms Control and Defence Restructuring in East Asia*, Aldershot: Ashgate (1998).
26. Milenković, Nenad, „Asimetrično poređenje kao putokaz: Srbija i Kosovo kao dve Nemačke“, *Izazovi evropskij integraciji*, 2010/10.
27. Nelson, Daniel N., "The Early Success of Ostpolitik: an Eastern European Perspective", *World Affairs*, 138.1, (1975).
28. Niedhart, Gottfried, "Ostpolitik: Phases, Short-term Objectives, and Grand Design", *GHI Bulletin Supplement 1* (2003).
29. Niedhart, Gottfried, "The British Reaction towards Ostpolitik. Anglo-West German Relations in the Era of Détente 1967–1971", *Debating Foreign Affairs, The Public and British Foreign Policy since 1867*.
30. Niedhart, Gottfried, "Anglo-American Relations in the Era of Détente and the Challenge of Ostpolitik", *From Enmity to Friendship, Anglo-American Relations in the 19th and 20th Century*, Augsburg, 2005.
31. Sarotte, Mary E., *Dealing with the Devil: East Germany, Détente, and Ostpolitik, 1969–1973*, London, 2001.
32. Sengueler, Ayse Eren, "Identity, Interest and International Structure in Foreign Policy: Security and Reconciliation in Germany's Ostpolitik", 2011.
33. Shlaim, Avi, *The United States and the Berlin Blockade, 1948–1949: a study in crisis decision-making*, Vol. 2, University of California Press, 1983.

34. Son, Key-Young, *South Korean engagement policies and North Korea: Identities, norms and the sunshine policy*, Routledge, 2006.
35. Stent E., Angela, *Russia and Germany Reborn: Unification, the Soviet Collapse, and the New Europe*, Princeton University Press, 1998.
36. Stent E., Angela, *From Embargo to Ostpolitik: The Political Economy of West German-Soviet Relations, 1955–1980*, Vol. 34, Cambridge University Press, 2003.
37. Taylor, Frederick, *The Berlin Wall: 13 August 1961–9 November 1989*, Bloomsbury UK, 2009.
38. Tessmer, Carsten, "Thinking the Unthinkable" to "Make the Impossible Possible": Ostpolitik, Intra-German Policy, and the Moscow Treaty, 1969–1970", *American Détente and German Ostpolitik, 1969–1972*, 2004.
39. Trapara, Vladimir, Jončić, Miloš, "The road to conflict resolution: A comparative analysis of frozen conflicts in the OSCE area", *Međunarodni problemi* 64.3 (2012).
40. Wrobel, Ralph Michael, "The double challenge of transformation and integration: German experiences and consequences for Korea", No. 2009–01, *Ordnungspolitische Diskurse*, 2009.

Internet izvori

1. Zvanični sajt Nobelove nagrade, "The 1971 Nobel Prize – Presentation Speech" from Nobel Lectures, Peace 1971–1980, Editor-in-Charge Tore Frängsmyr, Editor Irwin Abrams, World Scientific Publishing Singapore, 1997, Internet, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/1971/press.html.
2. Sajt posvećen istorijskom razvoju Ostpolitik: Universität Mannheim, Projekt Ostpolitik and the CSCE Schloß, Internet, <http://www.ostpolitik.net>.
3. Tanja Miščević, *Priručnika za Školu evropskih integracija* (izvod), Fakultet političkih nauka, Beograd, Internet, http://www.emim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=408&Itemid=59&lang=me.
4. Ustav Savezne Republike Nemačke na engleskom jeziku, Internet, <https://www.btg-bestellservice.de/pdf/80201000.pdf>.
5. Knežević-Predić, Vesna, „Međunarodno-pravni subjektivitet Nemačke pre i nakon pada Berlinskog zida“, u: Vujačić, I., Čupić, Č., Vranić, B. (ur.), *Konsolidacija demokratije: 20 godina posle pada Berlinskog zida*, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009, Internet, http://www.kas.de/wf/doc/kas_22015-1522-1430.pdf?110224180736.
6. *The life and death of Berlin Wall*, Internet, <http://www.memorial-caen.fr/10event/gb/ombre.htm>.
7. The University of Hong Kong, "Mental Bloc", Internet, <http://hub.hku.hk/bitstream/10722/30255/15/FullText.pdf?accept=1>.
8. Zvanični sajt Nemačkog istorijskog instituta, Ugovor između dve Nemačke, The Basic Treaty (December 21, 1972), Internet, http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/print_document.cfm?document_id=172.
9. *Ostpolitik, 1969–1974: The European and Global Response*. Mershon Center for International Security Studies, Ohio State University, co-sponsored by the Mershon Center and the German Historical Institute Washington; 12.05.2006-13.05.2006, Internet, <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/tagungsberichte/id=1139>.

10. Gül, Murat, *German Foreign Policy: Change and Continuity (1949–2000)*, Diss. Middle East Technical University, 2003, Internet, <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/1267681/index.pdf>.
11. Sang-Jin, Han, "Divided Nation, Unification and Transitional Justice: Why do we need a Communicative Approach?", Internet, http://www.spa.ndhu.edu.tw/ezfiles/45/1045/img/1164/1_why_do_we_need_Divided_Nations_and_Transitional_Justice_.pdf.
12. Irvin, George, "Korea, East Asia, and the European Union: what can we learn from each other?", (2003), Internet, <http://www.george.irvin.com/Korea-artcl-dec03.pdf>.
13. Niederhafner, Stefan, *Germany's Unification Strategy and Korea's Unification Perspectives* (January 26, 2012), Internet, <http://ssrn.com/abstract=2193877>, ili <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2193877>.
14. Kim, Ajoo, "Analysis on the Reunification Experiences of Germany, Vietnam, and Yemen", Internet, http://www.sbc.edu/sites/default/files/Honors/AJooKim.July31_0.pdf.
15. Hwang, Eui-Gak, The Strain Policy vs. the Sunshine Policy: Which will be a short-cut to Korean Reunification?, 2008, Internet, http://file.icsead.or.jp/user03/847_172.pdf.
16. Sung-Jo, Park, "Sunshine'in Germany vs. Sunshine'on the Korean Peninsula", Korea focus on current topics 14.4 (2006), Internet, <http://www.koreafocus.or.kr/images/upload/pdf/101279.pdf>.
17. Tekst Zajedničkog sporazuma/obaveštenja između dve Koreje (*North-South Joint Communiqué*) iz 1972. na engleskom jeziku, Internet, <http://londonkoreanlinks.net/1972/07/04/north-south-korea-joint-communique/>.
18. Tekst Osnovnog sporazuma (*Basic Agreement*) između dve Koreje na engleskom jeziku, Internet, http://www2.law.columbia.edu/course_00S_L9436_001/North%20Korea%20materials/coree91.html.
19. Sporazum o odricanju od upotrebe nuklearnog oružja (*Joint Declaration of the Denuclearization of the Korean Peninsula*, 1992), tekst sporazuma na engleskom jeziku, Internet, <http://cns.miis.edu/inventory/pdfs/aptkoreanuc.pdf>.
20. Detaljnija istorijska hronologija nukleranog naoružanja Severne Koreje, Internet, <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/joint-declaration-south-and-north-korea-denuclearization-korean-peninsula/>.

**NEW WEST GERMAN EASTERN POLICY AS A MODEL
OR CONFLICT RESOLUTION**

ABSTRACT

After the end of the Second World War Germany was split and the divisions between the peoples of the two Germanies were reflected in their different political systems. They were aggravated by the policy of the Federal Republic of Germany (FRG) which wanted reunification of Germany, while the Democratic Republic of Germany (GDR) sought, above all, to gain international recognition. In 1969, a big turn occurred in relations between the two countries when the social-liberal coalition led by Willy Brandt came to power. The „Neue Ostpolitik“ of Willy Brandt aimed to take a more realistic approach to the dominant trends in East-West relations. The paper aims to explore the achievements made in the field of contractual relations and to examine to what extent this policy model can be applied by countries facing similar problems. In this regard, the author has considered the case study of the two Koreas. The success in conflict resolution largely depends on the ability of the parties involved to adapt to the changes in the international environment when they occur. The author concludes that Neue Ostpolitik is partially applicable to the case of the two Koreas.

Key words: Ostpolitik, policy of détente, Cold War, Holstein Doctrine, Neue Ostpolitik, Korea, Nordpolitik, Sunshine policy, USSR, USA.

UDK: 341.24
Biblid 0543-3657, 64 (2013)
God. LXIV, br. 1150, str. 68-79.
Izvorni naučni članak
Primljen: 7. maj 2013.

Dr Đorđe N. LOPIČIĆ¹

Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963: kratak osvrt povodom pedeset godina od stupanja na snagu

SAŽETAK

U članku je dat kraći osvrt na Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine u povodu 50 godina od stupanja na snagu 24. aprila 1963. Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. predstavlja pre svega najveći uspeh Ujedinjenih nacija u pogledu kodifikacije međunarodnog konzularnog prava koje je bilo vekovima nekodifikovano. Za 50 godina postojanja Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine opravdala je svoje postojanje u međunarodnoj konzularnoj praksi, jer je usvojena od strane 175 država. Ona nije mogla da reši sva pitanja i probleme iz konzularnih odnosa i konzularne materije, ali rešila je najvažnija. Ona ima i svojih nedostataka i nedorečenosti, ali je ostavljeno državama da u bilateralnim konzularnim konvencijama rešavaju te probleme. Očekivalo se da će ova Konvencija usvojiti potpuni imunitet konzularnim funkcionerima, kao što je urađeno sa diplomatima, međutim to nije usvojeno. Jugoslovenska delegacija na čelu sa prof. dr Milanom Bartošem dala je značajan doprinos kako u toku priprema, tako i na samoj Konferenciji u Beču prilikom usvajanja Konvencije. U jugoslovenskoj i u srpskoj konzularnoj praksi ova Konvencija je opravdala svoje postojanje i pomogla u rešavanju na desetine hiljada konzularnih predmeta tokom ovih 50 godina.

Ključne reči: Konferencija Ujedinjenih nacija o konzularnim odnosima i imunitetima u Beču 1963. godine, Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine.

Uvod

Novo poglavlje u oblasti međunarodnih konzularnih odnosa predstavlja Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine, koja je doneta na Konferenciji Ujedinjenih nacija o konzularnim odnosima i imunitetima u Beču od 4. marta do 24. aprila 1963. godine. Konferencija je sazvana na osnovu rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 1685 (XVI) od 18. decembra 1961. godine po pitanjima kodifikacije konzularnog prava.² Kao rezultat svog rada Konferencija je donela tri pravna akta:

1. Bečku konvenciju o konzularnim odnosima;
2. Protokol sa fakultativnim potpisivanjem o sticanju državljanstva; i
3. Protokol sa fakultativnim potpisivanjem o obaveznom rešavanju sporova.³

Svakako da je najvažniji prvi akt Bečka konvencija o konzularnim odnosima, jer ovo je prvi put da se u istoriji konzularnih odnosa došlo do usvajanja jedne multilateralne konvencije koja reguliše konzularne odnose. Naime, do tada je konzularna materija bila regulisana na više načina. Istoriski posmatrano prvo je bila regulisana međunarodnim običajnim pravom. Zatim, unutrašnjim pravom država, kao i dvostranim konzularnim konvencijama između zainteresovanih država. Inače, i pre Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine bilo je više pokušaja da se kodifikacijom na međunarodnom planu reguliše konzularna materija, i to uglavnom u XIX i XX veku. Međutim, svi ti radovi na kodifikaciji konzularne materije pojedinih naučnika i pisaca, raznih međunarodnih organizacija, naučnih institucija i nevladinih organizacija, ostali su samo u pokušajima.⁴

Za održavanje međunarodne konferencije u Beču od 4. marta 1963. godine nije bio upućen poziv svim nezavisnim državama, iako je cilj ove Konferencije bio donošenje opštevažećih propisa za sve države sveta. Naime, Generalna skupština Ujedinjenih nacija donela je odluku da se na međunarodnu konferenciju u Beču pozovu samo države koje su svrstane u tri kategorije: 1. države članice Ujedinjenih nacija, 2. države članice specijalizovanih ustanova i 3. države članice Međunarodnog suda pravde. Nisu bile pozvane Narodna Republika Kina, Nemačka Demokratska Republika, Narodna Republika

² Mr Milan Bartoš, „Bečka konferencija o konzularnim odnosima, Beograd, 1963“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 161–173.

³ *The Work of the International Law Commission*, Fifth edition, United Nations, New York, 1996, pp. 305–336; Beograd, 1966, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, broj 5. od 4. maja 1966, str. 367–390; Luke T. Lee, *Consular Law and Practice*, Second Edition, Oxford, 1991, pp. 23–27.

⁴ Dr Milan Šahović, *Opšta pitanja kodifikacije međunarodnog prava*, Beograd, 1958, str. 28–54; J.C. Bluntschli, *Le Droit International codifié*, 4th Edn, 1884; David Dudley Field, *Outlines of an International Code*, New York, 1876; P. Fiori, *Dirito internationale codificato e la sua sanzione giuridica*, 1890; *Annuaire de l'Institut de Droit International*, quinzième volume, Paris, 1896, pp. 304–309; *ILA Report of Thirty fifth conferences*, London, 1929; Harvard Law School, *Research in International Law II. The Legal Position and Functions of Consul*, Cambridge, Meess, 1932, Voir notre Annexe III.

Koreja i Demokratska Republika Vijetnam. Na Konferenciji su učestvovali Južna Koreja, Južni Vijetnam i SR Nemačka.

Na Konferenciji su učestvovali ovlašćeni predstavnici 92 države, uključujući i Vatikan, Lihtenštajn i San Marino. Posmatrači su bili predstavnici Bolivije, Gvatemale i Paragvaja, kao i predstavnici međunarodnih organizacija: Međunarodna organizacija rada, Organizacija Ujedinjenih nacija za ishranu i poljoprivredu, Međunarodna agencija za atomsku energiju i Evropski savet.⁵

Generalna skupština Ujedinjenih nacija donela je odluku da se na Konferenciji u Beču prilikom izrade međunarodne konvencije o konzularnim odnosima kao osnova uzme Nacrt članova o konzularnim odnosima i imunitetima koji je izradila Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija na svom XIII zasedanju koje je održano od 1. maja do 7. jula 1961. godine u Ženevi. Tekst konačnog Nacrta međunarodne konvencije je 1961. godine dostavljen Generalnoj skupštini sa predlogom da se sazove međunarodna konferencija predstavnika zainteresovanih država radi izrade jedne ili više međunarodnih konvencija.

Predloženi Nacrt međunarodne konvencije Generalna skupština Ujedinjenih nacija je razmatrala dva puta, i to na XVI zasedanju 1961. i na XVII zasedanju 1962. godine, oba puta zaključila da ponuđeni Nacrt međunarodne konvencije predstavlja dobar osnov za donošenje jedne međunarodne konvencije o konzularnim odnosima.

Najzad, posle više održanih sastanaka na kojima se raspravljalo o navedenom Nacrту međunarodne konvencije, 24. aprila 1963. godine u Beču je potpisana Bečka konvencija o konzularnim odnosima, koja je stupila na snagu 19. marta 1967. godine.⁶

U uvodnom delu ili preambuli Bečke konvencije o konzularnim odnosima navode se pet principa na kojima se ona zasniva, a koji su veoma značajni za sam sadržaj Konvencije.

Prvo, države ugovornice se podsećaju, da su već u davna vremena uspostavljeni konzularni odnosi između naroda. Zatim se daju ciljevi i načela Povelje Ujedinjenih nacija o suverenoj jednakosti država, o očuvanju međunarodnog mira i bezbednosti i o razvoju prijateljskih odnosa među narodima. Navodi se da će privilegije i imuniteti takođe doprineti unapređivanju prijateljskih odnosa među zemljama, i da privilegije i imuniteti koji su predviđeni u Konvenciji ne pripadaju pojedincima, već obezbeđuju uspešno ispunjenje njihovih funkcija preko konzulata, a u ime njihovih država. Na kraju se navodi značajna i važna formulacija koja propisuje da će se pitanja koja nisu izričito rešena i dalje rešavati prema pravilima običajnog međunarodnog prava.

⁵ Dr Bogdan Babović, „Bečka konvencija o konzularnim odnosima, Beograd, 1963“, *Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privrednu*, str. 750.

⁶ *The Work of the International Law Commission*, op. cit., p. 305.

Nije nam namera da izvršimo komentar Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine, nego samo da se ukratko osvrnemo i ukažemo na njen značaj i važnost, s obzirom na to da se 24. aprila 2013. godine obeležava 50 godina od njenog potpisivanja i praktične primene. Nesumnjivo, Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine predstavlja jedan od najvećih uspeha Ujedinjenih nacija na planu kodifikacije međunarodnog prava.⁷

Jer, konzularni odnosi su veoma kompleksna materija, koja je do tada bila međunarodnopravno nekodifikovana, i od raznih država pravno uređena i regulisana unutrašnjim pravom na razne načine. Prvo, međunarodno običajno pravo u ovoj konzularnoj materiji nije opšte usvojeno, i ono se u raznim državama različito tumači i različito primenjuje. Dobar deo konzularnih odnosa u većini država uređen je ili regulisan unutrašnjim pravom koje se veoma razlikuje u većini država, ili čak iako je slično različito se tumači i različito primenjuje u praksi. Brojne bilateralne konzularne konvencije su na različite načine regulisale razna osnovna pitanja iz konzularnih odnosa. Tako da je taj ogromni konglomerat u konzularnim odnosima unosio dosta nesigurnosti i teškoća u rešavanju brojnih konzularnih pitanja i problema.

Odmah da naglasimo da je Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine popunila jednu ogromnu prazninu, koja je postojala još od prvih nastanaka konzularnih odnosa u starom i srednjem veku, pa sve do sredine XX veka. Takođe moramo naglasiti i da ova Konvencija nije mogla da reši sva pitanja i probleme konzularnih odnosa i konzularne materije, i da je to ostavljeno da se reguliše putem međunarodnog običajnog prava kao i na osnovu bilateralnih konzularnih konvencija između zainteresovanih država.

Centralni deo Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine posvećen je olakšicama, privilegijama i imunitetima koji se daju konzulatima (član 28–39) i konzularnim funkcionerima (član 40–57).⁸ Većina naučnika, teoretičara, pisaca, kao i praktičara, smatra da ova Konvencija nije ispunila izvesna opravdana očekivanja koja se odnose na izjednačavanje ili bar približavanje konzula diplomatskim agentima u pogledu privilegija i imuniteta.⁹

Nažalost, ovo pitanje je postavljeno i na Bečkoj konferenciji o konzularnim odnosima u 1963. godini, ali nije rešeno zbog otpora velikog broja država, naročito velikih, kao i dobrog dela novooslobođenih država. Velike države nisu imale interesa da konzularnim funkcionerima daju potpuni imunitet, znajući

⁷ O kodifikaciji videti: Dr Milan Šahović, *Opšta pitanja kodifikacije međunarodnog prava*, op. cit.

⁸ Dr Miodrag Mitić, dr Stevan Đorđević, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Drugo izdanje, Beograd, 2007, str. 215; Prof. dr Smilja Avramov, prof. dr Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, dvadeset prvo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 2008, str. 164–165; Prof. dr Rodoljub Etinski, *Međunarodno javno pravo*, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad, 2012, str. 497–507.

⁹ Dr Miodrag Mitić, dr Stevan Đorđević, *ibidem*, str. 215–219; Dr Božidar Jovanović, *Međunarodnopravna zaštita konzularnih predstavnika*, Beograd, 1964, 13. maj, broj 1–2, str. 34–50; Dr Đuro Vuković, „Imunitet konzularnih predstavnika“, *Analji Pravnog fakulteta u Beogradu*, broj 5, Beograd, 1989, str. 474–497.

da će njihovi konzuli u drugim državama ukoliko i izvrše neko krivično delo, biti bez većih problema na jednostavan i brz način oslobođeni krivičnog gonjenja, i to samo proglašenjem za *persona non grata*. Novooslobodene azijsko-afričke države, oslobođene od dugogodišnjeg kolonijalnog ropsstva, imale su još u svežem pamćenju sistem kapitulacija, gde su kolonijalni konzuli vekovima uživali potpuni imunitet i praktično radili šta su hteli ne poštujući i ne priznajući zakonodavstvo države prijema i često se mešajući u unutrašnje poslove države prijema.

Ipak, izvestan broj država je u svojim bilateralnim konzularnim konvencijama predviđao da konzularni funkcioneri imaju potpuni imunitet, kao što ga imaju diplomatski funkcioneri na osnovu Bečke konvencije o diplomatskim odnosima iz 1961. godine. Tako je SAD zaključio konzularne konvencije sa Sovjetskim Savezom, Kinom, Bugarskom, Poljskom, Rumunijom, Filipinima, gde se konzularnim funkcionerima uzajamno priznaje potpuni imunitet od krivičnog sudstva države prijema.¹⁰ Tadašnji Sovjetski Savez je iste ugovore zaključio sa državama tadašnjeg Varšavskog pakta.¹¹ Ruska Federacija je nastavila da zaključuje konzularne konvencije sa pojedinim državama u kojima konzularni funkcioneri imaju potpuni imunitet od krivičnog sudstva države prijema.¹²

Tadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je još od prvih dana 1949. godine, kada je osnovana Komisija za međunarodno pravo Ujedinjenih nacija, koja se je bavila kodifikacijom međunarodnog diplomatskog i konzularnog prava, učestvovala vrlo aktivno u radu ove Komisije. Od tada pa sve do XVI zasedanja 1961. godine i na XVII zasedanju 1962. Jugoslavija je veoma aktivno učestvovala u izradi nacrta jedne opšte konvencije o konzularnim odnosima i imunitetima. Tada je Generalna skupština Ujedinjenih nacija konstatovala u Rezoluciji broj 1685. od 18. decembra 1961. godine i Rezoluciji broj 1813. od 18. decembra 1962, koje su donete na predlog Šestog komiteta Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, da je Komisija izradila dobar Nacrt konvencije koji će predstavljati osnov za izradu jedne opšte međunarodne konvencije o konzularnim odnosima i imunitetima. Takođe je Generalna skupština Ujedinjenih nacija izrazila uverenje da će navedeni nacrt predstavljati uspešnu kodifikaciju konzularnih odnosa i progresivni razvoj međunarodnog prava, i da će on doprineti daljem razvijanju i unapređivanju prijateljskih odnosa među državama bez obzira na njihove unutrašnje društveno-političke sisteme i uređenja. U pripremi Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine tadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija je veoma aktivno učestvovala, pa je na međunarodnu diplomatsku konferenciju 1963. godine u Beču poslala delegaciju. Praktično, to je bila delegacija stručnjaka za međunarodno pravo iz Saveznog ministarstva za inostrane poslove.

¹⁰ Grant McLanhan, *Diplomatic Immunity, Principles, Problems*, New York, 1989, p. 246.

¹¹ Dr Boris Krivokapić, *Konzularne konvencije SSSR-a sa drugim zemljama Varšavskog ugovora*, Beograd, 1987, str. 49–50.

¹² Dr Miodrag Mitić, dr Stevan Đorđević, *Diplomatsko i konzularno pravo*, op. cit., str. 218.

Na čelu jugoslovenske delegacije nalazio se prof. dr Milan Bartoš, tada ambasador i glavni pravni savetnik u SMIP,¹³ članovi delegacije Miša Levi,¹⁴ pomoćnik načelnika Uprave za konzularne poslove, dr Miodrag Mitić,¹⁵ savetnik u Službi za međunarodnopravne poslove, i Milan Ribica,¹⁶ šef konzularnog odeljenja Ambasade SFRJ u Beču, svi iz SMIP. Inače, prof. dr Milan Bartoš i prof. dr Jaroslav Žourek¹⁷ iz Čehoslovačke bili su izvestioci za UN za kodifikaciju diplomatskog i konzularnog prava, kao i glavni redaktori Nacrta Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine.

¹³ Prof. dr Milan Bartoš (1901–1974), diplomirani pravnik, karijerni diplomata, profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, od 1946. do 1960. glavni pravni savetnik sa zvanjem ambasadora u Saveznom ministarstvu za inostrane poslove. Za akademika i generalnog sekretara SANU izabran 1961. i potpredsednika SANU 1965–1971. Učestvovao u gotovo svim jugoslovenskim delegacijama gde se raspravljalo o međunarodnom pravu, kao i u Generalnoj skupštini UN. Bio član Komisije UN za međunarodno pravo i učestvovao na konferencijama za kodifikaciju diplomatskog i konzularnog prava. Pisac preko 600 radova iz međunarodnog javnog i privatnog prava, privrednog prava, meničnog prava, civilnog prava, kosmičkog i drugih grana prava. Najpoznatije delo: *Međunarodno javno pravo I–III*, Beograd, 1954–1958. Bliže videti: *Srpski biografski rečnik*, 1. A–B, Novi Sad, 2004, str. 434–435. i *Jugoslovenski savremenici ko je ku Jugoslaviji*, Beograd, 1970, str. 57.

¹⁴ Miša (Moša) Levi (1907–1985), diplomirani pravnik, advokat i karijerni diplomata. U SSIP radio od 1947. do 1963. Bio prvi sekretar i savetnik u Misiji SFRJ u Njujorku 1947–1950, savetnik Ambasade SFRJ u Japanu 1950–1954. Od 1954. do 1960. bio pomoćnik glavnog pravnog savetnika, pomoćnik načelnika Uprave za konzularne poslove. Bio organizacioni sekretar Prve konferencije nesvrstanih u Beogradu 1961. i delegat na Bečkoj konferenciji UN o konzularnim odnosima mart–aprili 1963. godine. Napisao sjajan članak: „Bečka konvencija o konzularnim odnosima i jugoslovenska praksa“, Beograd, 1963, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 215–242. Bliže videti: Miša (Moša) Levi, *Znameniti Jevreji Srbije: biografski leksikon*, urednik Aleksandar Gaon, str. 136–137.

¹⁵ Dr Miodrag Mitić (1933–2005), diplomirani pravnik, karijerni diplomata, u SMIP počeo da radi 1960, šef konzularnog odeljenja Ambasade SFRJ u Beču, generalni konzul, glavni pravni savetnik, ambasador i pomoćnik ministra u SMIP, profesor univerziteta, jedan od najvećih jugoslovenskih i srpskih stručnjaka za diplomatsko i konzularno pravo. Objavio preko 150 članaka, rasprava, komentara, osvrta i prikaza iz međunarodnog javnog i privatnog prava, diplomatskog i konzularnog prava, međunarodnih odnosa i diplomatičke. Objavio sledeće knjige i monografije: *Diplomatske i konzularne funkcije*, 1978; *Međunarodno pravo u jugoslovenskoj krizi*, 1996; *Problemi jugoslovenske diplomatičke i diplomatske službe – prilog raspravi*, 1997; *Nacionalne manjine*, 1998; *Diplomatija*, 1999; *Manjine u međunarodnim dokumentima SR Jugoslavije*, 1999; *Diplomatsko i konzularno pravo* (koautor), 2000; *Profesija sporazumavanja*, 2000; *Međunarodno pravo u senci sile*, 2000; *Diplomatija i spoljna politika u zakonodavstvu Ruske Federacije*, 2001; *Poete u fraku*, 2002; *Diplomatija kao sredstvo za promociju, ostvarivanje i zaštitu poslovnih interesa*, Priručnik za poslovne ljudе, 2003; *Kako nam se dogodio Rambuje*, 2003; *Nemački pogled na jugoslovensku krizu*, 2005. i *Diplomatsko i konzularno pravo* (koautor), drugo izdanje, 2007. Penzionisan 1996.

¹⁶ Milan Ribica (1926), karijerni diplomata, u SSIP počeo da radi 1956. Službovaо kao konzul u Generalnom konzulatu u Minhenу, šef konzularnog odelenja u Ambasadi u Beču 1961–1965, Ambasadi u Istočnom Berlinu 1968–1975, i u Ambasadi u Beču 1977–1983. kao savetnik. Penzionisan kao ministar savetnik 1986, kao penzioner živi u Beogradu.

¹⁷ J. Žourek, "Consular relations and immunities, Report to the International Law Commission of the United Nations", *Yearbook of the International Law Commission*, New York, 1957, vol. II, pp. 71; J. Žourek, "Histoire des relations consulaires", Paris, 1958, *Revue de Droit international pour le Moyen-Orient*, 6-eme anne, No. 2, Decembre 1957, p. 174; J. Žourek, "Le statut et les fonctions des consuls, La Haye", 1962, *Recueil des Cours de l'Academie de Droit International Privé de la Haye*, Vol. II, p. 365; J. Žourek, "Quelques problèmes théoriques du droit consulaire", Paris, 1963, *Journal du droit international*, No.1, pp. 4.

Socijalistička Federativna Republike Jugoslavija je ratifikovala Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine 24. februara 1964.¹⁸

Jugoslovenska i srpska nauka, kao i stručna konzularna praksa, sa velikim zadovoljstvom prihvatili su Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine i istu primenjivali u konzularnoj praksi. Publikovano je relativno dosta članaka, komentara, rasprava, prikaza i osvrta koji obrađuju Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine i njenu primenu u praksi.¹⁹

Zatim, Jugoslavija je sa nizom drugih država zaključila bilateralne konzularne konvencije, koje su imale za osnov Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine, s tim što su u tim bilateralnim konvencijama regulisale određena pitanja koja nisu bila rešena, ili su bila nejasna i nepotpuno rešena u Bečkoj konvenciji o konzularnim odnosima iz 1963. godine.

Navećemo važeće bilateralne konzularne konvencije koje Republika Srbija ima zaključene sa drugim stranim državama: Italijom iz 1963, Bolivijom iz 1988, Mađarskom iz 1964, Velikom Britanijom iz 1966, Mongolijom iz 1967, Turskom iz 1971, Belgijom iz 1974, Rumunijom iz 1975, Grčkom iz 1976, Irakom iz 1981. Konvencija o dopuni Jugoslovensko-mađarske konzularne konvencije potpisana je između Vlade SFRJ i Vlade NR Mađarske 20. II 1963, dopuna iz 1980. Zatim sa ČSSR iz 1982, Kinom iz 1982, Poljskom iz 1983, Bugarskom iz 1989, Sirijom iz 1991, Hrvatskom iz 1998, Makedonijom iz 1998, Ukrajinom iz 2005. i Crnom Gorom iz 2008. godine. Najveći broj navedenih bilateralnih konzularnih konvencija Republika Srbija je preuzeila po pravu kontinuiteta od tadašnje Socijalističke Federativne Narodne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Jugoslavije, a svega jednu je zaključila kao Republika Srbija (sa Republikom Crnom Gorom 2006. godine).²⁰ Smatramo da bi mnoge od navedenih bilateralnih konzularnih konvencija trebalo temeljno razmotriti i proučiti, i videti da li bi trebalo izvršiti njihove dopune ili možda zaključiti nove

¹⁸ Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, broj 5, Beograd, 4. maj 1966, str. 367–390.

¹⁹ Miša Levi, „Bečka konvencija o konzularnim odnosima i jugoslovenska praksa“, Beograd, 1963, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 215–242; Dr Miodrag Mitić, *Diplomatske i konzularne funkcije*, Beograd, 1978; Dr Bećir Mehović, „Funkcija konzula i jugoslovenska konzularna praksa“, Sarajevo, 1980, *Pravna misao*, broj 9–10, str. 38–50; Dr Georgi Trajkovski, *Konzularna praksa*, Beograd, 1991; Dr Đorđe Lopičić, „Pravni status i funkcije konzulata“, Novi Sad, 1992, *Pravo teorija i praksa*, broj 11–12, str. 57–63; Dr Mirko Živković, „Zaključenje diplomatsko-konzularnog braka prema jugoslovenskom pravu“, Niš, 1995, *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu XXXIV–XXXV*, str. 86–98; Dr Đorđe Lopičić, „Pravni status konzula u krivičnom postupku“, Beograd, 1996, *Pravni život*, broj 3–4, str. 125–135; Predrag S. Mitić, *Diplomatski i konzularni priručnik*, Beograd, 2001; Radomir (Slobodana) Jergić, *Srpski konzularni praktikum*, Beograd, 2011.

²⁰ Navedene bilateralne konzularne konvencije objavljene su u Dodatku *Službenog lista SFRJ*, *Međunarodni ugovori Službenog lista SFRJ*, *Službenom listu SRJ – Međunarodni ugovori i Službenom listu SCG – Međunarodni ugovori*. Sve navedene bilateralne konzularne konvencije nalaze se u Ministarstvu spoljnih poslova Srbije u Beogradu, koji je depozitar svih međudržavnih ugovora; Dr Krešimir Sajko, „Pravni položaj stranaca u SFR Jugoslaviji na osnovu konvencija kojima se utvrđuju konzularne funkcije“, Sarajevo, 1972, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, str. 301–309; Dr Zoran Radivojević, „Oblici zaštite jugoslovenskih državljanina u inostranstvu prema konzularnim konvencijama“, Novi Sad, 1991, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, broj 7–8, str. 6–15.

bilateralne konzularne konvencije. Jer, u međuvremenu su se dogodile mnoge političke, pravne i zakonodavne promene u svetu, koje su imale određene odraze i na konzularne odnose.

Savezno ministarstvo spoljnih poslova Jugoslavije imalo je dobro organizovanu Upravu za konzularne poslove, koja je uvek bila najbrojnija od svih tadašnjih uprava i drugih organizacionih jedinica, jer su obim, vrste i broj konzularnih poslova bili zaista veliki i zahtevali toliki broj službenika. Uprava za konzularne poslove je uvek bila pre svega stručna služba, tako da su tu radili stručni kadrovi koji su dobro poznavali konzularne odnose i konzularnu materiju, i jedna od retkih uprava koja je radila non-stop, sa dežurstvima i za vreme vikenda i svih državnih praznika. Uprava za konzularne poslove je uvek tesno sarađivala sa Službom za međunarodnopravne poslove i glavnim pravnim savetnikom u rešavanju ne samo konkretnih predmeta nego i po načelnim stavovima, kao i kada su bili u pitanju zaključivanje konzularnih konvencija ili neki slični poslovi. Navodimo da u tadašnjoj jugoslovenskoj i srpskoj literaturi nije postojala knjiga, monografija, sistematski rad ili priručnik o konzularnoj materiji.

Zato su Uprava za konzularne poslove i Služba za međunarodnopravne poslove, kao i predstavnici ministarstava pravde, unutrašnjih poslova, socijalnog osiguranja, pomorstva i rečnog saobraćaja publikovali 1957. godine PRIRUČNIK za konzularnu službu FNRJ na 272 stranice, koji je bio samo za internu upotrebu službe za konzularne poslove. Navedeni priručnik je zaista obuhvatio najvažnija pitanja konzularne materije i decenijama je korišćen kako u zemlji tako i u diplomatsko konzularnim predstavništima u rešavanju konkretnih predmeta. Razmatrajući navedeni PRIRUČNIK može se konstatovati da je bio veoma dobar i stručno urađen, i ne vidimo razloga što je proglašen „samo za službenu upotrebu službe“, jer nije sadržavao nikakve poverljive i tajne odredbe, rešenja, uputstva, metode i sl. Jer, da je bio oslobođen te interne upotrebe, bio bi dostupan širokom krugu zainteresovanih korisnika, i bio bi sigurno doživeo više dopunjениh i izmenjenih izdanja, pošto se osećala velika potreba za jednim takvim priručnikom ili praktikumom. Na takav konzularni praktikum ili priručnik čekalo se dosta dugo, i tek dr Georgi Trajkovski, karijerni diplomata i stručnjak za konzularno pravo publikovao je svoju zaista stručnu i vrednu knjigu Konzularna praksa, Beograd, 1991. godine. Zatim, tu je i kraći Diplomatski i konzularni priručnik, karijernog diplomata Predraga S. Mitića, Beograd, 2001. U istoj kategoriji vrednih i značajnih knjiga treba spomenuti i knjigu karijernog diplomata Radomira (Slobodana) Jergića, opunomoćenog ministra: Srpski konzularni praktikum, Beograd, 2011. Radomir Jergić spada u red naših najvećih praktičara i poznavaca međunarodnog konzularnog prava, i ova knjiga je rezultat njegovog rada i iskustva u zemlji i u inostranstvu od preko četiri decenije na konzularnoj materiji.

Prilika je da navedemo po hronologiji publikovanja bez davanja ocene ili rangiranja koje su knjige u našoj literaturi štampane o konzularnoj materiji: prof. dr Ivan Tomšić, *Konzularno pravo – Kratek očrt meddržavnega in jugoslavenskega konzularnega prava*, Ljubljana, 1956. (šapirografisano),²¹ dr

Miodrag Mitić, *Diplomatske i konzularne funkcije*, Beograd, 1978; dr Bogdan Babović, *Savremeno konzularno pravo prema regionalnoj i univerzalnoj kodifikaciji*, Beograd, 1981. (šapirografisano),²² dr Boris Krivokapić, *Konzularne konvencije SSSR sa drugim zemljama Varšavskog ugovora*, Beograd, 1987; dr Georgi Trajkovski, *Konzularna praksa*, Beograd, 1991; Predrag S. Mitić, *Diplomatski i konzularni priručnik*, Beograd, 2001; *Studije i ogledi o konzularnim odnosima*, priedio dr Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2006; Nenad Avramović, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Novi Sad, 2006; dr Đorđe N. Lopičić, *Konzularni odnosi Srbije (1804–1918)*, Beograd, 2007; dr Miodrag Mitić, dr Stevan Đorđević, *Diplomatsko i konzularno pravo*, drugo izdanje, Beograd, 2007; *Studije, ogledi, dokumenti i spisi o konzularnim odnosima Crne Gore 1616–1918. godine*, priedio dr Đorđe N. Lopičić, Beograd, 2007; prof. dr Boris Krivokapić, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Beograd, 2010; Radomir S. Jergić, *Srpski konzularni praktikum*, Beograd, 2011. i prof. dr Milenko Kreća, *Međunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*, Beograd, 2012; i drugi.

Konzuli su doprineli rešavanju i zaštiti mnogih životnih, važnih i značajnih privatnopravnih pitanja fizičkim licima, kao i zaštiti interesa države imenovanja i njenih pravnih lica u državama prijema. Usled ogromnih kretanja ljudi u svetskim razmerama, bilo da su u pitanju iseljenici, radnici na radu u inostranstvu, migracije, izbeglice, službena, privatna ili turistička putovanja, koji su nastali početkom a naročito se povećali u drugoj polovini XX veka, porastao je značaj konzularne službe, konzulata i konzula. To je uslovilo povećanja konzulata u svim država sveta. Tako postoje podaci da je još početkom tridesetih godina XX veka u pedesetak različitih država postojalo 6.000–7.000 konzulata i 1.100 diplomatskih misija, a broj konzula bio je preko 17.000. Navedeni broj konzula je i dalje rastao, tako da je 1962. godine u svetu bilo preko 20.000 konzula. Danas je teško utvrditi koliki je broj konzula u svetu, jer danas u svetu ima oko 200 država, a u jednoj državi može se otvoriti više konzulata, naročito počasnih konzulata kojih je ogroman broj i koji se svakim danom povećava – onda se može osnovano pretpostaviti da je broj u odnosu na 1962. godinu dupliran.²³

Razmatrajući Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine, danas posle 50. godine njenog nastanaka i primene u međunarodnoj konzularnoj praksi, možemo sa sigurnošću da konstatujemo da je ona u potpunosti opravdala svoje postojanje. To se ogleda ne samo u njenom prihvatanju od ogromnog broja država savremenog sveta, nego i u njenoj opštoj primeni u konzularnim odnosima i konzularnoj materiji. Najbolji

²¹ Rad prof. dr Ivana Tomšića, iako se radi o prvom radu iz konzularne materije posle Drugog svetskog rata u Jugoslaviji i o vrednom i značajnom radu, ostao je nažalost samo kao rukopis šapirografisan u nekoliko primeraka, tako da nije dostupan naučnoj, stručnoj i najširoj javnosti.

²² Navedena sjajna knjiga dr Bogdana Babović koja obrađuje celokupnu konzularnu materiju ostala je nažalost samo kao rukopis, šapirografisana u nekoliko primeraka, tako da nije dostupna široj naučnoj, stručnoj i najširoj javnosti.

²³ Prof. dr Boris Krivokapić, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Beograd, 2012, str. 459.

dokaz da je Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine postala opšteusvojen savremenii međunarodni akt iz materije konzularnih odnosa, jeste da je postala međunarodno konzularno pravo i pravni izvor opštег značaja za konzularno pravo. Dokaz za navedenu konstataciju je i činjenica da je Bečku konvenciju o konzularnim odnosima iz 1963. godine do 10. aprila 2013. godine ratifikovalo ili joj pristupilo 175 država.

Posle Bečke konvencije o konzularnim odnosima iz 1963. godine izvršena je još jedna regionalna kodifikacija konzularnog prava. Reč je Evropskoj konvenciji o konzularnim funkcijama, koju je doneo Evropski savet 11. decembra 1967. godine.²⁴ Navedena Evropska konvencija o konzularnim funkcijama iz 1967, kao što se i iz samog naslova vidi, reguliše samo jednu užu materiju konzularnih odnosa – konzularne funkcije, tako da ona nije konvencija univerzalnog karaktera koja obuhvata sva ili najveći deo pitanja iz konzularne materije. U pitanju je samo jedna regionalna konvencija o konzularnim funkcijama koja se ograničava jedino na države članice Evropskog saveta. Ovu Evropsku konvenciju o konzularnim funkcijama iz 1967. godine ratifikovale su svega četiri države: Grčka, Norveška, Portugalija i Španija, tako da ona praktično nije stupila na snagu, jer uslov je bio ratifikacija pet država. Gruzija je ratifikovala ovu Konvenciju 8. marta 2011. godine, tako da je ispunjen uslov o stupanju na snagu sa 9. junom 2011. Posle Gruzije nijedna država nije izvršila ratifikaciju ove konvencije. Evropska konvencija o konzularnim odnosima iz 1967. godine očigledno predstavlja samo jedan neuspešni pokušaj kodifikacije konzularnog prava, koji nije naišao ni na prijem kod država članica Saveta Evrope, sem navedene četiri države, tako da se u praksi i ne primenjuje, niti bilo koga obavezuje.²⁵

Republika Srbija nije potpisala niti ratifikovala Evropsku konvenciju o konzularnim funkcijama iz 1967. godine.

Sasvim je izvesno da ova konvencija nije savršena i idealna, da ima određenih nedostataka, da ima pitanja koja su ostala nerešena, da su određena pitanja mogla biti bolje formulisana i da nije ispunila određena očekivanja. Međutim, i pored navedenih nedostataka i nerešenih pitanja, ova konvencija je popunila jednu ogromnu prazninu koja je vekovima bila otvorena i neregulisana, i nesumnjivo posle pet decenija njene primene u širokoj međunarodnoj praksi opravdala svoje postojanje, i sada u savremenim međunarodnim konzularnim odnosima i međunarodnom konzularnom pravu postoje opšteprihvaćeni regulisani i uređeni navedeni konzularni odnosi i konzularna materija.

²⁴ N.A. Maryan Green, "European Convention on Consular Functions: A contribution to the International Law", Brussel, 1972, *Revue Belge de droit international*, No. 1, p. 177; H. Wiberlinghaus, "Convention européenne sur les fonctions consulaires", Paris, 1968, *Annuaire français de droit international*, p. 771; „Evropska konvencija o konzularnim odnosima”, Beograd, 1971, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 276–289.

²⁵ Dr Bogdan Babović, „Evropska konvencija o konzularnim funkcijama”, Beograd, 1971, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 247–257.

Bibliografija

1. Avramov, dr Smilja, *Međunarodno javno pravo, Kritička naučna misao o međunarodnom javnom pravu i međunarodnim odnosima*, Beograd, 2011.
2. Avramov, dr Smilja, Kreća, dr Milenko, *Međunarodno javno pravo*, dvadeset prvo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 2008.
3. Babović, dr Bogdan, „Bečka konvencija o konzularnim odnosima“, *Godišnjak Instituta za međunarodnu politiku i privredu*, str. 747–756, Beograd.
4. Babović, dr Bogdan, „Evropska konvencija o konzularnim funkcijama“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 247–257, Beograd, 1971.
5. Babović, dr Bogdan, „Počasni konzuli i kodifikacija konzularnog prava“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 1, str. 102, Beograd, 1962.
6. Babović, dr Bogdan, *Savremeno konzularno pravo prema regionalnoj i univerzalnoj kodifikaciji*, Beograd, 1981.
7. Bartoš, dr Milan, „Bečka konferencija o konzularnim odnosima“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 161–173, Beograd, 1963.
8. Bartoš, dr Milan, „Položaj konzula, konzularnih službenika i rad organa unutrašnjih poslova“, *Narodna milicija*, broj 9, str. 3–10, Beograd, 1955.
9. „Bečka konvencija o konzularnim odnosima iz 1963. godine“, *Međunarodni ugovori i drugi sporazumi*, broj 5, str. 367–390, Beograd, 4. maj 1966.
10. Etinski, dr Rodoljub, Đajić, dr Sanja, *Međunarodno javno pravo*, peto izmenjeno i dopunjeno izdanje, Novi Sad, 2012.
11. Janković, M. dr Branimir, Radivojević, dr Zoran, *Međunarodno javno pravo*, drugo dopunjeno izdanje, Niš, 1995.
12. Jergić, (Slobodana) Radomir, *Srpski konzularni praktikum*, Beograd, 2011.
13. Jovanović, dr Božidar, *Međunarodnopravna zaštita konzularnih predstavnika*, Beograd, 1964, 13. maj, broj 1–2, str. 34–50.
14. Kreća, dr Milenko, *Međunarodno pravo predstavljanja (diplomatsko i konzularno pravo)*, Beograd, 2012.
15. Krivokapić, dr Boris, *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Beograd, 2010.
16. Krivokapić, dr Boris, *Konzularne konvencije SSSR i zemalja Varšavskog ugovora*, Beograd, 1987.
17. Lee, T. Luke, *Consular Law and Practice*, Second Edition, Oxford, 1991.
18. Levi, Miša (Moša), „Bečka konvencija o konzularnim odnosima i jugoslovenska praksa“, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, broj 2, str. 215–242, Beograd, 1963.
19. Lopičić, dr Đorđe, *Konzularni odnosi Srbije (1804–1918)*, Beograd, 2007.
20. Lopičić, dr Đorđe, „Počasni konzuli“, *Analji Pravnog fakulteta u Beogradu*, broj 3–4, str. 337–347, Beograd, 1993.
21. Lopičić, dr Đorđe, „Pravni status i funkcije konzulata“, *Pravo teorija i praksa*, broj 11–12, str. 57–63, Novi Sad, 1992.
22. Lopičić, dr Đorđe, „Pravni status konzula u krivičnom postupku“, *Pravni život*, broj 3–4, str. 125–135, Beograd, 1996.
23. Lopičić, dr Đorđe N. (prir.), *Studije i ogledi o konzularnim odnosima*, Beograd, 2006.
24. Meholjić, dr Bećir, „Funkcija konzula i jugoslovenska konzularna praksa“, *Pravna misao*, broj 9–10, str. 38–50, Sarajevo, 1980.

25. Mitić, dr Miodrag, *Diplomatske i konzularne funkcije*, Beograd, 1978.
26. Mitić, Miodrag, Đorđević Stevan, *Diplomatsko i konzularno pravo*, Beograd, 2007.
27. Pasinović, dr Krsto, „O nekim pravilima diplomatskog odnosno konzularnog prava“, *Priručnik za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova*, broj 3–4, str. 256–261, Zagreb, 1968.
28. *Priručnik za konzularnu službu FNRJ*, Beograd, 1957.
29. Radivojević, dr Zoran, „Oblici zaštite jugoslovenskih državljana u inostranstvu prema konzularnim konvencijama“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, broj 7–8, str. 6–15, Novi Sad, 1991.
30. Sajko, dr Krešimir, „Pravni položaj stranaca u SFR Jugoslaviji na osnovu konvencija kojim se utvrđuju konzularne funkcije“, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, str. 301–309, Sarajevo, 1973.
31. Šahović, dr Milan, *Opšta pitanja kodifikacije međunarodnog prava*, Beograd, 1958.
32. Trajkovski, dr Georgi, *Konzularna praksa*, Beograd, 1991.
33. Vuković, dr Đuro, „Imunitet konzularnih predstavnika“, *Analji Pravnog fakulteta u Beogradu*, broj 5, str. 474–497, Beograd, 1989.

Dr Đorđe N. LOPIČIĆ

1963 VIENNA CONVENTION ON CONSULAR RELATIONS – A SHORT OVERVIEW ON THE OCCASION OF ITS 50TH ANNIVERSARY

ABSTRACT

This article presents of short overview of 1963 Vienna Convention on Consular Relations on the occasion of 50th anniversary from its entering into force on 24 April 1963. The Vienna Convention on Consular Relations from 1963 is primarily the biggest success of the United Nations concerning the codification of International Consular Law, which was for centuries uncodified. For 50 years since it was adopted, 1963 Vienna Convention on Consular Relations has justified its existence in the international consular practice, since it was adopted by 175 countries. It could not resolve all issues and problems of consular relations and consular matters, but it has done for most important issues. It has its errors, but it has been left to the states in bilateral consular conventions to solve these problems. It was expected that the Convention would adopt complete immunity to consular officers as was done with diplomats, but it was not adopted. The Yugoslav delegation led by Prof. Milan Bartoš made a significant contribution during the preparations for the Conference and at the very Conference in Vienna when the Convention was adopted. In the Yugoslav and Serbian consular practice, the Convention has justified its existence and helped to resolve thousands of consular cases during these 50 years.

Key words: 1963 United Nations Conference on Consular Relations and Immunities of Vienna, 1963 Vienna Convention on Consular Relations.

UDK: 502.1:551.583
Biblid 0543-3657, 64 (2013)
God. LXIV, br. 1150, str. 80-91.
Izvorni naučni rad
Primljen: 16. april 2013.

Dr Dragoljub TODIĆ¹

Globalna politika u oblasti klimatskih promena i politika država najvećih emitera gasova sa efektom staklene bašte

SAŽETAK

U radu se ukazuje na opšte okvire globalne politike i prava klimatskih promena određene u postojećim međunarodnim ugovorima u oblasti životne sredine, a posebno odredbama Okvirne konvencije UN o promeni klime i Kjoto protokola. Kroz razmatranje specifičnog položaja pojedinih država i korišćenjem različitih kriterijuma (učešće u ukupnim emisijama gasova sa efektom staklene bašte, članstvo u međunarodnim ugovorima, sprovođenje međunarodnih ugovora, definisanje strateških ciljeva i postojanje i karakteristike nacionalnih pravnih sistema u oblasti klimatskih promena) analiziraju se elementi politike i prava država najvećih emitera gasova sa efektom staklene bašte (GHG). Posebno se ukazuje na stanje u državama članicama Aneksa I Okvirne konvencije UN o promeni klime (Australija, Japan, Nemačka, UK, SAD, Ruska Federacija), odnosno stanje u nekoliko država koje imaju status „non-Aneks I“ (Kina, Brazil, Indija, Južna Afrika, Meksiko). Polazi se od prepostavke da globalna politika u oblasti klimatskih promena zavisi skoro isključivo od politike država najvećih GHG emitera. U radu se obrazlaže teza da u politici država najvećih GHG emitera, pored razlika, postoji više zajedničkih elemenata od značaja za ostvarivanje ciljeva globalne politike.

Ključne reči: Klimatske promene, životna sredina, pravo klimatskih promena, Kjoto protokol, gasovi sa efektom staklene bašte (GHG), najveći emiteri.

¹ Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. E-mail: d.todic@diplomacy.bg.ac.rs. Članak predstavlja rezultat rada na projektu „Srbija u savremenim međunarodnim odnosima: Strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljнополитички, међunarодни економски, правни и безбедносни аспекти“ (broj 179029), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Vlade Republike Srbije, za period 2011–2014. godine.

Uvod

U savremenoj literaturi skoro da postoji opšta saglasnost o globalnim dimenzijama problema klimatskih promena, ali u tumačenju konkretnih obaveza u borbi protiv klimatskih promena među državama postoje različiti pristupi.² Ipak, zbog ogromnog udela u ukupnim emisijama gasova sa efektom staklene baštne (GHG) procenjuje se da, kratkoročno posmatrano, ostvarivanje ciljeva u oblasti borbe protiv klimatskih promena na globalnom nivou primarno zavisi od nekoliko država.³ Iako se pri definisanju kriterijuma za preciznije definisanje država koje se mogu smatrati najvećim GHG emiterima primenjuju različite metodologije, u svim raspravama o ovim pitanjima prepoznaće se ista grupa država i oštra podela između država čiji je ideo u GHG emisijama značajan i ostalih. Tako na primer, prema jednoj klasifikaciji, u grupi država iz Aneksa I među najvećim emiterima mogu se razlikovati tri posebne grupe: 1) države čije su GHG emisije rasle 2000. godine u poređenju sa 1990. godinom (SAD, Japan, Kanada, Italija, Australija i Španija) i njihov ideo u ukupnom emisijama se procenjivao na oko 28,8%; 2) države čije su GHG emisije imale pad i to pre svega kao rezultat promena u državama bivšeg Istočnog bloka (Ruska Federacija, Ukrajina, Poljska, Nemačka) čiji ideo u ukupnim emisijama je procenjivan na oko 10,5%; 3) grupa država iz Aneksa I čiji pad emisija se pripisuje različitim činiocima kao što su pad populacije, skroman ekonomski rast, uvođenje alternativnih izvora energije, itd. (Ujedinjeno Kraljevstvo, Francuska), čiji se ideo procenjivao 2000. godine na oko 3,3% svetskih GHG emisija. U četvrtoj grupi najvećih emitera su država iz kategorije „non-Aneks I“ čije su emisije u proteklom periodu rasle (Kina, Indija, Brazil, Meksiko, Južna Afrika, Južna Koreja, Indonezija, Iran) i čiji je ideo u emisijama procenjen na oko 27,6% ukupnih svetskih emisija.⁴ Zbog činjenice da ideo GHG emisija iz država iz ove četiri grupe u ukupnim globalnim emisijama iznosi preko 70% jasno je da bi se

² Za šire o globalnim aspektima problema klimatskih promena videti, na primer: *Human Development Report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*, UNDP, New York, 2007.

³ Pod „gasovima sa efektom staklene baštne“ (GHG) podrazumevaju se gasovi koji su, kao takvi, definisani Kjoto protokolom uz Okvirnu konvenciju UN o promeni klime (ugljen-dioksid, CO₂, metan, CH₄, azot-suboksid, N₂O, vodonik-fluorugljovodonici, HFCs, per-fluorugljovodonici, PFCs, sumpor-heksafluorid, SF₆). U radu se ne analizira doprinos svakog od ovih gasova pojedinačno, kao ni doprinos različitih sektora privrede ukupnim GHG emisijama.

⁴ Larry Parker, John Blodgett, *Greenhouse Gas Emissions: Perspectives on the Top 20 Emitters and Developed Versus Developing Nations*, CRS Report for Congres, Updated November 28, 2008, Internet, <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL32721.pdf>, p. 5, 14/1/2013. Za šire videti i: *National communications from Parties included in Annex I to the Convention*, Report on national greenhouse gas inventory data from Parties included in Annex I to the Convention for the period 1990–2010, FCCC/SBI/2012/31, 16 November 2012, *National Communications from Parties not included in Annex I to the Convention Compilation and synthesis of initial national communications*, Sixth compilation and synthesis of initial national communications from Parties not included in Annex I to the Convention, FCCC/SBI/2005/18/Add.2, 25 October 2005. Prema podacima Američke agencije za zaštitu životne sredine najveći GHG emiteri u 2008. godini su: Kina (23%), SAD (19%), EU, bez Estonije, Litvanije i Letonije (13%), Indija (6%), Ruska Federacija (6%), Japan (4%), Kanada (2%). Videti: Internet, <http://www.epa.gov/climatechange/ghgemissions/global.html>, 30/03/2013.

jednim od ključnih pitanja globalne politike moglo smatrati pitanje kako se ove države odnose prema pitanju klimatskih promena na nacionalnom nivou i uvažavajući elemente globalne politike u ovoj oblasti.⁵

I Osnovni elementi globalne politike klimatskih promena

a) Osnovnim elementima globalne politike i prava klimatskih promena mogu se smatrati pre svega obavezama i pravima koji proističu iz Okvirne konvencije UN o promeni klime i Kjoto protokola.⁶ Zbog složenosti veza između različitih uzroka i posledica klimatskih promena, u širem smislu, elemente od značaja za analizu nacionalnih politika treba tražiti u većini međunarodnih ugovora u oblasti životne sredine i drugim oblastima od značaja za oblasti životne sredine. Neki od njih imaju poseban značaj (Bečka konvencija o zaštiti ozonskog omotača, Montrealski protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač, Konvencija UN o borbi protiv dezertifikacije u zemljama sa teškom sušom i/ili dezertifikacijom, posebno u Africi, Konvencija o biološkoj raznovrsnosti, Konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i o njegovom odlaganju, Konvencija o prekograničnom zagađivanju vazduha na velikim udaljenostima, Roterdamska Konvencija o postupku davanja saglasnosti na osnovu prethodnog obaveštenja za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini, Stokholmska konvencija o dugotrajnim organskim zagađujućim supstancama, itd.).

b) Svi elementi sadržaja međunarodnog prava energetike mogu na različite načine biti relevantni za razvoj prava klimatskih promena. Pri tom se, pored rešenja iz nacionalnih pravnih sistema, prevashodno misli na međunarodne ugovore zaključene u okviru Međunarodne agencije za atomsku energiju i Međunarodne agencije za energiju.⁷ U raspravama o

⁵ Što zасlužuje zнатно детаљнију анализу, нарочито имајући у виду могуће расправе о политици Републике Србије у области климatskih promena i polazeći, при томе, од удела GHG emisija из Републике Србије у укупним globalnim emisijama. За шire o stanju u Republici Srbiji видети: *Initial National Communication of the Republic of Serbia under the United Nations Framework Convention on Climate Change*, The Ministry of Environment and Spatial Planning, Belgrade, 2010, Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/srbnc1.pdf>, 11/02/2012; Dragoljub Todić, „Klimatske promene u međunarodnom pravu i propisima Republike Srbije“, u: Predrag Dimitrijević, Nataša Stojanović (ur.), *Ekologija i pravo: tematski zbornik radova*, Pravni fakultet, Centar za publikacije, Niš, 2011, str. 175–196.

⁶ „Krajnji cilj“ Konvencije je „da se, u skladu sa relevantnim odredbama (...) postigne stabilizacija koncentracija gasova staklene baštne u atmosferi na nivou koji bi sprečavao opasne antropogene uticaje na klimatski sistem“. Uz ovako definisan cilj Konvencija je propisala još opšiji krajnji rok tako što je rečeno da je opisani nivo stabilizacije koncentracije gasova sa efektom staklene baštne potrebno postići „u vremenskom periodu koji bi omogućio ekosistemima da se prirodno prilagode promeni klime, koji bi obezbedio da ne bude ugrožena proizvodnja hrane i omogućio dalji stabilan ekonomski razvoj“. Видети: član 2. Konvencije, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 2/97.

⁷ За шire видети: Dragoljub Todić, Duško Dimitrijević, „Energetska bezbednost u međunarodnom pravu životne sredine“, *Teme*, 2/2012, str. 703–721; Dragoljub Todić, Brano Miljuš, „Climate Change and Energy Security“, in: Miroslav Antevski, Dobrica Vesić, (eds), *Energy Security of Europe*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013. pp. 96–111.

osnovama prava klimatskih promena moraju biti uzeti u obzir i problemi, trendovi i perspektive daljeg razvoja u ovoj oblasti. Problemi u postizanju dogovora o budućnosti obaveza koje proističu iz postojećih međunarodnih ugovora u oblasti klimatskih promena nisu samo u vezi sa ciljevima smanjenja GHG emisija, već je celi kompleks mera i instrumenata predmet pregovaranja. Iako su naporci ka postizanju dogovora o produženju obavezujućih ciljeva smanjenja GHG gasova i nakon što je istekao prvi obavezujući period (2008–2012) propisan Kjoto protokolom usmereni, uglavnom, na nove obaveze država iz Aneksa I i revidiranu listu GHG gasova koji će biti obuhvaćeni obavezom izveštavanja u drugom obavezujućem periodu (2013–2020), pokrenuta su brojna druga pitanja od značaja za funkcionisanje sistema upravljanja u oblasti klimatskih promena u celini.⁸

II Elementi politike država najvećih emitera gasova sa efektom staklene bašte

1. Države iz „Aneksa I“

a) Kao što je već naznačeno, kada su u pitanju pojedinačne države, najveći GHG emiteri nalaze se u obe grupe država ustanovljenih Okvirnom konvencijom UN o promeni klime (Aneks I i non-Aneks I). Jedna od zajedničkih karakteristika država iz Aneksa I su specifične obaveze koje proističu iz ovog međunarodnog ugovora i one obuhvataju, između ostalog, i obavezu kvantifikovanog smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte.⁹ Uprkos značajnim razlikama stanja u vezi sa klimatskim promenama i strateškim planovima i merama koje se preduzimaju, analiza izveštaja koje su države iz Aneksa I podnеле u okviru petog ciklusa izveštavanja, pokazuje nekoliko opštih trendova.¹⁰

⁸ Spisak država koje su preuzele obaveze u pogledu smanjenja GHG emisija u drugom obavezujućem periodu obuhvata: Australiju, Belorusiju, Hrvatsku, Kazahstan, Lihtenštajn, Monako, Norvešku, Švajcarsku i Ukrajinu. Evropska unija je prihvatiла smanjenje GHG emisija do 2020. godine za 20%, s mogućnošću da to bude povećano i na 30% pod uslovom da se druge razvijene zemlje obavežu na „uporedivo smanjenje emisija“, a zemlje u razvoju doprinesu „prema svojim odgovornostima i mogućnostima“. Videti: *Doha Amendment to the Kyoto Protocol*, Doha, 8 December 2012, C.N.718.2012.TREATIES-XXVII.7.c. pp. 7–8. Za presek pitanja koja su predmet pregovora videti: *Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session*, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, FCCC/CP/2012/8, 28. Februar 2013, pp. 48–140.

⁹ Lista ovih država obuhvata 24 države članice OECD, Evropsku uniju i 14 država sa privredama u tranziciji. U osnovi, radi se o industrijalizovanim državama koje su se obavezale na smanjenje GHG emisija na nivo iz 1990. godine do 2000, kao i za koje su utvrđeni različiti ciljevi smanjenja emisija za period 2008–2012. godina. Procenjuje se da su u periodu od 1990. do 2008. godine ukupne GHG emisije iz svih država Aneksa I smanjene za 3,6% (od 19,0 na 17,8 hiljada teragrama ekvivalenta CO₂), ako se ne računaju emisije koje su povezane sa zemljишtem, promenom zemljишta i šumama. Ukupno smanjenje emisija uključujući i ove poslednje je oko 10,7%. *Compilation and synthesis of fifth national communications*, Executive Summary, UNFCCC, FCCC/SBI/2011/INF.1, 20 May 2011, p. 3.

¹⁰ Ibidem, pp. 9–10.

b) Procenjuje se da je udeo GHG emisija poreklom iz SAD (po glavi stanovnika) nešto iznad 17%, dok je udeo u ukupnim emisijama preko 21%.¹¹ Za ovu državu je Kjoto protokolom bila predviđena obaveza da svoje GHG emisije smanji na nivo od 93% u odnosu na baznu godinu, ali ona nikada nije pristupila ovom međunarodnom ugovoru.¹² Članstvo u Okvirnoj konvenciji o promeni klime teče od 1994. godine. Prema podacima iz Petu nacionalne komunikacije ključni instrumenti politike u oblasti klimatskih promena obuhvataju novo zakonodavstvo u oblasti energije i klimatskih promena. U februaru 2009. godine predsednik države je objavio nameru da se donese zakon kojim bi se smanjile GHG emisije kroz podsticanje proizvodnje energije iz obnovljivih izvora, odnosno investiranje u nove tehnologije sa niskom emisijom ovih gasova, a sa krajnjim ciljem da SAD do 2050. godine smanje emisije za 80% ispod nivoa od 2005. Iste godine donet je Zakon o čistoj energiji i bezbednosti kojim je predviđeno smanjenje GHG emisija za 3% do 2012. godine, 17% do 2020. a 83% do 2050. godine.¹³

c) Udeo GHG emisija iz Ruske Federacije u emisijama, *per capita*, iznosi oko 11,1%, a udeo u ukupnim emisijama procenjuje se na oko 6%.¹⁴ Država je članica Okvirne konvencije od 1995. godine, a Kjoto protokol ratifikovala je 2004, prema kojem nije imala obavezu da smanji, ali ni mogućnost da poveća svoje GHG emisije. Petu nacionalnu komunikaciju država je podnela u februaru 2010. godine.¹⁵ Na unutrašnjem planu Rusija je u poslednjem periodu donela nekoliko ključnih strateških dokumenata i propisa od značaja za oblast klimatskih promena: Klimatska doktrina (2009), Strategija energetike

¹¹ Podaci Svetske banke za 2009. godinu. Videti: Internet, <http://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>, 22/02/2013, odnosno UNDP za emisije iz energetskog sektora (bez emisija iz deforestacije). Videti: Internet, <http://hdr.undp.org/en/statistics/data/climatechange/shares/>, 22/02/2013. Svugde dalje u tekstu, kada se navode podaci za pojedinačne države, koriste se podaci Svetske banke, UNDP i Sekretarijata Okvirne konvencije UN o promeni klime. Inače, lista organizacija koje imaju podatke relevantne za GHG emisije (prema sajtu Okvirne konvencije UN o promeni klime) obuhvata spisak od 20 različitih organizacija. Videti: Internet, http://unfccc.int/ghg_data/ghg_data_non_unfccc/items/3170.php, 15/02/2013.

¹² Među državama iz Aneksa I specifičan položaj ima i Kanada koja se povukla iz Kjoto protokola i čije je članstvo u ovom međunarodnom ugovoru prestalo 15.12.2012. godine.

¹³ *U.S. Climate Action Report 2010*. United States Department of State. Washington: Global Publishing Services, June 2010, p. 40. Za tekst ovog i drugih relevantnih zakona videti sajt Agencije za zaštitu životne sredine: Internet, http://www.epa.gov/climatechange/EPA_activities/economics/legislativeanalyses.html, 22/2/2013. Pri tome bi trebalo imati u vidu da je SAD već 1970. godine imao poseban zakon kojim je bila regulisana zaštita vazduha. Inače, u okviru SAD 32 države imaju akcione planove u oblasti klime, 23 imaju formulisane ciljeve u vezi sa GHG emisijama, 27 imaju mere koje se odnose na obnovljive izvore energije, itd. Za šire videti: Bill Moomaw, Sonia Hame, *Climate Change Series: Governance Challenge*, 23 January 2013, Internet, <http://cognoscenti.wbur.org/2013/01/23/climate-politics-moomaw-hamel>, 22/02/2013.

¹⁴ Podaci Agencije za zaštitu životne sredine SAD, Internet, <http://www.epa.gov/climatechange/ghgemissions/global.html>, 19/02/2013. Za detaljnije o strukturi ovih emisija videti: Internet, http://unfccc.int/files/ghg_emissions_data/application/pdf/rus_ghg_profile.pdf, 19/02/2013.

do 2030. godine (2009) koja predviđa ciljeve u oblasti unapređenja energetske intenzivnosti, Zakon o energetskoj efikasnosti (2009), Pravilnik o zajedničkim investicijama (2009), kojim se reguliše primena člana 6. Kjoto protokola, itd.¹⁶

d) Udeo japanskih GHG emisija u ukupnim emisijama (*per capita*) procenjuje se na 8,6%, odnosno 4% u ukupnim emisijama, što je ovu državu stavilo na peto mesto rang liste svetskih emitera GHG. Članstvo u Okvirnoj konvenciji UN o promeni klime i Kjoto protokolu za Japan počinju od 1994, odnosno 2005. godine. Prema odredbama Kjoto protokola Japan je imao obavezu da svoje GHG emisije smanji na nivo od 94% u odnosu na baznu godinu. Svoju Petu nacionalnu komunikaciju Japan je podneo u januaru 2010. godine.¹⁷ Tri ključna elementa japanske politike u oblasti klimatskih promena definisana Zakonom o merama protiv globalnog otopljavanja (1998) obuhvataju: šemu „fidin“ tarifa za obnovljive izvore energije, takse u oblasti životne sredine, uključujući i takse na CO₂ emisije i domaću šemu trgovine dozvolama za emisije.¹⁸

e) Nemački udeo u GHG emisijama po glavi stanovnika iznosi 9%, dok se udeo u ukupnim emisijama procenjuje na 2,8%. Kao članica Okvirne konvencije UN o promeni klime i Kjoto protokola (1994, odnosno 2005. godina), Nemačka je imala obavezu da smanji svoje emisije na nivo od 92% u odnosu na baznu godinu. Petu komunikaciju dostavila je Sekretarijatu Konvencije 14. januara 2010.¹⁹ Intenzivnije aktivnosti u oblasti klimatskih promena počinju već od 1990. godine kada je na federalnom nivou usvojena strategija i formiran poseban organ. Nemačka se, u delu koji se odnosi na obaveze u okviru EU, obavezala na smanjenje GHG emisija za 21% u periodu 2008–2012, a definisane su i posebne obaveze za period do 2020. godine.²⁰ Nacionalni klimatski program iz 2005. je dve godine kasnije dopunjeno Integriranim programom za energetiku i klimu koji je definisao cilj smanjenje GHG emisija za 40% do 2020. godine u odnosu na period 1990.²¹ Pored

¹⁶ Predsednik Medvedev je 2009. godine na samitu G8 objavio, između ostalog, da je cilj politike u oblasti klimatskih promena smanjenje GHG emisija za najmanje 50% do 2050. godine, Internet, http://envirocenter.yale.edu/uploads/pdf/Russia_Climate_Policy_Data_Sheet.pdf, 19/03/2013.

¹⁷ Internet, http://unfccc.int/resource/docs/natc/jpn_nc5.pdf, 02/02/2012. Japan je prihvatio da do 2020. godine smanji svoje emisije za 25% (u odnosu na 1990. godinu). Za šire videti: Terry Townshend et al. (eds), *A Review of Climate Change Legislation in 33 Countries*, Globe International. Chippenham, 2013, Internet, http://cdkn.org/wp-content/uploads/2013/01/3rd_GLOBE_Report-1.pdf, pp. 259–268, 19/02/2013.

¹⁸ Michi Oi, *Japan's climate change policy*, January 2012, Internet, <http://www.iges.or.jp/jp/cp/pdf/activity20120106/Oi.pdf>, 11/02/2012.

¹⁹ Internet, http://unfccc.int/resource/docs/natc/deu_nc5_resubmit.pdf, 15/02/2012.

²⁰ Ovde bi, u detaljnijoj analizi, trebalo imati u vidu politiku i pravo Evropske unije kao opštu determinantu politike država članica ove organizacije.

²¹ *Fifth National Report of the Government of the Federal Republic of Germany (Fifth National Communication)*, p. 72, Internet, http://unfccc.int/resource/docs/natc/deu_nc5_resubmit.pdf, 10/01/2012. Za šire videti: *Climate Change Legislation Germany, Report on the Concepts and Directions of Climate Legislation, Legal Analysis, Justice and Environment*, 2011.

drugih relevantnih propisa, poseban zakon kojim se reguliše oblast obnovljivih izvora energije donet je 2012. godine.²²

f) Udeo emisija iz Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske u svetskim GHG emisijama *per capita* procenjuje se na 7,7%, odnosno oko 2% u ukupnim emisijama. Država je članica Konvencije od 1996. godine, a Kjoto protokola od 2005, prema kojem je bila u obavezi da svoje emisije, slično kao i Nemačka, smanji na nivo od 92% u odnosu na baznu godinu. Petu nacionalnu komunikaciju Ujedinjeno Kraljevstvo podnelo je 2009. godine. Zakon o klimatskim promenama (2008) predstavlja ključni element politike u oblasti klimatskih promena kojim su, između ostalog, definisani i ciljevi smanjenja GHG emisija do 2050. godine za 80% ispod nivoa iz 1990. godine. Istovremeno je, do 2020. godine, predviđeno smanjenje emisije za 26%. Zakonom je formiran i Komitet za klimatske promene, kao nezavisno telo, a Vlada ovlašćena da podzakonskim aktom uredi sistem trgovine emisijama.²³

g) Smatra se da Australija pripada državama čije su emisije gasova sa efektom staklene baštne (po glavi stanovnika) među najvećima u svetu, iako se udeo u ukupnim emisijama procenjuje na oko 1%.²⁴ Istovremeno, ova država pripada grupi država koje su, među razvijenim državama, najugroženije od posledica klimatskih promena. Prema odredbama Kjoto protokola Australija je bila u maloj grupi država koje su mogle da za određen procenat povećaju svoje GHG emisije. I pored ovog privilegovanog položaja koji je omogućavao Australiji povećanje emisija (108% u o odnosu na nivo iz 1990. godine), Australija nije ratifikovala Kjoto protokol ubrzo nakon njegovog potpisivanja (1998) već je to učinila tek 2007. godine. Petu nacionalnu komunikaciju o klimatskim promenama Australija je dostavila Sekretarijatu Okvirne konvencije UN o klimatskim promenama u martu 2010. godine.²⁵ Posebni

²² Za tekst zakona, videti sajt nadležnog ministarstva: Internet, [²³ *The UK's Fifth National Communication under the United Nations Framework Convention On Climate Change*, Department of Energy and Climate Change, London, 2009, Internet, \[http://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/application/pdf/g_br_nc5.pdf\]\(http://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/application/pdf/g_br_nc5.pdf\), p. 30, 06/12/2012.. Za tekst zakona videti: *Climate Change Act*, 2008, Internet, \[²⁴ Internet: <http://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>. 15/2/2013. Procenjuje se da je na ovoj listi samo nekoliko država ispred australijskih 18,2% u 2009. godini. Videti i: Ross Garnaut, *The Garnaut Climate Change Review: Final Report*, Cambridge University Press, 2008, p. 153.\]\(http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/27/pdfs/ukpga_20080027_en.pdf, 6/12/2012.</p></div><div data-bbox=\)](http://www.bmu.de/en/service/publications/downloads/details/artikel/renewable-energy-sources-act-eeg-2012/?tx_ttnews%5BbackPid%5D=864&cHash=227eebf19f519543fe5ebee52c2bad, 10/01/2012.</p></div><div data-bbox=)

²⁵ Iste godine Australija je dostavila Sekretarijatu Okvirne konvencije i svoje ciljeve za smanjenje emisija u skladu sa dogovorom iz Kopenhagena. Ciljevi smanjenja emisija koje je Australija definisala obuhvataju: smanjenje emisija za 25% do 2020., u odnosu na nivo iz 2000. godine (ako se postigne odgovarajući sporazum na globalnom nivou koji bi obezbedio stabilizaciju gasova sa efektom staklene baštne na 450 ppm ili manje); smanjenje emisija za 15% do 2020. godine u kontekstu međunarodnog dogovora prema kojem bi se najrazvijenije privrede obavezale na suštinsko smanjenje emisija i napredne ekonomije preuzele obaveze koje su uporedive sa australijskim; bezuslovno smanjenje emisija za 5% do 2020. godine

australijski propisi koji se odnose na oblast klimatskih promena uključuju veći broj propisa koji se odnose na energetski sektor, uključujući i propis koji se odnosi na nacionalni registar emisija, propise koji se odnose na čistu energiju, ozonski omotač, itd.

2. Države iz grupe „non-Aneks I“

a) Lista država koje pripadaju ovoj grupaciji obuhvata 154 države koje se razlikuju po brojnim kriterijumima, zbog čega je moguća i različita klasifikacija. Kako se uglavnom radi o državama u razvoju, među kojima su identifikovane i neke koje su posebno ugrožene negativnim efektima klimatskih promena, uključujući i države u priobalnom području i one koje su obuhvaćene procesima dezertifikacije i suše, to i mene koje Konvencija i Kjoto protokol predviđaju pokušavaju do izvesne mere da uvaže specifičan položaj ovih država.²⁶

b) Procenjuje se da je udeo kineskih GHG emisija (po glavi stanovnika) u ukupnim emisijama 5,8%, iako udeo u ukupnim emisijama dostiže preko 17%.²⁷ Kina je članica Okvirne konvencije i Kjoto protokola (od 1994. odnosno 2005. godine). Drugu nacionalnu komunikaciju Kina je dostavila 2012. godine. U najširem smislu reči, strategija i ciljevi u oblasti klimatskih promene deo su mera predviđenih 12. Petogodišnjim planom nacionalnog ekonomskog i društvenog razvoja (2010) kojim su napravljene i projekcije rasta GDP (7% godišnje). Po prvi put je predviđeno i smanjenje intenzivnosti emisije CO₂ po jedinici GDP za 17%, a predviđene su i mene koje se odnose na jačanje kapaciteta adaptacije na klimatske promene, jačanje međunarodne saradnje, itd.²⁸

c) Brazil je član Okvirne konvencije UN o promeni klime od 1994, a Kjoto protokola od 2005. godine. Svoju Drugu komunikaciju Brazil je podneo 2010. godine.²⁹ Politika u oblasti klimatskih promena primarno se vezuje za

ispod nivoa iz 2000. bez obzira na obaveze i aktivnosti drugih država. *Australia's Fifth National Communication on Climate Change*, Australian Government, Department of Climate Change, 2010, Internet, <http://www.climatechange.gov.au/~media/publications/international/Australia-fifth-national-communication.pdf>, p. 4, 02/11/2012.

²⁶ Tako je, na primer, deo država iz ove grupe naročito osetljiv i potencijalno ugrožen zbog mogućih ekonomskih efekata primene mera borbe protiv klimatskih promena (proizvođači naftе). Države značajni emiteri GHG gasova predstavljaju posebnu grupaciju država sa specifičnim interesima slično kao što grupacija posebno nerazvijenih država ima svoje specifične interese u okviru „non-aneks I“, ali i prema državama iz grupe Aneks I. Ovde se, u prvom slučaju misli na Kinu, Brazil, Indiju, Južnu Afriku, itd. U drugom slučaju se ima u vidu grupacija od 49 najmanje razvijenih država koje su u okviru Konvencije identifikovane kao posebno ugrožene zbog svojih finansijskih i tehničko-tehnoloških kapaciteta, kao i nemogućnosti da na odgovarajući način odgovore na klimatske promene, odnosno da primene mere adaptacije.

²⁷ Procene UNDP: Internet, <http://hdr.undp.org/en/statistics/data/climatechange/shares/>, 22/02/2013.

²⁸ *Second National Communication on Climate Change of The People's Republic of China*, p. 46, Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/chnnc2e.pdf>, 22/02/2013.

²⁹ Videti: Internet, http://www.mct.gov.br/upd_blob/0214/214078.pdf, 16/01/2013.

energetsku politiku, a definisane su posebne mere i aktivnosti za sprečavanje deforestacije u Amazoniji. Zakonodavstvo u oblasti klimatskih promena obuhvata, pored propisa u oblasti životne sredine, i propise u industrijskom sektoru, u oblasti zaštite vazduha, šuma, očuvanja energije.

d) Indija je članica Okvirne konvencije UN o promeni klime od 1994. i Kjoto protokola od 2005. godine. Drugu komunikaciju Indija je podnela 2012.³⁰ Nacionalni akcioni plan o klimatskim promenama Indija je usvojila 2008. definišući mere u različitim oblastima privrede i društva koje je potrebno preduzeti u vezi sa klimatskim promenama. Mere u osam oblasti su posebno razrađene: korišćenje sunčeve energije, jačanje energetske efikasnosti, održiva staništa, upravljanje vodama, održivi razvoj himalajskih ekosistema, program „Zelena Indija“, održiva poljoprivreda, jačanje znanja o klimatskim promenama.³¹

e) Južna Afrika je članica Okvirne konvencije i Kjoto protokola (od 1997, odnosno 2005. godine) i geografski se nalazi na kontinentu koji je posebno zainteresovan za stanje klimatskih promena, ali u okviru koga su razlike u politici i propisima u ovoj oblasti najveće.³² Drugi izveštaj Južna Afrika je podnela 2011. godine.³³ Posebnim zakonom regulisana je politika u oblasti klimatskih promena (2008) koja je snažno povezana sa propisima u oblasti energetskog sektora. Definisani su ciljevi nacionalne politike uključujući i ciljeve smanjenja GHG emisija iz poslovnog sektora za 34% do 2020, odnosno za 42% do 2025. godine.³⁴

f) Kao država koja se na listi najvećih GHG emitera nalazi na 12. mestu po ukupnim GHG emisijama, Meksiko je član Okvirne konvencije i Kjoto protokola od samog početka procesa ratifikacije ovih međunarodnih ugovora (ratifikacija 1993, odnosno 2000). Jedina među državama iz „non-Aneks I“ grupe koja je već dostavila pet svojih izveštaja (1997, 2001, 2006, 2009, 2012). Posebnim zakonom (2012) Meksiko je definisao kao svoj cilj smanjenje GHG gasova za 30% do 2020, odnosno za 50% do 2050. godine.

³⁰ Za šire videti: Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/indnc2.pdf>, 22/02/2013.

³¹ National Action Plan on Climate Change, India, Internet, http://pmindia.gov.in/climate_change_english.pdf, 22/02/2013. Videti i: Shiju Varghese Mazhuvanchery, *Indian Environmental Law and Climate Change*, TERI University, 2012.

³² Za rezime komparativnih sličnosti i razlike između Kenije, Nigerije, Etiopije, Bovcane i Egipa, videti: *Review of International & African Climate Change Legislation and Policies*, AWEPA Parliamentary Support Program in South Africa, Sustainability Institute, 2012, pp. 22–24.

³³ South Africa's Second National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change, Department of Environmental Affairs, Republic of South Africa, Pretoria, 2011, Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/zafnc02.pdf>, 12/03/2013.

³⁴ *Review of International & African Climate Change Legislation and Policies*, op. cit., p. 5. Videti i: *White Paper on the National Climate Change Response*, The Government of the Republic of South Africa, 2011. (Staatskoerant, 19 October 2011, No. 34895).

Zaključak

Ključni elementi globalne politike i prava klimatskih promena definisani Okvirnom konvencijom UN o promeni klime i Kjoto protokolom, predstavljaju sastavni deo politike svih država najvećih GHG emitera. Iako postoji više zajedničkih elemenata u politici ovih država, položaj pojedinih od njih je različit. Sve države koje su analizirane su u poslednjih nekoliko godina razvile posebne instrumente politike u oblasti klimatskih promena na tragu opših rasprava o ciljevima politike u oblasti klimatskih promena na globalnom nivou. U tom smislu sve države iz Aneksa I imaju definisane ciljeve smanjenja GHG emisija u narednom periodu. Interesantno je da su definisani ciljevi najvećim delom međusobno kompatibilni i da predstavljaju deo opšteg konteksta u kojem se vidi nastavak aktivnosti na međunarodnom nivou u periodu nakon isteka prvog obavezujećeg perioda predviđenog Kjoto protokolom. Međutim, bez obzira na uočenu tendenciju ka konvergenciji nacionalnih ciljeva kao i instrumenata za njihovo ostvarivanje, postoje značajne razlike u viđenju načina regulisanja obaveza na međunarodnom nivou.

Bibliografija

1. *Australia's Fifth National Communication on Climate Change*, Australian Government, Department of Climate Change, 2010, Internet, <http://www.climatechange.gov.au/~media/publications/international/Australia-fifthnationalcommunication.pdf>.
2. *Climate Change Legislation Germany*, Report on the Concepts and Directions of Climate Legislation, Legal Analysis, Justice and Environment, 2011.
3. *Compilation and synthesis of fifth national communications*, Executive Summary, UNFCCC, FCCC/SBI/2011/INF.1, 20 May 2011.
4. *Doha Amendment to the Kyoto Protocol*, Doha, 8 December 2012., C.N. 718.2012.TREATIES-XXVIL7.c.
5. *Fifth National Report of the Government of the Federal Republic of Germany (Fifth National Communication)*, p. 72, Internet, http://unfccc.int/resource/docs/natc/deu_nc5_resubmit.pdf.
6. Garnaut, Ross, *The Garnaut Climate Change Review: Final Report*, Cambridge University Press, 2008.
7. *Human Development Report 2007/2008, Fighting Climate Change: Human Solidarity in a Divided World*. UNDP, New York, 2007.
8. *Initial National Communication of the Republic of Serbia under the United Nations Framework Convention on Climate Change*, The Ministry of Environment and Spatial Planning, Belgrade, 2010, Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/srbnc1.pdf>.
9. Internet, <http://www.epa.gov/climatechange/ghgemissions/global.html>.
10. Internet, <http://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.CO2E.PC>.
11. Internet, http://envirocenter.yale.edu/uploads/pdf/Russia_Climate_Policy_Data_Sheet.pdf.
12. Internet, <http://hdr.undp.org/en/statistics/data/climatechange/shares/>.

13. Internet, http://unfccc.int/ghg_data/ghg_data_non_unfccc/items/3170.php.
14. Internet, http://unfccc.int/resource/docs/natc/jpn_nc5.pdf.
15. Internet, http://www.bmu.de/en/service/publications/downloads/details/artikel/renewable-energy-sources-act-eeg-2012/?tx_ttnews%5BbackPid%5D=864&cHash=227eebfeb19f519543fe5ebee52c2bad.
16. Internet, <http://www.epa.gov/climatechange/EPAactivities/economics/legislativeanalyses.html>.
17. Internet, http://www.mct.gov.br/upd_blob/0214/214078.pdf.
18. Mazhuvanchery, Shiju Varghese, *Indian Environmental Law and Climate Change*, TERI Universtiyy, 2012.
19. Moomaw, Bill, Hame, Sonia, *Climate Change Series: Governance Challenge*, 23 January 2013, Internet, <http://cognoscenti.wbur.org/2013/01/23/climate-politics-moomaw-hamel>.
20. *National Action Plan on Climate Change, India*, Internet, http://pmindia.gov.in/climate_change_english.pdf.
21. *National Communications from Parties included in Annex I to the Convention*, Report on national greenhouse gas inventory data from Parties included in Annex I to the Convention for the period 1990–2010, FCCC/SBI/2012/31, 16 November 2012.
22. *National Communications from Parties not included in Annex I to the Convention Compilation and synthesis of initial national communications*, Sixth compilation and synthesis of initial national communications from Parties not included in Annex I to the Convention, FCCC/SBI/2005/18/Add.2, 25 October 2005.
23. Oi, Michi, *Japan's climate change policy*, January 2012, Internet, <http://www.iges.or.jp/jp/cp/pdf/activity20120106/Oi.pdf>.
24. Parker, Larry, Blodgett, John, *Greenhouse Gas Emissions: Perspectives on the Top 20 Emitters and Developed Versus Developing Nations*, CRS Report for Congress, Updated November 28, 2008, Internet, <http://www.fas.org/sgp/crs/misc/RL32721.pdf>, p. 5.
25. *Report of the Conference of the Parties on its eighteenth session*, held in Doha from 26 November to 8 December 2012, FCCC/CP/2012/8, 28. Februar 2013.
26. *Review of International & African Climate Change Legislation and Policies*, AWEPA Parliamentary Support Program in South Africa, Sustainability Institute, 2012.
27. *Second National Communication on Climate Change of The People's Republic of China*, p. 46, Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/chnnc2e.pdf>.
28. *South Africa's Second National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change*, Department of Environmental Affairs, Republic of South Africa, Pretoria, 2011, Internet, <http://unfccc.int/resource/docs/natc/zafnc02.pdf>.
29. Todić, Dragoljub, „Klimatske promene u međunarodnom pravu i propisima Republike Srbije“, u: Dimitrijević Predrag, Stojanović Nataša (ur.), *Ekologija i pravo: tematski zbornik radova*, Pravni fakultet Niš, Centar za publikacije, Niš, 2011.
30. Todić, Dragoljub, Dimitrijević, Duško, „Energetska bezbednost u međunarodnom pravu životne sredine“, *Teme*, 2/2012.
31. Todić, Dragoljub, Miljuš, Brano, „Climate Change and Energy Security“, in: Antevski, Miroslav, Vesić, Dobrica (eds), *Energy Security of Europe*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2013.

32. Townshend, Terry et al. (eds), *A Review of Climate Change Legislation in 33 Countries*, Globe International. Chippenham, 2013, Internet, http://cdkn.org/wp-content/uploads/2013/01/3rd_GLOBE_Report-1.pdf.
33. *The UK's Fifth National Communication under the United Nations Framework Convention On Climate Change*, Department of Energy and Climate Change, London, 2009, Internet, http://unfccc.int/files/national_reports/annex_i_natcom/submitted_natcom/application/pdf/gbr_nc5.pdf.
34. UK Climate Change Act, 2008, Internet, http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/27/pdfs/ukpga_20080027_en.pdf.
35. *U.S. Climate Action Report 2010*. United States Department of State. Washington: Global Publishing Services, June 2010.
36. *White Paper on the National Climate Change Response*, The Government of the Republic of South Africa, 2011. (Staatskoerant, 19 October 2011, No. 34895).
37. Zakon o potvrđivanju Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o promeni klime, *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 2/97.

Dr Dragoljub TODIĆ

POLITICS OF GLOBAL CLIMATE CHANGE AND STATE POLICIES OF THE LARGEST GREENHOUSE GAS EMITTERS

ABSTRACT

The paper presents the general framework of the law and policy of climate change identified in the existing international treaties in the field of environment and in particular the provisions of the UN Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol. By considering the specific situation of individual countries and using different criteria (share in total emissions of greenhouse gases, membership in international treaties, the implementation of international treaties, the definition of strategic objectives and the existence and characteristics of national legal systems in the area of climate change) there have been analysed the elements of the policy and law of the states which are the largest GHG emitters. It has especially considered the situation in the Member States of Annex I of the UN Framework Convention on Climate Change (Australia, Japan, Germany, UK, USA, Russian Federation) and the situation in several countries that have the status of "non-Annex I" (China, Brazil, India, South Africa, Mexico). The paper is based on the assumption that the global policy on climate change depends solely on the policies of the major GHG emitters. This paper describes the thesis that the policy of the largest GHG emitters, despite the differences, has common elements of importance for the achievement of global politics.

Key words: Climate change, environment, climate change law, Kyoto Protocol, greenhouse gases (GHGs), largest emitters.

UDK: 502/504
Biblid 0543-3657, 64 (2013)
God. LXIV, br. 1150, str. 92-101.
Pregledni članak
Primljen: 7. februara 2013.

Dr Željko M. JOVIĆ¹

Savremena ekološka kriza: nastanak, geneza i posledice

SAŽETAK

Predmet rada je sagledavanje bitnih aspekata savremene ekološke krize, posebno uzroka njenog nastanka, a u vezi sa devijacijama koje su nastale u procesu ubrzane i prekomerne industrijalizacije modernog društva.

Cilj autora je da pored prikaza razvoja ekološke krize i ukazivanja na njenu kulminaciju u današnjem vremenu, istakne i njene ključne posledice, odnosno negativne efekte koji u velikoj meri mogu da utiču ne samo na značajno smanjenje kvaliteta života čoveka u budućnosti, nego i na sam opstanak Zemlje i čitavog čovečanstva.

S tim u vezi, kao jedna od specifičnih posledica ekološke krize, sagledava se i pojava radikalnih ideologija, koje u nameri da zaštite prirodu i živi svet, u centar svog delovanja i mogućih odgovora postojećem sistemu vrednosti, stavljaju nasilje, odnosno terorističke metode i sredstva borbe.

Ključne reči: Ekološka kriza, nasilje, terorizam, direktna akcija, radikalni ekološki pokreti.

Uvod

Ekološka kriza današnjice odraz je i direktna posledica naše prošlosti, ali i ogledalo budućnosti, koja prema sadašnjim procenama nije nimalo svetla, posebno ako u obzir uzmemos kataklizmičke i apokaliptične predikcije vremena pred nama. Sve naše intervencije u prirodi, pokušaji da njome ovladamo, da je sebi učinimo podobnjom i isplativijom, dovele su do kulminacije koju danas živimo, koja suštinski predstavlja ne samo ekološku krizu, već i ukupnu krizu modernog čoveka i njegovog moralno posrnulog društva.

Osnovna karakteristika ovakve krize, svakako je njen isključivo globalni karakter. „Većina ekologa i sociologa smatra da savremeno čovečanstvo živi

u uslovima globalne ekološke krize, koja ima tendenciju prerastanja u globalnu socijalno-ekološku katastrofu.”² Takođe, ekološka kriza je i višedimenzionalni fenomen, jer su njena ispoljavanja „višestrana i dodiruju sve biotičke i abiotičke strukture, društvene odnose, duhovni život ljudi, tj. sve karike sociosfere – biotehnosferu i antroposferu”.³

S obzirom na njenu globalnu ustrojenost, pogrešna su nastojanja da se ekološka kriza modernog doba prikaže isključivo kao problem lokalnog karaktera, kao niz parcijalnih i međusobno nezavisnih problema životne sredine, koji navodno proizilaze iz različite razvijenosti, bogatstva i drugih političko-socijalno-ekonomskih determinanti pojedinih država, čime se u velikoj meri umanjuje svest o njenoj stvarnoj veličini i krajnjim dometima. Evidentno je da na različitim nivoima, čak i unutar svake države ponaosob, postoje različiti ekološki problemi na svim nivoima (od neposrednog susedstva, preko opštine, do drugih viših oblika organizovanja u državi), ali je isto tako i očigledno da se radi o međusobno povezanim problemima, koji su zapravo manifestacija i otelotvorene sveopšte i duboke krize čoveka kao društvenog i prirodnog bića i prirodnog sveta koji ga okružuje.

Od početnih nastojanja da se pojedinim naučnim i tehničkim rešenjima i dostignućima život čoveka u razumnoj meri unapredi, prešlo se na bezumno, profitom vođeno delanje, koje je gotovo u potpunosti zanemarilo limite prirode u kojoj se takva aktivnost sprovodila. Ovo zanemarivanje realnosti, pre svega ograničenih sirovina, kao i ukupnih kapaciteta prirode, sposobnih da na odgovarajući način apsorbuju negativnu delatnost ljudi, Zemlju je dovelo do krize globalnih i gotovo nemerljivih razmara, koja pored ostalih izvesnih posledica, sobom nosi i zametak potpune propasti – uništenje čitavog čovečanstva.

Stručna javnost se uglavnom i slaže da je ključni razlog krize i njenih katastrofalnih razmara sama industrijalizacija, taj poželjan i potreban tehnološki napredak čoveka, koji je u jednom trenutku izgubio meru i sve obzire, najpre prema samom sebi, a odatle i prema prirodi i svom životu svetu. Drugim rečima, paralelno sa razvojem tehnologije, nauke i tehnike, išla je i njihova nekontrolisana primena, koja je na najgrublji i direktni način narušila postojeći balans živog i neživog sveta.

Smatra se da prva i druga industrijska revolucija, usled nepostojanja jasno definisane svesti o stvarnom značaju prirode, odnosno gotovo potpunog odsustva ekološke svesti, nisu pridale pažnju zaštiti prirode i živog sveta, te da je tek u drugoj polovini dvadesetog veka došlo do jasnijeg skretanja pažnje ne samo naučne nego i šire javnosti, na evidentno narušavanje postojeće ekološke ravnoteže i pojave ozbiljne ekološke krize. „Ekološka kriza predstavlja narušavanje uravnoteženosti uslova i uticaja u čovekovoj životnoj sredini, u jedinstvu njene prirodne i društvene komponente i izražava se u ugroženosti stabilnog

² Marković Ž. Danilo, „Globalizacija i opasnost globalne ekološke krize“, Časopis za društvene nauke Teme, XXVI, br. 2, Niš, 2002, str. 227.

³ Ibidem.

funkcionisanja kako biosfere, tako i društva, dovodeći u pitanje čovekovu egzistenciju kao prirodno-društvenog bića...⁴

Prisutna ekološka kriza, za koju je već istaknuto da je globalnog karaktera i višedimenzionalan fenomen, ispoljava se kroz određene modalitete, od kojih su tri najčešća, i to: zagađenje (kao najniži stepen remećenja ekološkog balansa), ugroženost (kao znatno smanjenje sposobnosti prirodnog okruženja i biosfere da se oporavi i povrati poljuljani balans, što neminovno iziskuje aktivnost čoveka u cilju ponovnog uspostavljanja narušenog balansa) i destrukcija (radi se o fazi u kojoj je svaka obnova narušene stabilnosti sistema ili nemoguća ili iziskuje znatnu i dugotrajnu intenzivnu aktivnost čoveka).

U svetu opterećnom sferom materijalnog, profitom i različitim blagodetima savremenog života, ušli smo u začarani krug, u kojem želje rastu, ali se mogućnosti smanjuju, proporcionalno smanjenju rasploživih resursa. Stalno prisutan rast broja stanovnika na zemlji usložio je ionako problematičnu situaciju, pre svega direktnim uticajem na ubrzavanje smanjivanja preostalih svetskih resursa hrane, piće vode, kao i drugih sirovina i materijala neophodnih za normalan i bezbrižan život ljudske civilizacije. Takođe, ovakav trend, uz kontinuiran porast zagađenja prirodne sredine, negativno se odrazio i na brojne biljne i životinjske vrste, od kojih su neke u dobroj meri uništene, a većem broju preti i potpuno izumiranje.

Pored navedenog, svedoci smo i brojnih prirodnih katastrofa, poplava, zemljotresa, razornih tajfuna, probuđenih vulkana, kao i promene klimatskih uslova širom planete, što ekološku krizu čini dubljom i sveobuhvatnjom.

Upravo, stvara se utisak da se ne radi o začaranom krugu, nego o više krugova, koji se iznova i iznova stvaraju, multiplikuju. Multinacionalne kompanije, najdominantrnije države u svetu, kao i uticajni lobiji i pojedinci, vođeni ekonomskom logikom (sopstvenog novčanika), bez brige za većinu i već i te kako vidljive ekološke probleme pojedinih država, pa i čitavih regiona i kontinenata, u velikoj meri utiču i na najnoviji razvoj situacije na globalnom planu, čija direktna posledica su i aktuelni ratni sukobi, kao i veoma komplikovane političke drame, čije posledice svakako jesu i mogu biti deo globalne ekološke krize.

Ova konstatacija zapravo jeste ključni momenat svake naučno utemeljene analize, s obzirom na to da iz nje proizilazi zaključak da je u ekološkoj krizi savremenog društva uloga čoveka (negativna) jasna i nedvosmislena. „Egzistencijalne krize“ koje su bile oličenje nerazvijenog i preindustrijskog čoveka, a koje su uz to bile i prostorno jasno omeđene, u modernom društву zamjenjene su globalnom krizom, koja je nesporno produkt aktivnosti nas samih, našeg nemara, elementarne nekulture, bahačnosti i neodgovornosti, a ne neznanja.

Opravdana i zdrava želja čoveka da napreduje i da se razvija, želja za znanjem i moći, odvele su nas u krajnjost ne samo antropocentričkog

⁴ Marković Ž. Danilo, *Socijalna ekologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005, str. 165.

zanemarivanja interesa svih ostalih vrsta, nego i primarnog interesa samog čovečanstva – golog opstanka...

Direktna posledica neracionalne eksploatacije neobnovljivih prirodnih resursa i energije nesumnjivo je njihova nestašica, što je prouzrokovalo niz geopolitičkih prestrojavanja i političkih procesa, čija su svakako manifestacija i aktuelni sukobi na prostoru Afrike i Bliskog Istoka, odnosno pokušaj najmoćnijih svetskih država da ovladaju ključnim komunikacionim pravcima, kao i prostorima najbogatijim preostalim resursima, pre svega naftom. Ovi naizgled regionalni i strogo ograničeni sukobi, ratovi lokalnog karaktera, u stvari su mogući uvod u rat širokih razmara (svetskih), a svakako već direktno utiću na kretanje cena ključnih energetika, što se u velikoj meri odražava i na nivo životnog standarda svih stanovnika planete, a odatle dalje negativno i na životnu sredinu.

Zagađivanje prirode postala je nažalost naša svakodnevница, a produkt je kako odsustva ekološke svesti i kulture, tako i siromaštva, kao i ubrzane urbanizacije, realizovane na neodgovarajući način i bez odgovarajućih arhitektonsko-komunalnih rešenja. Učinci života u prenaseljenim gradovima, opterećnim ne samo prekobrojnim stanovništvom, nego i automobilima, zastarem industrijom, privredom koja u velikom broju slučajeva koristi jeftine tehnologije, otpadnim vodama, više su nego evidentni. Visok stepen zagađenosti, kontinuirani stres stanovnika velikih gradova, buka i drugi problemi svojstveni velikim gradskim sredinama, pored ostalih negativnih efekata, u velikoj meri utiču i na zdravlje ljudi.

Ističući da je kriza industrijskog sveta, a samim tim i problem prevelike zagedenosti, u stvari kriza samog života, te da je svest o životu supstanca ekološke svesti, Ivan Cifrić još krajem osamdesetih godina prošlog veka postavlja tezu o mogućnosti da ljudska civilizacija svojim negativnim uticajem na prirodni svet i promenama u njemu „dovede do stvaranja nove genetske osnove homo sapiensa, jedne vrste homonukulusa – veštačkog čovečuljka spram sistema“.⁵ Isti autor, suočen sa negativnim delovanjem čoveka prema prirodi i životu svetu, vizionarski je uočio i mogućnost promene antropoloških osobina naših budućih naslednika, kao produkt zatrovanosti planete. „Zatrujemo li vlastito seme danas, a šanse su nam za to veoma velike, homo sapiens neće imati drugog izbora osim da naslednost prepusti snazi prirode i slučajnostima (i riziku degeneracije i izumiranju), ili da svoje biološke delove zamjenjuje tehničkim. Tako se otvara mogućnost za novu strukturu čovečanstva: hominiziranih mašina i mašiniziranih hominida. Verovatno će 22. vek o tome odlučiti, ali se odluke pripremaju danas. Zato je nužno zaustavljanje daljeg procesa trovanja civilizacije.“⁶

Sa druge strane, pozitivni pomaci u oblasti nauke i tehnologije, postepeno su povećavali kvalitet života, te doveli i do toga da se broj ljudi na planeti od procenjenih nekoliko miliona, hiljadama godina pre pojave Isusa Hrista,

⁵ Ivan Cifrić, *Socijalna ekologija*, Globus, Zagreb, 1989, str. 115.

⁶ Ibidem, str. 115–116.

preko dve milijarde početkom 20. veka, popne na oko sedam milijardi početkom 21. veka.

Ovi podaci ne bi zabrinjavali kada bi na Zemlji bilo dovoljno mesta i sirovina za ravnomeran i bezbrižan razvoj svih ovih ljudi. Nažalost, to je potpuno nemoguće, te smo danas suočeni sa poražavajućom činjenicom da sirovina (pre svega vode i hrane) na planeti ima dovoljno za jednu trećinu stanovnika, a uz određene restrikcije i pravilnu preraspodelu za još jednu trećinu, ali je jedna trećina, a to je više od dve milijarde ljudi, osuđena na propast.

Iz tih razloga danas je u svetu ogroman broj ljudi, među kojima dece i drugih najugroženijih kategorija stanovništva, koji su gladni, žedni, goli, bosi, koji žive u uslovima neprihvatljivim za humano društvo i koji nemaju ni najosnovniju zdravstvenu i socijalnu zaštitu. Procena je da godišnje u svetu samo od gladi umre preko 20.000.000 ljudi.

Poseban problem predstavlja što do demografskog buma uglavnom dolazi u najsiromašnjim i kulturno i obrazovno najneprosvećenijim državama, u kojima je odnos prema životnoj sredini sveden na minimum upravo zbog nepostojanja osnovnih egzistencijalnih uslova i odsustva ekološke svesti. Ali apsurd je da u razvijenim zemljama, u kojima su u privredi prisutne najmodernije, „ekološke“ tehnologije, i u kojima stanovništvo ima sve potrebne uslove za dobar život, koje je uz to obrazovano, postoje procesi i interesi koji koče dalji razvoj ekološke svesti. U tom smislu primer SAD je eklatantan, pre svega u vezi sa nastojanjima same američke administracije, ali i pojedinih moćnih industrijskih lobija prisutnih u ovoj državi, da opstruišu proces smanjivanja emisije štetnih gasova koji inače združno podržava velika većina ostalih država u svetu (Kjoto sporazum, prim. Ž.J.), a koje su među najvećim zagadživačima. Ovaj podatak još je više zabrinjavajući ako se u vidu ima činjenica da je SAD ubedljivo na prvom mestu u svetu po količini štetnih gasova koje emituje u zemljinu atmosferu. „Za negativan stav koji administracija SAD ima prema ratifikaciji Kjoto sporazuma, može se uzeti nekoliko razloga, uslovlijenih unutarpolitičkom i ekonomskom situacijom. Predviđanja su da bi, ratifikacijom i operacionalizacijom protokola, SAD imale godišnji deficit u budžetu za preko 400 milijardi dolara, koji bi se reflektovao na povećanje cene električne energije, kao i na uvođenje stalnog poreza na naftu i derivate.“⁷ Dakle – svesno stavljanje u izgled klimatske katastrofe zarad socijalnog mira u sopstvenoj kući.

Prisutna socijalna nejednakost uz veliku ekonomsku krizu koja još traje, pored pobrojanih problema ostavlja dodatni trag na prirodnu sredinu i životno okruženje. Nejednaka i apsolutno nepravedna preraspodela svetskog bogatstva neodrživa je na duge staze. Prema procenama, oko 250 svetskih milijardera poseduje ili kontroliše više bogatstva nego ukupni godišnji dohodak svih država zajedno, a u kojima inače živi gotovo polovina ukupne svetske populacije.

⁷ Darko Nadić, „Klimatske promene i politika Sjedinjenih Američkih Država“, *Klimatske promene, pravni i ekonomski izazovi*, Zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2011, str. 116.

Međutim, nezasitost bogatih i njihova neutraljena žed za profitom i beskompromisnim uvećanjem stečenih privilegija i materijalnih vrednosti, preti da dovede do potpune anarhije, kolapsa i urušavanja celokupnog postojećeg sistema. Još krajem devedesetih, Ignacio Ramone (*Ignacio Ramonet*) govorio je o „jatima migranata”,⁸ koji bi u želji za boljim životom, za malo vode i parče hleba, mogli da „nagrnu” sa siromašnog juga u bogate severne krajeve, a nije neizvesna ni konstatacija Semjuela Hantingtona (*Samuel P. Huntington*) o mogućem „sukobu civilizacija”,⁹ čiji bi jedan od ključnih uzročnika mogla da bude upravo prevelika beda jednih, i neizmerno bogatstvo drugih.

Takođe, u ovom smislu, a u negativnom kontekstu, često se pominju i ogromni budžeti pojedinih “moćnih” država, poput SAD, Velike Britanije, Kine, Rusije, koji se odvajaju u svrhu vojne industrije, istraživanja u oblasti najnovijih razornih oružja, kao i finansiranja skupih ratova i vojnih poduhvata, svrgavanja „neprijateljskih” režima, „humanitarnih” intervencija, koji se i danas odvijaju nesmanjenom žestinom i intenzitetom širom planete. Samo ova sredstva bila bi dovoljna da se reši najveći broj pobrojanih socijalno-političko-ekoloških problema.

Poseban razlog za brigu i ozbiljna opomena svim vladama u svetu, kao i svakome od nas ponaosob, jesu klimatske promene koje su u toku i čija se usmerenost i krajnji ishod ne mogu predvideti.

Naime, ubrzana industrijskog i urbanizacija doveli su do enormnog zagađenja i emisije štetnih gasova, koja je u velikoj meri oštetila ozonski omotač. Pored direktnih negativnih uticaja koje trpimo zbog toga, odnosno izloženosti negativnim sunčevim i drugim kosmičkim zračenjima, širenje rupe na ozonskom omotaču, kao i drugi pritisci koje trpi atmosfera oko Zemlje, doveli su i do promena klime, koje dalje prouzrokuju broje negativne i po čoveka i prirodu štetne posledice. Samo u periodu od 100 godina temperatura površine planete porasla je za oko $0,74 \pm 0,18$ °C. „Međunarodni panel o klimatskim promenama (IPCC) smatra da su antropogeni gasovi, koji izazivaju efekat staklene bašte, najodgovorniji za najveći deo porasta temperature od sredine 20. veka do danas...“¹⁰ Procene su da će globalni porast temperature, izazvan pomenutim klimatskim promenama, dovesti do topljenja lednika, zatim i do porasta nivoa mora, što neminovno vodi prodiranju morske vode dublje u kopno, te time i do destrukcije i salinizacije tla, izvora pijaće vode, i dr. Sve ove negativne pojave imaće i svoje potposledice, među kojima i ispuštanje većih količina metana u atmosferu, usled topljenja lednika na Arktiku, ali i smanjenje pojasa prašuma u Amazonu, te pojavu naglih i nepredvidivih vremenskih nepogoda, u vidu poplava, razornih oluja, ali i velikih suša. I ovde nije kraj, posledice pobrojanih procesa i pojava su u suštini nesagledive, i po čoveka i po druge vrste, od kojih će neke doživeti potpuno uništenje i propast.

⁸ Ignacio Ramonet, *Geopolitika haosa*, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1998.

⁹ Semjuel Hantington, *Sukob civilizacija*, CID Podgorica, 1998.

¹⁰ Darko Nadić, „Klimatske promene i politika Sjedinjenih Američkih Država“, op. cit., str. 111.

U svakom slučaju, ni najveći skeptici danas ne mogu poreći negativne uticaje pomenutih ekoloških problema, niti se mogu argumentovano suprotstaviti stavu o dominaciji i sveprisutnosti ekološke krize. Ostaje pitanje u kolikoj meri se svi zajedno možemo okrenuti pravim vrednostima, rešavanju postojećih problema, edukaciji u cilju prevencije budućih problema i borbi za opstanak čoveka kao ljudskog i društvenog bića (a ne kao mašine vođene profitom) i planete Zemlje kao naše zajedničke kuće...

Ekološka kriza kao kumulator razvoja radikalnih ekoloških ideologija - fikcija ili realnost?

Ekološka svest, inače stara kao i sam čovek, u početnim fazama svog razvoja manifestovala se posredno, sporadično, shodno stepenu kulturološkog i intelektualnog razvoja. Prirodi se obraćalo i poštovala se kroz kultove, verske obrede i druge običaje, koji su u tom trenutku predstavljali nasleđenu potrebu pokazivanja zahvalnosti prirodi za plodove koje je čoveku dala, ali i pokornosti i strahopoštovanja pred njenom snagom i moći.

Čovek je prirodu poštovao i nje se plašio, ali i živeo prema zakonima i kodeksima koje je ona određivala i nametala. Kasniji razvoj civilizacije, uspon čoveka i jačanje ekonomске svesti i materijalnih potreba, doveli su do pokretanja različitih, ponekad opravdanih, ponekad nepotrebnih i nerazumnih aktivnosti u, i prema prirodi, koje su prouzrokovale disbalans i remećenje nekadašnjeg mira i vladavine prirode.

U drugoj fazi, tokom „vladavine čoveka“, doduše samo prividnoj (imajući u vidu stvarnu moć prirode, odnosno potpunu zavisnost čoveka i svih živih bića od njene čudi), dominantna je postala logika profita, logika zarade i razvoja. Sam razvoj ljudskog društva, po sebi poželjan, ponekad iziskuje da se čovek sa prirodom suoči na najgrublji mogući način, ali je postepeno takva praksa od izuzetka postala pravilo. Čovek je postao grub i bezosećajan. Umesto poštovanja prema prirodi počeo je da ispoljava nepoštovanje i krajnji nemar, umesto straha, oholost i nadmenost, kako prema samoj prirodi, tako i prema ostalim živim bićima, prevashodno životinjama. „Činjenica da se od svih živih bića, samo čovek može smatrati esencijalno destruktivnom silom, i da on upravlja energijama kojima je otpor prirode – one prirode koju svi materijalni oblici života i sve neorganske supstance slušaju – potpuno nemoćan, teži da dokaže da, iako živi u fizičkoj prirodi, on nije njen deo, da je potekao od više uzvišenog roditeljstva, i da pripada višem redu postojanja nego oni rođeni iz njene utrobe i podređeni njenom diktatu...“¹¹

Upravo ovo poimanje realnosti, prekoračenja zakona prirode, remećenje mira i sloge koji su stotinama godina postojali između ljudi, prirode i čitavog živog sveta, dovelo je do prvih ozbiljnijih filozofskih i socioloških rasprava, te izneditrilo i konkretnе kritičke stavove istaknutih mislilaca. Takav trend rastao je iz decenije u deceniju, a u drugoj polovini dvadesetog veka doveo i do

¹¹ George Marsh Perkins, *Man and Nature*, University of Washington Press, USA, 2003, pp. 36–37.

pojave pokreta i organizacija sa jasnom platformom borbe protiv postojećeg sistema vrednosti, koji je prema njihovim zapažanjima u potpunoj suprotnosti sa prirodom i živim svetom, i koji je navodno doveo do propasti i degradacije životnog okruženja.

Razvoj ideje zaštite prirode, kao i ideje prava životinja i njihove zaštite, prema dosadašnjim analizama, može se svrstati u nekoliko etapa. U prvoj etapi može se govoriti o filozofskim i religijskim promišljanjima prirode, te čovekovog mesta i odnosa sa njom i u njoj, kao i odnosa čoveka prema životnjama, kada još nema jasnog opredeljenja po pitanju njihove zaštite, što je direktna posledica činjenice da u antičko doba, pa i znatno kasnije, nije bilo degradacije niti opasnosti po prirodu i životinje, karakterističnih za moderno doba.

Druga ili druge etape, u razvoju ideje zaštite prirode i života na Zemlji, sigurno su vezane za period u kojem čovek i njegova naučno-tehnološka dostignuća postaju dominantni, kada u naletu stvaralačke energije, tehnološke i industrijske revolucije, čovek postaje destruktivan u odnosu na okruženje i živi svet.

Upravo u tom periodu, jačanjem svesti o neophodnosti očuvanja prirode i živog sveta, pojedine grupe i pojedinci uboličili su i prihvatali konkretnе filozofsко-ideološке koncepcije, koje su postale temelj njihove borbe i motorna snaga za njihove akcije. U tom smislu, posebno se mogu izdvojiti pokret za prava životinja na jednoj, i radikalni envajronmentalistički pokret na drugoj strani.

Radikalni envajronmentalizam i savremeni pokret za prava životinja mogu se definisati i kao manifestacija odgovora nezadovoljnih i, kako ih neki nazivaju, „probuđenih“, onih koji su ustali protiv sistema, ali i protiv dosadašnjih oblika borbe za zaštitu životne sredine i živih bića, koji su od prvobitnog radikalnog pokliča, prema njihovim zapažanjima, došli do tačke kooptacije, kolaboracije i neograničene saradnje sa vladama, odnosno institucijama sistema, te upravo time i svoju borbu sveli na deklarativne zahteve i pojedine kozmetičke izmene zakona. Upravo nedelotvornost, uljuljkanost i neefikasnost ustaljenih – *mainstream* ekoloških pokreta, kao i kulminacija aktuelne ekološke drame dovela je do pojave radikalnih i odlučnih zahteva za korenitim promenama, promenama najpre u svesti, u načinu shvatanja mesta čoveka u prirodi, njegovog odnosa prema njoj, a zatim i o pravcima i načinima borbe, koja je iznad svega usmerena na celovite i sveobuhvatne promene i koja kao glavnog protivnika vidi postojeći sistem masovne potrošnje, liberalnog tržišta, sistem dominacije velikih nad malima, sistem dominacije multikorporacijskog kapitala nad čovekom i prirodom. Za pristalice ovih ideja, pomak koji je napravljen, odnosno činjenica da u mnogim zapadnoevropskim zemljama vlade čine i partije zelenih, da ozbiljan uticaj u donošenju pojedinih zakona, kao i značajnu medijsku pažnju imaju pojedine ekološke grupe i pokreti, jednostavno su ocenjeni kao apsolutno nedelotvorni i dodvorivački.

„Razvoj prvog pravog radikalnog pokreta je tipična pojava procesa ‘progresivne’ radikalizacije, gde napor poput političkog lobiranja i protesta

ne daju željene rezultate i očekivanu promenu, vodeći u kriminal, a u ime datih uzroka...”¹²

Pored ovog momenta značajne radikalizacije u borbi za postavljene ciljeve, pored više nego očigledne naklonjenosti nasilju kao ključnom sredstvu u odbrani prirode i živih bića, posebnu opasnost u daljem (neželjenom) razvoju savremene ekološke krize predstavlja činjenica da argumentacija pobornika ovih ideologija postaje sve više prihvaćena i logična u očima i poimanju običnog čoveka, čime se stvara baza za dalje bujanje takvih ideja, ali ne samo ideja nego i direktnih akcija na terenu.

Upravo ovakav trend lako može dovesti do direktnog ugrožavanja i ljudskih života i materijalnih dobara, upotrebom nasilnih sredstava i metoda, odnosno praktikovanjem terorizma, koji u jednom trenutku za pojedince ili organizacije koje žele promenu, a u oblasti odnosa postojećeg sistema prema prirodi i životu svetu, može postati jedino moguće i delotvorno rešenje.

U borbi protiv ekološke krize prvi korak je suočavanje svih nas sa saznanjem o njenom postojanju, trenutnim efektima i posledicama. Nakon toga potrebna je globalna akcija, u smislu edukacije širih masa.

Bibliografija

1. Cifrić Ivan, *Socijalna ekologija*, Globus, Zagreb, 1989.
2. Hantington, Semjuel, *Sukob civilizacija*, CID Podgorica, 1998.
3. Liddick, Donald R., *Eco-Terrorism: Radical Environmental and Animal Liberation Movements*, Praeger Publishers, 2006.
4. Marković, Danilo Ž., „Globalizacija i opasnost globalne ekološka krize“, Časopis za društvene nauke Teme, XXVI, br. 2, Niš, 2002.
5. Marković, Danilo Ž., *Socijalna ekologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
6. Marsh Perkins, George, *Man and Nature*, University of Washington Press, USA, 2003.
7. Nadić, Darko, „Klimatske promene i politika Sjedinjenih Američkih Država“, *Klimatske promene, pravni i ekonomski izazovi*, Zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2011.
8. Ramone, Ignacio, *Geopolitika haosa*, Institut za geopolitičke studije, Beograd, 1998.

¹² Donald R. Liddick, *Eco-Terrorism: Radical Environmental and Animal Liberation Movements*, Praeger Publishers, 2006, p. 55.

CONTEMPORARY ENVIRONMENTAL CRISIS: ORIGIN, GENESIS AND CONSEQUENCES

ABSTRACT

The subject of the paper is to perceive the important aspects of the contemporary environmental crisis and especially the cause of its origin, what results in the deviations, which have appeared in the process of accelerated and excessive industrialisation of the modern society.

Apart from presenting the development of the environmental crisis and pointing to its climax at the present time, the authors aims to point out its key consequences or actually negative effects, which could exert a great impact not only on the considerable lowering of the quality of life of the man in the future, but also on the survival of the Earth itself and the whole mankind.

Concerning this as one of the specific consequences of the environmental crisis, there have emerged radical ideologies. Intending to protect the nature and the living world their activities and possible responses to the existing system of values are focused on the use of violence, terrorist methods and weapons.

Key words: Environmental crisis, violence, terrorism, direct action, radical environmental movements.

IZAZOVI I PERSPEKTIVE PRIDRUŽIVANJA ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA EVROPSKOJ UNIJI

Međunarodna naučna konferencija „Izazovi i perspektive pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji“ održana je 20. i 21. juna 2013. godine u Institutu za međunarodnu politiku i privrednu (IMPP). Bila je to još jedna u nizu konferencija koje IMPP tradicionalno organizuje u saradnji sa nemačkom Fondacijom „Hans Zajdel“ (*Hanns Seidel*).

Konferenciju je otvorio direktor Instituta za međunarodnu politiku i privredu dr Duško Dimitrijević, i pri tom istakao značaj ove teme i važnost pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji. Nakon obraćanja dr Duška Dimitrijevića, učesnike je pozdravio mr Vladimir Božović u ime Ministarstva unutrašnjih poslova RS, koji se osvrnuo na naša dosadašnja iskustva vezana za pridruživanje EU. Uspešan rad učesnicima su poželeti i pomoćnica ministra spoljnih poslova dr Ljubica Vasić, zamenik direktora u Kancelariji za evropske integracije mr Srđan Majstorović i Luc Kober (*Lutz Kober*), rukovodilac projekta Fondacije „Hans Zajdel“ za Srbiju i Crnu Goru.

Realizacija teme izvršena je u četiri tematske sesije u okviru kojih je više od 50 autora predstavilo svoje radove.

Prva radna sesija nosila je naziv „Oboležja trenutne situacije u pogledu proširenja EU na Zapadni Balkan“. Moderator je bio dr Dobrica Vesić iz Instituta za međunarodnu politiku i privredu. U okviru ove sesije posebno su razmatrani bezbednosni aspekti i regionalna saradnja kao veoma važni aspekti pridruživanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji. Regionalna saradnja i dobrosusedi odnosi predstavljaju najvažnije elemente Procesa stabilizacije i pridruživanja, i kao takvi prate se od strane Evropske komisije u svim fazama procesa pridruživanja. Naglašeno je da je uspeh u ovoj oblasti jedan od pokazatelja društvene i kulturne zrelosti naroda i država, i zato od nemerljivog značaja za našu budućnost u EU. Analizirano je veoma zanimljivo pitanje ulaska Hrvatske u EU i pozitivni i negativni efekti koji će zadesiti zemlje članice CEFTE tim ulaskom. Ukazano je i na krizu sa kojom se Evropska unija suočava, kao i inovacijama koje su neophodne i koje mogu ubrzati proces pridruživanja država Zapadnog Balkana.

Druga radna sesija bila je posvećena „Odnosu Evropske unije prema Zapadnom Balkanu“. Moderator je bio dr Dragan Đukanović iz Instituta za međunarodnu politiku i privrednu. Ukazano je na odnos EU prema Zapadnom Balkanu i genezi ispunjavanja uslova za članstvo zemalja

regionala. Nerešena među-državna i među-etnička pitanja, svetska ekonomska kriza i promena međunarodnih okolnosti, potencijalne su opasnosti pridruživanju EU. Gosti iz Makedonije su na svom primeru pokazali složenost ovog procesa. Na putu ka članstvu u EU zemlje Zapadnog Balkana moraju ispuniti i uslov vezan za ljudska prava koja predstavljaju važan preduslov za mir, stabilnost i sveopšti razvoj. Zemlje Zapadnog Balkana imaju dobru osnovu za efikasnu primenu ljudskih prava, ali u praksi postoje prepreke za njihovu primenu, pa je neophodno ojačati institucije za promociju i zaštitu ljudskih prava, kao i ohrabriti aktivnije učešće organizacija civilnog društva.

Treća radna sesija nosila je naziv „Odnos država Zapadnog Balkana prema integraciji u Evropsku uniju“. Moderator je bila dr Mina Zirojević iz IMPP. Ova sesija razmatrala je pitanje da li su zemlje Zapadnog Balkana ispunile uslove neophodne za pridruživanje Evropskoj uniji. Na primerima Srbije, BiH, Makedonije i Albanije pokazano je da su dugoročne kamatne stope i visoka stopa inflacije stalno prisutni problemi koji zahtevaju efikasno rešenje. Istaknut je i veliki značaj procesa lobiranja i načini na koje ga zemlje Zapadnog Balkana mogu najbolje iskoristiti. Policijska saradnja razmatrana je kao važan aspekt saradnje sa državama Unije, kao i potencijalno učešće zemalja Zapadnog Balkana u civilnim i vojnim misijama Evropske unije.

„Uticaj otvorenih regionalnih pitanja na proširenje Evropske unije na Zapadni Balkan“ bila je završna radna sesija. Moderator je bio dr Aleksandar Jazić iz IMPP. Države Zapadnog Balkana moraju ispuniti različite ekonomske, pravne i političke uslove za članstvo u EU. Otvorena regionalna pitanja uvek imaju veliki i negativan uticaj na proces evrointegracije. Učesnici ove sesije predstavili su brojna pitanja koja mogu bitno uticati i otežati proces pridruživanja EU. Tu se prvenstveno ističe pitanje Kosova, etnonacionalizam, nerešena granična pitanja, organizovani kriminal, korupcija. Uporednom analizom stanja država regiona autori su iznosili moguća rešenja regionalnih pitanja.

Zemlje Zapadnog Balkane žele članstvo u Evropskoj uniji. Ali, na tom putu nalaze se pred različitim izazovima. Neophodno je ispuniti političke i ekonomske uslove, uskladiti zakonodavstvo sa zakonodavstvom EU, smanjiti stepen korupcije, rešiti granična pitanja. Ovi problemi su u većoj ili manjoj meri prisutni u svim zemljama regiona. Zaključak konferencije je da samo razvojem demokratizacije, dobrosusedskih odnosa i međusobne saradnje države Zapadnog Balkana mogu ubrzati proces pridruživanja Uniji. Taj proces će biti dugotrajan i nimalo lak, ali se, zbog brojnih prednosti koje proizilaze iz članstva u EU – mora ostvariti.

Jelica GORDANIĆ

ISKUSTVA SRBIJE I SLOVAČKE U VEZI SA ZAŠTITOM ETNIČKIH MANJINA – EU KONTEKST

U organizaciji Instituta za međunarodnu politiku i privredu i Filozofskog fakulteta Univerziteta *Comenius* iz Bratislave, u Beogradu je 24. juna 2013. godine održan okrugli sto pod nazivom „*Iskustva Srbije i Slovačke u vezi sa zaštitom etničkih manjina – EU kontekst*“. Ovaj okrugli sto održava se kao naučna radionica u okviru zajedničkog projekta pod nazivom *The impact of EU conditionality on minority rights and protection in Slovakia and Serbia*, koji se realizuje u saradnji Institutu za međunarodnu politiku i privredu iz Beograda i Filozofskog fakulteta Univerziteta *Comenius* iz Bratislave, tokom 2012. i 2013. godine.

Prvi panel pod nazivom „*Zaštita manjina u Republici Slovačkoj*“, kao moderator vodio je dr Dragan Đukanović, viši naučni saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu. Tokom prvog dela svoja iskustva i saznanja vezana za zaštitu nacionalnih i etničkih manjina prikazali su gosti iz Slovačke. Prvo izlaganje imala je profesorka Darina Malova (*Malová*), sa Filozofskog fakulteta u Bratislavi, pod nazivom „*Prava manjina i zaštitna agenda u procesu Evropskih integracija*“. Samo izlaganje upoznalo nas je sa svim elementima o kojima se vodi računa vezano za zaštitu prava etničkih manjina. Naročito je bilo važno istaći da se profesorka Malova osvrnula na stepen zaštite manjina u Slovačkoj, ali i drugim državama Evropske unije. Sledeći rad bio je koautorski rad magistra Anete Vilagi (*Világí*) i magistra Zuzane Lisonjove (*Lisoňová*) sa Filozofskog fakulteta u Bratislavi pod nazivom „*Evropska unija, Slovačka i manjine: slučaj mađarske manjine*“. Rad je učesnike uputio u položaj mađarske manjine u Slovačkoj, ali i u promene u samom položaju pripadnika nacionalne manjine. Takođe, autori su se osvrnuli na značaj učešća pripadnika mađarske nacionalne manjine u političkom životu u Slovačkoj, kao i na važnost takvog učešća u političkom životu za pitanja samog položaja i zaštite manjina. Na kraju je napravljen i prikaz položaja slovačke manjine u Mađarskoj. Treći rad na ovom panelu predstavila je Aneta Vilagi pod nazivom „*Evropska unija, Slovačka i manjine: slučaj romske manjine*“. Autorka je ukazala na to da je položaj romske manjine težak ali da se država trudi da ga u što većoj meri poboljša. Naime loš položaj, po rečima autorke, ne proizlazi samo iz pravne regulative i odnosa države prema pripadnicima manjine, već je i posledica nezainteresovanosti samih pripadnika manjine da se aktivnije uključe u rad zajednice, ali i u političke i druge aktivnosti koje su dostupne pripadnicima manjina. Nakon predstavljanja ovog rada usledila je panel diskusija. Pitanja su uglavnom bila vezana za teme koje trenutno najviše interesuju naučnu zajednicu u Srbiji. Najviše pažnje posvećeno je uslovima koje Evropska unija postavlja pred buduće članove, a u vezi sa položajem manjinskih zajednica. Tako je bilo reči i o uslovima koji se tiču zakonske regulative, ali i pitanja faktičkog položaja manjina.

Moderator drugog panela pod nazivom *Minority „Zaštita manjina u Republici Srbiji“* bila je uvažena profesorka Darina Malova. U ovom panelu

članovi Instituta za međunarodnu politiku i privredu osvrnuli su se na pravne propise koji regulišu ovu oblast, kako zakonske tako i podzakonske. Prvi rad na ovom panelu predstavio je dr Aleksandar Jazić, naučni saradnik Instituta za međunarodnu politiku i privredu i koordinator ovog zajedničkog projekta u okviru kojeg je i održan ovaj okrugli sto, pod nazivom „Propisi Saveta Evrope i zaštita manjina u Republici Srbiji“. Sledeći rad pod nazivom „Zaštita etničkih manjina u zakonodavstvu Republike Srbije“ predstavila je Ivona Lađevac, istraživač u Institutu. U radu su precizno navedeni i obrađeni članovi Ustava Republike Srbije koji se odnose na manjine. Ova tematika je takođe obrađena oslanjajući se na legislativu iz zakona koji se odnose na druga pitanja, ali sadrže i odredbe koje se tiču položaja manjina. Sledeći rad predstavio je Miloš Jončić, istraživač u Institutu, pod naslovom „Srpska etnička zajednica u Hrvatskoj i Sloveniji“. U radu je prikazana zakonska regulativa u oblasti zaštite manjina u Hrvatskoj i Sloveniji sa posebnim osvrtom na položaj srpske nacionalne manjine u ovim državama. Takođe je napravljen i uporedni prikaz nekih zakonskih rešenja vezanih za položaj etničkih manjina u zakonodavstvima Republike Srbije, Republike Hrvatske i Republike Slovenije. Poslednji rad u ovom panelu pod nazivom „Prava Bošnjaka u Republici Srbiji“ prezentovao je dr Dragan Đukanović. U radu je predstavljen položaj Bošnjaka kao etničke zajednice u Srbiji. Nakon predstavljanja poslednjeg rada iz ovog panela otvorena je diskusija. U toku diskusije bila su postavljana različita pitanja i iznošeni različiti stavovi po mnogim pitanjima, od definisanja odnosno redefinisanja određenih pojmoveva do konkretnih pitanja vezanih za praktične načine poboljšanja položaja manjina. Na kraju je doneto nekoliko zaključaka, prvenstveno da je položaj manjina i u Slovačkoj i u Srbiji na jednom zavidnom nivou ali da ima mesta za poboljšanje, naročito položaja nekih manjinskih zajednica. Takođe je istaknuto da što se tiče Evropske unije ona ima stav da ukoliko su manjine zadovoljne svojim državama, i Evropska unija je zadovoljna. Naravno da je teško postići apsolutno zadovoljstvo svih pripadnika nacionalnih manjina njihovim položajem, ali ukoliko određeni stepen zadovoljstva postoji i standardi u ovoj oblasti su zadovoljeni.

Miloš JONČIĆ

AFRIČKI ZAPISI

Čedomir Štrbac, *Afrički zapisi*, Altera, Beograd, 2013, 475 str.

Afrički zapisi ambasadora Čedomira Štrpca, u izdanju Književno-izdavačke zadruge „Altera“ (Beograd, 2013), njegov je novi zapaženi stvaralački poduhvat, sličan onom od pre tri godine kada je objavio knjigu *Zapis iz Indije*. Upoređujući te dve vrste Štrpčevih zapisa, koje povezuje jedna neisprekidana misaona nit, odmah se nameće pitanje zbog čega i zašto su se *Afrički zapisi* pojavili posle *Zapisa iz Indije*, s obzиром da je u Africi službovao pre Indije. Razlozi za to su, verujemo, suštinskog, a ne samo izdavačkog ili metodološkog karaktera.

Pre svega, vreme Štrpčevog diplomatskog angažmana u Africi bilo je drugačije od onog u Indiji. U Africi je službovao uoči i tokom raspada i nestanka sa političke scene države koju je predstavljao – SFRJ. U Indiji je, pak, predstavljao drugu državu – SRJ, nastalu na ruševinama SFRJ, nakon okončanja građanskih ratova koji su se u njoj vodili. U Africi se zadesio kada je pao Berlinski zid, kad je nestala blokovska podela sveta, kad su se kao kula od karata raspadali i raspali socijalistički društveni poreci širom sveta, negde mirno, kao što je bila „plišana revolucija“ u Čehoslovačkoj, a negde u lokvama krvi, kao u slučaju raspada SFRJ.

U svojim *Afričkim zapisima* dr Štrbac govori o tom vremenu, izuzetno teškom za državu koju je iskreno voleo, u koju je verovao i koju je nadasve dostojanstveno predstavljao. Njegovi *Afrički zapisi* nisu samo istorijski zapisi o njegovom diplomatskom službovanju u Gabonu na rezidencionalnoj i u Ekvatorijalnoj Gvineji na nerezidencionalnoj osnovi, nego istovremeno i, možda pre svega, istorijski zapisi o nama, o nesrećnom nestanku sa političke karte sveta države SFRJ i tragičnim dugoročnim negativnim posledicama koje je njen raspad proizveo.

Afrički zapisi se pojavljuju posle nešto više od dve decenije od završetka Štrpčeve afričke diplomatske misije, kada se sa jedne pristojnije istorijske distance mogu objektivnije i bez opterećujućih emocija ocenjivati događaji koji su prethodili raspadu i samog raspada SFRJ, kada i njegovo zapisivanje i refleksije o tom vremenu dobijaju jednu novu, istorijski značajnu dimenziju. U njima i sa njima dr Štrbac se predstavlja kulturnoj i naučnoj javnosti ne samo kao uspešan diplomat, nego pre svega i kao naučnik, koji istorijske pojave i događaje koji dolaze i prolaze posmatra i analizira sa naglašenim smislom za teorijsko uopštavanje političkih procesa, koji su se u posmatranom vremenu odvijali ne samo u Africi, nego i u celom svetu, a posebno u Evropi i na Balkanu.

Štrpčevi *Afrički zapisi*, možda čak i naglašenije od njegovih *Zapisa iz Indije*, nude obilje dragocenih vrednosnih sudova i teorijskih pogleda na

ključna politička svetska, evropska i afrička pitanja, od izuzetnog značaja za izučavanje političke istorije 20. veka, posebno njegove poslednje dve dekade. Tako, na primer, između ostalog, za svakoga ko bude nameravao da se teorijski bavi fenomenom raspada SFRJ, Štrpcеви *Afrički zapisi* su nezaobilazni i dragoceni naučni izvor.

Zaista je mnogo veoma interesantnih i aktuelnih tema o kojima ambasador Šrbac piše u svojim *Afričkim zapisima*. Ovom prilikom pomenuću samo neke.

U njima, između ostalog, ambasador Šrbac veoma nadahnuto i slikovito priča o velikom afričkom kontinentu, ne samo o njegovim orgomnim prirodnim resursima, nego i njegovim obdarenim ljudima, pa i o sposobnim političarima, s posebnim osvrtom na Gabon kao jednu od politički i ekonomski najprosperitetnijih afričkih država.

Takođe, iz njegovih zapisa saznajemo, na osnovu mnoštva iznetih činjenica, da je Afrika mnogo, mnogo više nego to što o njoj obično znamo, da su naše opšte predstave o njoj i njenoj populaciji neretko pogrešne, da su predrasude o Africi i Afrikancima, koje je kolonijalizam i njegova bezdušna ekslopatatorska ideologija ostavila u nasleđe, ne samo neprijatna prošlost. Isto tako, da je emancipacija afričkih država i naroda bitan uslov modernizacije celog afričkog kontinenta i njegovog uključivanja, kao ravnopravnog globalnog subjekta, u savremene međunarodne odnose, da ta borba još nije završena, jer se suprotstavljeni ekonomski i politički interesi velikih sila i dalje ukrštaju na afričkom tlu, da na Afriku gledaju kao na neiscrpni rezervoar sticanja novih profita.

U traženju sopstvenog, originalnog afričkog puta, vredno je pomenuti i jednu originalnu političku misao gabonskog predsednika Bonga, s početka njegove dugogodišnje uspešne vladavine, da je Gabon protiv „nekontrolisanog kapitalizma“ i „uvezenog socijalizma“, a za „demokratski progresizam“.

Na putu svoje nove budućnosti, nakon oslobođenja od vekovnog ekslopatatorskog imperijalizma, mnoge afričke države opredelile su se za pokret nesvrstanih i politiku miroljubive koegzistencije. S obzirom na istorijski nesporну vodeću ulogu SFRJ u PNZ, mnogi aspekti teorije i prakse politike nesvrstanosti ispunjavali su diplomatsku aktivnost ambasadora Štrpca u Librvilu, gabonskoj prestonici, posebno imajući na umu da je Jugoslavija domaćin samita 1989. i predsedavajući PNZ posle toga.

Spoljna politika SFRJ, zasnovana na nesvrstavanju, otvarala je vrata jugoslovenskoj privredi i njenim preduzećima širom sveta, a posebno u Africi. Jugoslovenska građevinska operativa i preduzeća drugih privrednih delatnosti bila su prisutna i aktivna na afričkom tržištu, uključujući i Gabon, sa više ili manje tržišne sreće. Čim je stigao u Librvil, jedan od prvih angažmana ambasadora Štrpca bio je susret i razgovori sa našim, jugoslovenskim privrednicima u Gabonu. Takvu praksu nastavio je tokom celog svog diplomatskog mandata u Africi. Iako mu ekonomija nije bila fah, nije ekonomista po vokaciji, on se, takoreći na dnevnoj bazi, veoma uspešno bavio poslovima ekonomске diplomatiјe, u interesu države koju predstavlja, njene privrede i njenih preduzeća.

Iz Štrpčevih *Afričkih zapisu* vidi se da uspeh u diplomatskom bavljenju privrednim poslovima najneposrednije zavisi od opšteg ekonomskog stanja u državi koju diplomata predstavlja, i od efikasnosti preduzeća koja se bavi poslovima u inostranstvu. Teškoće i slabosti sa kojima se preduzeće suočava u državi imenovanja, u još žešćoj formi se pokazuju u državi prijema. Ambasador Šrbac se sa svoje strane maksimalno angažovao da našim preduzećima u Gabonu stvori što bolje opšte političke uslove za što uspešnije poslovanje. Primetno je da su naši privredni predstavnici žeželi da se sa njim savetuju, da od njega traže pomoć, a on im je, koliko je god to bilo moguće, izlazio u susret, posebno intervenišući diplomatskim kanalima da se neki iskrslji problem reši, a bilo ih je napretek, i to neprestano.

Svojim diplomatskim angažmanom u Africi dr Šrbac je upravo pokazao da se diplomatička radnja ne može odvojiti od interesa i potreba privrede i preduzeća države koju predstavlja. Zato njegovi *Afrički zapisi* predstavljaju, bez sumnje, interesantan obrazac ekonomске diplomatičke, aktuelan i za današnje vreme, i za sadašnje diplome, posebno one tzv. ekonomski diplome. Jer, kao što je poznato, svetska ekonomski kriza, koja predugo traje, svakim danom primorava države da svoju spoljnu politiku sve više poistovećuju sa ekonomskom politikom, a diplomatičku sa ekonomskom diplomatičkom.

Slično *Zapisima iz Indije*, dr Šrbac je u *Afričkim zapisima* sa profesorskom preciznošću prikazao funkcionalisanje diplomatskog sistema: od isticanja kandidature za ambasadora, traženja i isčekivanja agremana, pripreme za odlazak na ambasadorsku dužnost, odbrane teza, ukaza šefa države o imenovanju izvanrednog i opunomoćenog ambasadora, predaje kopije akreditivnog pisama u MIP i originala tog pisma šefu države prijema, susreta u diplomatskom koru i dr., preko detaljnog prikaza same tehnologije i metoda rada diplomatske službe, posebno načina opštenja unutar nje i izvan nje, pa do postupka zatvaranja diplomatsko-konzularnog predstavništva. U tom smislu Štrpčevi *Afrički zapisi* imaju i nespornu edukativnu funkciju, posebno za mlade diplome i sve one koje interesuje priroda diplomatskog posla.

Sa *Afričkim zapisima*, a pre njih i sa *Zapisima iz Indije*, prof. dr Čedomir Šrbac, pravnik po bazičnom obrazovanju, naš istaknuti istoričar, politikolog, poliglota i diplomata, predstavio se javnosti i kao izvrstan poznavalač reči i kao pravi majstor nepreglednih mogućnosti njihove upotrebe. Na toj njegovoj obdarenosti mnogi književnici mogu mu pozavideti. Ta dva njegova najnovija dela, po stilu pisanja, svrstavaju ga u red naših velikih diplomata koji su i veliki pisci.

Štrpčevi *Afrički zapisi* predstavljaju nesumnjiv naučni doprinos savremenoj političkoj istoriji i istoriji diplomatičke uopšte, pa zato zavređuju svaku pažnju naučne i najšire kulturne javnosti.

David D. DAŠIĆ

Saopštenje Saveta ministra EU o Srbiji

(Brisel, 26. jun 2013)

Izvod:

“U raspravi o proširenju i Procesu stabilizacije i pridruženja Savet (ministara) se saglasio da preporuči Evropskom savetu (šefovi država i vlada EU) da otvori pristupne pogovore sa Srbijom. Savet (ministara) se takođe u načelu saglasio sa nacrtom zaključaka kojima se odobrava početak pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između EU i Kosova, koji treba da budu usvojni 28. juna 2013, nakon neophodne procedure.

Savet je odao priznanje liderima Srbije i Kosova za napredak ostvaren u dijalogu uz posredovanje EU i pozdravio prvi sporazum o principima normalizacije odnosa od 19. aprila kao značajnu prekretnicu, kao i sporazum o primeni koji je usledio i konkretne korake preduzete proteklih sedmica.

Savet (ministara) je preporučio Evropskom savetu da pozove Komisiju da bez odlaganja podnese predlog za pregovaracki okvir sa Srbijom u koji bi bio uključen novi pristup poglavljima o pravosuđu, osnovnim pravima, slobodi i bezbednosti.

Takođe je predloženo Evropskom savetu da pozove Komisiju da sprovede proces analitičkog pregleda zajedničkih pravnih tekovina (*acquis communautaire*) sa Srbijom (takozvani skrining proces).

Od junskog Evropskog saveta očekuje se da odluči o datumu za početak pregovora sa Srbijom, imajući u vidu preporuku Saveta (ministara) za održavanje prve međuvladine konferencije sa Srbijom najkasnije januara 2014.

Evropski savet će takođe biti pozvan da odluči da li želi da potvrdi pregovarački okvir koji treba da usvoji Savet (ministara).

Savet (ministara) je podvukao da trajan vidljiv i održiv napredak u normalizaciji odnosa, uključujući primenu do sada postignutih sporazuma, ostaje od suštinskog značaja za nastavak evropskog puta i za Srbiju i za Kosovo.

Kada je reč o sporazumu od 19. aprila i pratećim planovima primene, visoka predstavnica i Evropska komisija se pozivaju da nastave da izveštavaju Savet (ministara) o napretku Srbije i Kosova u njihovom sprovođenju”, piše u saopštenju Saveta za opšte poslove sa sastanka 25. juna u Luksemburgu.

Izveštaj EK o Srbiji

(Brisel, 23. april 2013)

Zajednički izveštaj Evropskom parlamentu i Savetu o napretku Srbije u postizanju neophodnog stepena usklađenosti sa kriterijumima za članstvo, a naročito ključnog prioriteta preuzimanja koraka ka vidljivom i održivom poboljšanju odnosa sa Kosovom

1. UVOD

U svom mišljenju o zahtevu Srbije za članstvo od oktobra 2011, Evropska komisija je u zaključku navela da „Srbija je na dobrom putu da zadovolji političke kriterijume postavljene na sastanku Evropskog saveta u Kopenhagenu 1993. godine, kao i uslove postavljene Procesom stabilizacije i pridruživanja, ukoliko se napredak nastavi i ukoliko se pronađu praktična rešenja za problem sa Kosovom“ i preporučila je da „se sa Srbijom otvore pregovori o pristupanju Evropskoj uniji čim ona postigne veći napredak u ostvarenju sledećeg ključnog prioriteta [preuzimanja] daljih koraka ka normalizaciji odnosa sa Kosovom, u skladu sa uslovima Procesa stabilizacije i pridruživanja [...]“. Uz preporuku Komisije i na osnovu početnog napretka u poboljšanju odnosa sa Kosovom, Evropski Savet je Srbiji dao status zemlje kandidata u martu 2012.

Imajući na umu ostvaren napredak u dijalogu između Srbije i Kosova uz pomoć EU, pod pokroviteljstvom visoke predstavnice Evropske unije za spoljne poslove i bezbednosnu politiku/potpredsednice Komisije, i ako se značajan napredak postigne u prvoj polovini 2013, Savet se saglasio u svom zaključku od 11. decembra 2012. da se u toku predsedavanja Irske preispita napredak koji je ostvarila Srbija na osnovu izveštaja koji Komisija i visoka predstavnica podnesu u proleće 2013. u cilju moguće odluke Evropskog saveta o otvaranju pristupnih pregovora sa Srbijom.

U ovom izveštaju je prema tome predstavljen dodatni napredak koji je ostvarila Srbija u periodu od 11. decembra 2012. do 15. aprila 2013. On sadrži procenu koraka preduzetih da se ostvare ključni prioriteti poboljšanja odnosa sa Kosovom, kako u smislu najnovijih ostvarenih rezultata dijaloga na visokom nivou tako i u smislu stvarne primene sporazuma postignute tokom 2011. i 2012. godine.

Osim toga, izveštaj predstavlja i procenjuje nedavno preuzete napore da se ubrzaju planirane reforme na putu ka Evropskoj uniji, kao i najnoviji razvoj u oblasti vladavine prava, posebno reforme pravosuđa, politike borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, nezavisnosti ključnih institucija, slobode medija, politike borbe protiv diskriminacije, zaštite manjina i poboljšanja uslova za poslovanje. U izveštaju se na kraju daje pregled najnovijih inicijativa koje je Srbija preuzela da bi imala konstruktivnu ulogu u regionu i poboljšala odnose sa svojim susedima.

Procena sadržana u ovom izveštaju zasniva se na informacijama koje su prikupili i analizirali Komisija i visoka predstavnica, zajedno sa prilozima koje su dostavili organi Srbije, nalazima ekspertske misije, kao i informacijama od Članica EU i međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva. U završnom delu izveštaja dati su zaključci i preporuke.

2. POBOLJŠANJE ODNOSA SA KOSOVOM

Dijalog između Beograda i Prištine posle održanih izbora u Srbiji podignut je na visok nivo političkog procesa uz pomoć visoke predstavnice.

Niz sastanaka na visokom nivou između dvojice predsednika Vlada započet je u oktobru 2012. Visoka predstavnica je od početka obe strane jasno upoznala sa konceptom procesa: to će biti proces koji se odvija korak po korak, koji se kreće od jednostavnijih do kompleksnijih pitanja i koji ne može ostati otvoren. Cilj je postepena normalizacija odnosa dveju strana, bez dovođenja u pitanje njihovih stavova o statusu, i postizanje napretka za obe strane u pogledu njihovog puta ka EU.

Deset sastanaka je održano u periodu od oktobra 2012. do kraja aprila 2013. . Osim toga, 6. februara održan je i sastanak između predsednika Nikolića i predsednice Jahjage.

U prvom delu dijaloga na visokom nivou, koji je trajao do decembra 2012., tema diskusije bila su ona pitanja koja su smatrana lakšim, kao što je dovršetak primene integrisanog upravljanja prelazima, verska i kulturna baština, način organizovanja veze. Prvi značajniji rezultati već su ostvareni u tim prvim mesecima.

Najznačajnija je bila primena integrisanog upravljanja prelazima. Do kraja decembra 2012. četiri prelaza, uključujući dva na severu Kosova, bila su u funkciji, a od kraja februara svih šest prelaza u između Srbije i Kosova su u funkciji. U kontekstu razgovora o primeni, dve strane su se takođe usaglasile da se počne sa naplatom carine i da se osnuje Fond za razvoj severnog Kosova. U pogledu slobode kretanja, režim putovanja uz ličnu kartu je uspostavljen i dobro funkcioniše. Obe strane nastavljaju sa primenom sporazuma o carinskim pečatima. Valjan napredak ostvaren je u oblasti matičnih knjiga, a primena treba da bude potpuna do januara 2014. U pogledu katastra, obe strane su još uvek u procesu preduzimanja neophodnih pripremnih koraka. Sporazum o prihvatanju univerzitetskih diploma odvija se bez prepreka. Saradnja Srbije sa EULEKS-om nastavila je da se poboljšava u više oblasti. To će morati da se pojača sa jačanjem normalizacije odnosa između dve strane. Neposredni kontakti na visokom nivou i redovni kontakti na operativnom nivou nastavljaju da olakšavaju saradnju, uključujući i borbu protiv organizovanog kriminala. Srbija je posvećena punoj primeni policijskog protokola sa EULEKS-om.

Ostali značajni rezultati koje su ostvarila dvojica predsednika Vlada jesu sporazum o uspostavljanju veza i sporazum o poboljšanju zaštite lokacija verske i kulturne baštine (stvaranje specijalnih/multietičkih policijskih jedinica na Kosovu).

U drugom delu dijaloga na visokom nivou, od januara 2013., sastanci dvojice predsednika Vlada bili su usredsređeni na severno Kosovo i uspostavljanje struktura koje ispunjavaju potrebe lokalnog stanovništva za bezbednošću i pravdom na način koji obezbeđuje funkcionalnost jedinstvenog institucionalnog i administrativnog sistema na Kosovu, u skladu sa Zaključkom Saveta od decembra 2012.

U toku razgovora, dve strane su se saglasile da ishod njihovih razgovora treba da budu načela i sporazumi kojima bi srpska zajednica na Kosovu dobila novu viziju budućnosti, rešavanjem njihovih problema i potreba, ali na način kojim se ne narušava funkcionalnost kosovskih institucija i pravnog okvira.

U toku procesa na visokom nivou dve strane su pokazale svoju posvećenost i angažovanje. Dvojica predsednika Vlada su posebno uspostavila dobre radne odnose i pokazala su političku hrabrost i zrelost u razgovorima o pitanjima od velike osetljivosti i složenosti, često u teškoj političkoj atmosferi kod kuće. Treba ih pohvaliti. U poslednjoj fazi dijaloga potpredsednici Vlada obeju stranu pridružili su

se sastancima i njihovo prisustvo unelo je dodatni element političke legitimnosti i stručnosti u pregovore.

Razgovori o severnom Kosovu i problemima srpske zajednice na Kosovu okončani su 19. aprila, parafiranjem „Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa”.

Sporazumom je predviđeno uspostavljanje Asocijacije/Zajednice srpskih opština na Kosovu koja će funkcionisati/delovati u postojećem pravnom okviru Kosova. Asocijacija/Zajednica će imati statut i svoja sopstvena tela na istoj osnovi kao i druga postojeća Asocijacija na Kosovu i imaće reprezentativnu ulogu u centralnoj vlasti.

Što se tiče policije, tekst sporazuma potvrđuje načelo jedinstvenosti policijskih snaga na Kosovu i integracije celokupne policije na severnom Kosovu u Policiju Kosova. Regionalni komandant policije imenuje se za četiri severne opštine. Imenuje ga Ministarstvo unutrašnjih poslova Kosova sa liste koju dostave četiri gradonačelnika. To znači da je dogovoren da će četiri gradonačelnika opština na severu Kosova sa većinskim srpskim stanovništvom konsultovati Asocijaciju/Zajednicu i podneti listu Ministarstvu unutrašnjih poslova, koje će obaviti imenovanje među kandidatima na listi.

Što se tiče pravosuđa, tekst potvrđuje načelo integracije i funkcionisanja svih pravosudnih organa u kosovskom pravnom okviru. Osniva se Apelacioni sud u Prištini koji će se baviti svim opštinama na Kosovu u sa većinskim srpskim stanovništvom, a odeljenje ovog suda imaće stalno sedište u severnoj Mitrovici.

Opštinski izbori će se, prema sporazumu, organizovati u severnim opštinama tokom 2013. godine, uz pomoć OEBS-a.

Tekst sporazuma predviđa i održavanje završnih razgovora o energetici i telekomu do sredine juna.

Dve strane su se saglasile da ni jedna neće blokirati napredak druge strane na njenom putu u EU, niti podsticati druge na to.

Što se tiče narednih koraka, dve strane su se saglasile da se do 26 aprila usvoji plan za primenu i uspostavi odbor za primenu uz pomoć EU.

Osim toga, EU očekuje da će dve strane, u duhu novog razumevanja/odnosa između njih i ne dovodeći u pitanje stavove o statusu Kosova, nastaviti da sarađuju u cilju normalizacije odnosa među njima i u ovom okviru rešavaju, između ostalih pitanja, pitanje integracije/učešća Kosova u međunarodnim telima.

3. NAPREDAK U VEZI SA ISPUNjAVANJEM KRITERIJUMA ZA ČLANSTVO

3.1. Uvod

U poslednjih nekoliko meseci Srbija je preduzela korake ka unapređivanju svog plana reformi u vezi sa Evropskom unijom. U skladu sa ciljem objavljenim po preuzimanju dužnosti u julu 2012. godine, Vlada Republike Srbije je u poslednjih nekoliko meseci poboljšala koordinaciju plana reformi u vezi sa Evropskom unijom. Posle mišljenja Evropske komisije objavljenog u Izveštaju o napretku Srbije za 2012. godinu, Vlada Srbije počela je da sprovodi sveobuhvatni akcioni plan usvojen u decembru 2012., o čijem izvršavanju namerava da objavi periodične izveštaje u

aprili, junu i septembru 2013. godine. Važna prekretnica dogodila se 28. februara 2013, kada je Vlada usvojila Nacionalni program za usvajanje pravnih tekovina EU (NPAA) za period 2013-2016. godine. NPAA je detaljan planski dokument koji sadrži sve zakone koje Srbija treba da usvoji kako bi ispunila obaveze predviđene Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i pripremila se za dalje usklađivanje s pravnim tekovinama EU. NPAA obuhvata detaljan plan zakonodavnog usklađivanja za 2013. godinu i odgovarajuća budžetska sredstva. Dokument takođe pruža osnov za efektну analizu aktivnosti s tim u vezi i bolje angažovanje relevantnih zainteresovanih strana.

Vlada Republike Srbije posvećena je unapređenju vladavine prava uprkos problemima u 2012. godini, posebno u oblastima reforme pravosuđa i borbe protiv korupcije. Pripremaju se nacrti strategija za nekoliko ključnih oblasti, a njihovo usvajanje se predviđa za prvu polovicu 2013. godine. Mada se Vlada Srbije složila da će se podrobno konsultovati u određenim oblastima i iako je tražila odgovarajuću eksperštu pomoć EU, ona još uvek mora da unapredi proces konsultacija sa zainteresovanim stranama, uključujući tu i ostavljanje dovoljno vremena Skupštini za neophodnu analizu nacrtu zakona.

3.2. Napredak u sprovođenju reformi

Kada je reč o vladavini prava, prvi paket zakona o izmenama i dopunama usvojen je u decembru 2012, posle predloga koje su poslale radne grupe osnovane u septembru 2012. godine uz učešće ključnih zainteresovanih strana. Izmenama i dopunama zakona o sudijama i tužiocima garantuje se stalni status za oko 900 sudija prekršajnih sudova izabranih na određeno vreme. Uvedene su tri važne izmene Krivičnog zakonika: kriminalizacija pomaganja u zloupotrebi prava na azil u inostranstvu, dekriminalizacija klevete zajedno sa dekriminalizacijom „nevlašćenih javnih komentara u sudskim postupcima“, i prepoznavanje „mržnje“ kao otežavajuće okolnosti u slučajevima kada je zločin bio motivisan mržnjom zbog etničke pripadnosti, religije ili seksualne orijentacije. Krivično delo „zloupotreba službenog položaja“ takođe je izmenjeno da bi se iznova definisala njegova primena na privatna preduzeća. Slučajevi koji su otvoreni u skladu sa članom 359 Krivičnog zakonika sada treba prekvalifikovati, svaki pojedinačno, u skladu s novim krivičnim delima definisanim u delu Krivičnog zakonika koji se odnosi na privredni kriminal. Planira se sveobuhvatna analiza ovog dela Krivičnog zakonika radi njegovih budućih izmena i dopuna. Sprovođenje novog Zakonika o krivičnom postupku treba pažljivo pripremiti.

Što se tiče reforme pravosuđa, nova srpska vlada suočila se s velikim izazovom posle odluke Ustavnog suda u julu 2012. godine da poništi odluke o reizboru sudija i tužilaca, čime je stvoren praktični problem ponovne integracije oko 800 sudija prekršajnih sudova (koji predstavljaju trećinu ukupnog broja). Ovo je takođe značilo da su srpske vlasti morale da se fokusiraju na usvajanje hitnih mera u decembru 2012. godine pre razvijanja srednjoročne i dugoročne vizije, uključujući i pripreme sveobuhvatne strategije koja bi obezbedila održive strukturne promene radi stvaranja nepristrasnog, nezavisnog i efikasnog sudstva.

Nakon presuda Ustavnog suda iz jula 2012. godine, Visoki savet sudstva i Visoki savet tužilaca reizabrao je ranije nereizabranе sudije i tužioce, u skladu sa rokom od 60 dana koji je zahtevaо Ustavni sud. Do sada, sudije za prekršaje su reizabranе u sudovima u kojima su bili ranije ili u onim sudovima koji su zamenile te sudove u pogledu nadležnosti. Izmene i dopune mreže sudova i javnih

tužilaštava se trenutno planiraju i njihov cilj je da obezbede optimalnu raspodelu reizabranih sudija za prekršaje, održavajući ravnotežu, s jedne strane, između njihovih individualnih želja i ustavnih prava da ne budu premeštani s jednog mesta na drugo bez njihove saglasnosti i, s druge, potreba pravosuđa u pogledu pristupa i neposredne blizine. I dalje postoje velike neuravnoveženosti između količine posla sudija i dužine trajanja postupaka u mnogim slučajevima. Dalja reforma mreže sudova zahteva sveobuhvatnu analizu funkcionisanja trenutne mreže u pogledu troškova, efikasnosti i pristupa pravdi. Važno pitanje radi obezbeđivanja održivosti reforme je srednjeročna do dugoročna strategija pravosuđa.

Za period od 2013. do 2018. godine, Ministarstvo pravde i državne uprave priprema novu strategiju uz podršku radnih grupa koje se redovno sastaju i na osnovu konsultativnog procesa koji uključuje sve ključne zainteresovane strane. Cilj Vlade je da to završi tokom proleća. Time će se sagledati mnogi problemi koji su nastali pri sprovođenju prethodne strategije iz 2006. godine i ova strategija će se zasnivati na ključnim principima nezavisnosti, nepristrasnosti i kvaliteta pravosuđa, stručnosti, odgovornosti i efikasnosti pravosuđa. Njen cilj treba da bude jačanje Visokog saveta sudstva i Visokog saveta tužilaca, kao tela kojima je Ustavom dat mandat da garantuju rezavisnost sudstva. Strategija takođe treba da reši nedostatak stvarne nezavisnosti sudstva koja se vidi u mnogim karakteristikama trenutnog sistema. Sistem izbora i napredovanja sudija još nije rezavisan bilo od izvršne ili zakonodavne vlasti. Štaviše, saveti moraju da postanu transparentniji u svom funkcionisanju i njihovi članovi treba da budu odgovorni. Sveobuhvatna strategija koja se oslanja na punu analizu nedostataka u sadašnjem sistemu predstavlja ključni cilj. Ona bi trebalo da se oslanja na inkluzivni proces sa svim zainteresovanim stranama i da u potpunosti iskoristi raspoloživu pomoć.

Strategija bi trebalo da ima za cilj jačanje institucionalnih kapaciteta Pravosudne akademije radi regrutovanja na osnovu zasluga, kao i radi početne i stalne obuke sudija i tužilaca. Strategija treba da se dalje razvija i sadrži detaljne planove za jačanje okvira za regrutovanje, evaluaciju i disciplinu, kao i za praćenje i merenje napretka, identifikovanje odgovornih institucija, definisanje adekvatnih finansijskih i ljudskih resursa i jasan vremenski okvir za njeno sprovodenje.

Drugi prioritetni cilj je da se uspostavi funkcionalan sistem odgovornosti u pravosuđu. U tom smislu, Državno veće tužilaca sprovodi proces konsultacija o nacrtu stručne ocene pravila donetih u februaru 2013. godine. Proces konsultacija je pokrenuo i Visoki savet sudstva o nacrtu pravila za ocenjivanje sudija i predsednika sudova. Sprovođenje nacrtta etičkog kodeksa za tužioce koji je objavljen u martu 2012. godine trebalo bi da počne uskoro. Etički kodeks za sudije treba da se sistematski primeni. Samo je nekoliko konačnih odluka doneto u skladu sa disciplinskim pravilima koje je usvojio Visoki savet sudstva pre tri godine. Nakon usvajanja disciplinskih pravila u julu 2012. godine od strane Državnog veća tužilaca, prvi disciplinski postupak bi trebalo da bude uskoro pokrenut.

Borba protiv korupcije je centralni element aktivnosti Vlade od samog njenog početka, sa porukom „nulte tolerancije“ prema korupciji. Pokrenute su brojne istrage, uključujući istrage korupcije na visokom nivou, delom u slučajevima koji se odnose na problematične privatizacije koje je identifikovao Savet za borbu protiv korupcije. Srbija je takođe ostvarila određeni napredak u borbi protiv organizovanog kriminala. Operativna koordinacija i saradnja između organa za sprovođenje zakona i dalje je zadovoljavajuća. Učinak Srbije u sprovođenju efikasne istrage, krivičnog gonjenja i osudi počinilaca korupcije i organizovanog kriminala treba da se dalje unapredi, kao i da se obezbede dodatni ljudski i finansijski resursi,

uključujući u oblasti zaštite svedoka, finansijsko-obaveštajnih službi i Specijalnog tužilaštva za organizovani kriminal.

Nacrt strategije za borbu protiv korupcije za period od 2013. do 2018. godine je u pripremi. Priprema ove strategije obuhvata sve uključene institucije i relevantne aktere, uzimajući u obzir pozitivne primere iz regiona. Njen cilj je kako strukturalni pristup koji se bavi pitanjima kao što su dobro upravljanje, nezavisne institucije, interne i eksterne revizije i kontrole, zaštita uzbunjivača, tako i sektorski princip, koji se odnosi na korupciju u osetljivim sektorima kao što su urbanizam i prostorno planiranje, sudstvo, policija, obrazovanje i zdravstvo. Komplementarne uloge Agencije za borbu protiv korupcije i Saveta za borbu protiv korupcije treba da bolje definisati radi lakšeg sprovođenja i praćenja strategije i međuinstитucionalne saradnje. Vlada namerava da završi strategiju tokom proleća. Pripreme akcionog plana će početi nakon javne rasprave o nacrtu strategije.

Što se tiče poštovanja uloge nezavisnosti ključnih institucija, još uvek ima prostora za poboljšanje. Izveštaji i preporuke nezavisnih institucija nisu naišle na dovoljno političko razmatranje i odgovarajuće praćenje. Poštovanje njihove uloge i nezavisnost takođe moraju biti dokumentovani dovoljnim i stabilnim resursima. Zaštitnik građana i Poverenik za slobodan pristup informacijama od javnog značaja i zaštitu podataka su počeli da sarađuju sa nedavno osnovanim skupštinskim odborom za civilni nadzor bezbednosnih službi, a nakon njihovih preporuka, Skupština je usvojila u februaru 2013. godine izmene i dopune Zakona o Vojnobezbednosnoj agenciji i Vojnoobaveštajnoj agenciji koje se tiču državno-bezbednosnih presretanja/prisluškivanja komunikacija. Srbija bi trebalo da obezbedi da njen pravni okvir jasno napravi razliku između prisluškivanja za svrhe krivične istrage i za presretanje informacija državne bezbednosti, u skladu sa najboljom evropskom praksom.

Što se tiče slobode medija, dekriminalizacijom klevete/povrede ugleda i časti (videti gore) načinjen je značajan pomak. Osim toga, u januaru 2013. godine je sastavljena ad hoc komisija sačinjena od novinara i predstavnika policije i Bezbednosno-informativne agencije sa zadatkom da rasvetli slučajeve nerešenih ubistava novinara. Što se tiče sprovođenja medejske strategije, osnovana je radna grupa čiji je cilj harmonizacija zakonodavnog okvira radi eliminisanja postojećih kontradikcija u osnivanju i finansiranju medija. U pripremi su dva zakona: Zakon o javnim informacijama i medijima, koji bi pokrio oblasti javnih informacija, vlasništva i koncentrisanja medija, kao i akreditaciju inostranih dopisnika, i Zakon o elektronskim medijima, koji bi pokrio elektronske medije i javne emitere. Već je preduzet prvi korak donošenjem izmena i dopuna Zakona o javnim preduzećima koji stavlja tačku na mogućnost da javni organi svih nivoa osnivaju javna preduzeća u medijskom sektoru. Nacrt Zakona o javnim informacijama i medijima je trenutno predmet javne rasprave. On bi trebalo da garantuje transparentnost finansiranja i da reguliše koncentrisanje medija, uvede donje i gornje granice i dodeli ulogu u ovom procesu Komisiji za zaštitu konkurentnosti. Uopšte, treba primetiti da su medijski izveštaji i dalje nedovoljno analitički i izbalansirani, kao i da je autocenzura i dalje široko rasprostranjena.

Primećuje se izvestan pomak i u oblasti antidiskriminacione politike, gde je opšti zakonodavni okvir globalno posmatrano donesen, ali je potrebno poboljšati njegovu sprovođenje i primenu konzistentnim naporima vlasti, uključujući i stvaranje povoljnije društvene klime. Prepoznavanje otežavajućih okolnosti u izvesnim zločinima iz mržnje motivisanih etničkim poreklom, veroispovešću ili seksualnom orijentacijom (videti gore) je dobrodošao pomak. U pripremi je

sveobuhvatna Strategija za borbu protiv diskriminacije za period od 2013. do 2018. godine, i o njoj se vrše aktivne konsultacije sa relevantnim stranama, sa namerom da bude usvojena u drugom kvartalu 2013. godine, da bi je potom ispratili aktioni planovi za njeno sprovođenje. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je izdao „Sudsku civilnu zaštitu od diskriminacije“ i „Priručnik za borbu protiv diskriminacije na radnom mestu“, čiji je cilj da pravnicima i drugim zainteresovanim stranama pruži relevantne referentne materijale. Izvesne odredbe srpskog Zakona o diskriminaciji iz 2009. godine nisu u skladu sa evropskom Direktivom o antidiskriminaciji i započele su pripreme za njihovo usklađivanje. Što se tiče zaštite lezbijske, gej, biseksualne i transseksualne (LGBT) populacije, aktivnosti su pojačane. Došlo je do generalno aktivnijeg procesuiranja slučajeva diskriminacije protiv LGBT populacije, zahvaljujući policijskoj obuci, razvoju sudske prakse i poboljšanoj saradnji sa LGBT populacijom kao svedocima. Donesena je prva presuda u novosadskom Apelacionom sudu povodom diskriminacije na osnovu seksualne orientacije na radnom mestu. Poverenik za zaštitu ravnopravnosti je naročito aktivan u promociji prava LGBT populacije. Uz to, organizovan je niz aktivnosti čiji je cilj podizanje svesti o antidiskriminacionim pitanjima, a specifično o LGBT pravima, sa naročitim naglaskom na organe reda i socijalne radnike. Prvi seminar u okviru regionalnog LGBT projekta Saveta Evrope iz 2012. godine je održan u decembru 2012. godine u Beogradu. Započele su pripreme za beogradsku Paradu ponosa 2013. godine. Ovakvi napori moraju biti dalje razvijani i podržavani vidljivim političkim angažmanom kako bi se promovisala bolja inkluzija i zaštita LGBT populacije i poboljšali tolerancija i razumevanje u celom društvu u Srbiji.

Što se tiče zaštite manjina, u pripremama za izbore Saveta nacionalnih manjina za 2014. Srbija je započela reviziju Zakona o nacionalnim savetima nacionalnih manjina iz 2009, u cilju rešavanja nekih nedostataka. To je u skladu sa preporukama Zaštitnika građana i Poverenika za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, naročito u vezi sa izbornim procesom i pravilnikom o konstituisanju Saveta. Srbija je takođe preduzela korake ka poboljšanju sprovođenja zakonskog okvira na celoj svojoj teritoriji. Preduzete su mere u vezi sa emitovanjem TV programa na rumunskom jeziku u istočnoj Srbiji, a dato je i zvanično uputstvo da se uvedu dodatni časovi rumunskog jezika sa elementima kulture od naredne školske godine, čemu će prethoditi pilot odeljenja koja počinju u aprilu 2013. godine. Vlada je pozvala Srpsku pravoslavnu crkvu da se angažuje u dijalogu sa Rumunskom pravoslavnom crkvom, ali i dalje nije bilo napretka po pitanju dostupnosti verskih službi na rumunskom jeziku. Na području Sandžaka, osnovni nivo i srednje škole su počeli nastavu na bosanskom jeziku. U južnoj Srbiji, nakon nedavnih napetosti oko podizanja i uklanjanja spomenika u Preševu, obnovljeni su napori da se obnovi konstruktivni dijalog između centralne vlasti i lokalnih samouprava u cilju rešavanja svih pitanja koja su na dnevnom redu, uključujući i društveno-ekonomski razvoj ovog regiona. Obezbeđeni su dodatni udžbenici za nastavu na albanskom jeziku u južnoj Srbiji. Od septembra 2012. postoji mogućnost prakse u državnoj upravi za pripadnike albanske, bošnjačke i romske manjine. Srbija treba da nastavi napore za efikasniju primenu pravnog okvira širom zemlje. Komisija će pažljivo pratiti napredak u ovoj oblasti.

Što se tiče Roma, Srbija nastavlja da aktivno prati operativne zaključke sa zajedničkog seminara Srbije i Komisije o Romima u junu 2011. Planirano je da se naredni seminar održi krajem proleća. Kada se radi o ličnim dokumentima, sada postoje dva neophodna zakona koja su potrebna za upis ili naknadni upis "pravno nevidljivih" u registar, a novi postupak za njihov upis u registar je započeo u decembru

2012. Povećao se broj afirmativnih mera u sektoru obrazovanja, a razmatra se mogućnost dodatnog usavršavanja pedagoških asistenata u sistemu - do sada 175 lica. Nastavile su se mere za podršku šansi za zapošljavanje Roma. Što se tiče zdravstvene zaštite, u okviru Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike 75 žena Romkinja radi kao zdravstveni medijatori i Romi sada mogu da se prijave u Centru za socijalni rad ako nemaju stalnu adresu. Što se tiče stanovanja i prinudnih iseljavanja, Srbija je započela pripreme da u nacionalno zakonodavstvo uključi relevantne međunarodne standarde. Potrebni su dodatni održivi napor, uključujući i finansijske, kako bi se obezbedila potpuna sprovođenje Strategija za unapređenje položaja Roma u Republici Srbiji i rešio težak položaj pripadnika romske populacije koji su često žrtve netolerancije, govora mržnje, pa čak i fizičkih napada.

Vlada Srbije je takođe nastavila sa reformama u cilju poboljšanja ekonomskog i poslovnog okruženja. Značajan i pozitivan razvoj bilo je usvajanje novog Zakona o javnim nabavkama krajem 2012. Ovaj zakon predstavlja dodatno usaglašavanje zakonodavstva Srbije sa pravnim tekočinama EU i generalno poboljšava efikasnost javnih nabavki, na primer, centralizovanjem javne nabavke. On jača institucije zadužene za primenu i praćenje pravila o javnim nabavkama. Uvedena su nova pravila za sprečavanje korupcije i sukoba interesa. Uopšteno gledano, ovaj zakon bi trebalo da dovede do transparentnijih i efikasnijih procedura nabavki, kao i povećanja konkurenčije. Vlada je donela i druge mere za poboljšanje uslova poslovanja, uključujući i ukidanje više od 130 parafiskalnih naknada i taksi koje su otežavale poslovanje, izmenu i dopunu Zakona o PDV-u i usvajanje zakona kojima se ograničava rok za izmirenje novčanih obaveza. Reforma društvenih preduzeća, koja je trebalo još davno da se obavi, je započela u decembru 2012. godine, koja ostavlja rok od 18 meseci za završetak njihovog restrukturiranja. Izmene i dopune Zakona o unutrašnjoj trgovini usvojenog u januaru 2013. za cilj imaju smanjenje barijera za ulazak na tržište trgovcima na malo.

Srbija je počela da sprovodi Prelazni sporazum o trgovini i trgovinskim pitanjima 1. januara 2009. Srbija je postigla zadovoljavajuće rezultate u sprovođenju svojih obaveza koje proizilaze iz Prelaznog sporazuma i obavezala se da diskutuje o svim otvorenim pitanjima i da ih rešava. Srbija je takođe angažovana u dobroj veri u prilagođavanju SSP-a uoči ulaska Hrvatske u EU. Preostaju pitanja u oblasti državne pomoći i prava intelektualne svojine. Konkretno, nezavisnost Komisije za kontrolu državne pomoći mora biti dodatno potkrepljena, potrebno je dostaviti potvrdu da je Komisija obaveštena o svim merama državne pomoći i da ih je ona odobrila, a potrebno je razmotriti i prilagođavanje postojećih planova za pružanje pomoći.

3.3 Regionalna saradnja i bilateralni odnosi

Nakon nekih teškoća u prvim mesecima po stupanju na dužnost, Vlada Srbije je počala kontakte na visokom nivou sa susednim zemljama u poslednjih nekoliko meseci, u nastojanju da se obnovi pozitivan doprinos regionalnoj saradnji.

Što se tiče odnosa sa Hrvatskom, značajna je poseta hrvatskog premijera Beogradu 16. januara 2013., kojom prilikom se on dogovorio sa premijerom Srbije da rade na daljem unapređenju odnosa, kao i da unaprede saradnju i zajednički rad na nizu pitanja, uključujući pitanja evropskih integracija, privrede, izbeglica, demarkacije granica, nestalih osoba i ratnih zločina. Održani su i brojni sastanci na ministarskom nivou, od kojih je posebno značajna poseta srpskog ministra spoljnih poslova Zagrebu u martu, dok je sporazum o saradnji u oblasti evropskih integracija u pripremi. Odnosi sa Bosnom i Hercegovinom (BiH) su i dalje dobri. Premijer Srbije posetio je Sarajevo u

januaru 2013, a predsednik Veća ministara BiH je bio u Beogradu u februaru 2013. U decembru 2012, predsednik Srbije je u Beogradu primio predsedavajućeg Predsedništva BiH. Dva ministra spoljnih poslova su u decembru 2012. godine potpisali Memorandum o razumevanju o saradnji po pitanju evropskih integracija. Sporazum o saradnji u progonu počinilaca krivičnih dela ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida potpisali su u januaru 2013. srpski tužilac za ratne zločine i Tužilaštvo BiH. Odnosi sa Crnom Gorom su se poboljšali. Poseta predsednika Srbije u januaru 2013. je protekla u pozitivnoj atmosferi, a on je naglasio poštovanje crnogorskog suvereniteta i teritorijalnog integriteta. Odnosi sa bivšom jugoslovenskom Republikom Makedonijom su poboljšani, a srpski premijer je posetio Skoplje u januaru 2013, kojom prilikom su se sastali i ministri pravde; dogovoren je i da se održi zajednička sednica dveju vlada u maju 2013. godine u Beogradu. Srpski ministar inostranih poslova posetio je Skoplje u februaru 2013. i sa svojim kolegom potpisao sporazum o saradnji u procesu evropskih integracija. Pored toga, Srbija je ostvarila napredak u uspostavljanju dobrih odnosa sa Turskom. Značaj odnosa između Srbije i Turske za region potvrđen je tokom posete predsednika Nikolića Ankari početkom februara 2013; ovom putu prethodila je poseta turskog ministra spoljnih poslova Beogradu.

Odnosi Srbije sa susednim zemljama članicama EU Bugarskom, Mađarskom i Rumunijom i dalje su dobri. Prilikom posete bugarskog ministra spoljnih poslova Srbiji u decembru 2012, finalizovan je sporazum o socijalnoj sigurnosti, a dogovoren je i da se pripremi sporazum o dobrosusedskim odnosima. Osnovan je zajednički kontakt centar za saradnju policije i carine na graničnom punktu Kalotina. Srpski i bugarski premijer potpisali su sporazum o izgradnji gasovoda između Srbije i Bugarske. Poseta predsednika Srbije Mađarskoj u novembru 2012. protekla je u pozitivnoj atmosferi. Srbija i Mađarska su pojačale saradnju u oblasti unutrašnjih poslova, kao deo mera koje se preduzimaju cilju suzbijanja porasta neosnovanih zahteva za azil u EU. Srbija i Rumunija nastavljaju saradnju na polju zaštite manjina u skladu sa njihovim Zajedničkim protokolom iz marta 2012. Nastavljene su konsultacije pod pokroviteljstvom visokog komesara OEBS-a za nacionalne manjine i postignuti su zaključci u vezi sa mnogim koracima koji su preduzeti ili će biti preduzeti u oblasti medija i obrazovanja, dok je pitanje verskih službi ostalo nerešeno.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Srbija je preduzela veoma značajne korake ka vidljivom i održivom poboljšanju odnosa sa Kosovom, u skladu sa zaključcima Saveta iz decembra 2012. godine. Srbija je aktivno i konstruktivno uključena u dijalog sa Prištinom pod vođstvom EU i stupila je u diskusije o svim pitanjima neophodnim za postizanje vidljivog i održivog poboljšanja odnosa sa Kosovom.

Dijalog između Beograda i Prištine je nakon izbora u Srbiji postao politički proces na visokom nivou uz pomoć Visokog predstavnika. Između oktobra 2012. godine i kraja aprila 2013. godine, održano je deset sastanaka. Takođe, 6. februara je održan sastanak između predsednika Nikolića i Jahjaga. Sprovođenje sporazuma koji su do sada postignuti u dijalogu je takođe nastavljeno. Sprovođenje sporazuma o predstavljanju Kosova u regionalnim forumima je uopšteno govoreći obezbeđeno, uz prijem Kosova kao punopravnog člana Saveta za regionalnu saradnju u februaru 2013. godine kao svojevrsne prekretnice. Što se tiče integrisanog upravljanja granicama,

otvoreni su zajednički privremeni granični prelazi na svih šest prelaza koji su postavljeni i funkcionišu. Sporazum o zaštiti verske i kulturne baštine iz decembra 2012. godine se sprovodi. Sporazum o carinskim pečatima se i dalje sprovodi na obe strane. Ostvaren je dobar napredak u vezi sa matičnim knjigama i sprovođenje bi trebalo biti završeno do januara 2014. godine. Što se tiče katastra, obe strane su još uvek u procesu preduzimanja neophodnih pripremnih koraka. Sporazum o priznavanju univerzitetskih diploma se odvija glatko. Saradnja Srbije sa EULEKS-om se dalje poboljšava u određenim oblastima.

Dve strane su se takođe dogovorile da otpočnu sa naplatom carina i osnuju fond za razvoj severnog Kosova. U drugom delu dijaloga na visokom nivou, od januara 2013. godine, sastanci dva premijera fokusirani na severno Kosovo doveli su do parafiranja sporazuma 19. aprila 2013. godine o „prvom sporazumu o načelima kojima se normalizuju odnosi“. Ovim sporazumom je, između ostalog, predviđeno intenziviranje razgovora između dve strane o energetici i telekomunikacijama i njihovo zaključenje do 15. juna 2013. godine.

Na toj osnovi, Komisija smatra da je Srbija ispunila ključni prioritet preduzimanja koraka ka vidljivom i održivom poboljšanju odnosa sa Kosovom.

Srbija je takođe prihvatile da ubrza reforme u ključnim oblastima vladavine prava, posebno u reformi pravosuđa i politici borbe protiv korupcije, nezavisnosti ključnih institucija, slobodi medija, politici borbe protiv diskriminacije, zaštiti manjina i poslovnom okruženju. Srpske vlasti su ponovo posvetile pažnju svim ovim oblastima za koje su počele da razvijaju sveobuhvatnu i dugoročnu viziju. Reforme u ovim oblastima su u pripremi, s posebnim fokusom na pripremi strategija, pratećih akcionih planova i nacrta propisa. Napredak u ovim oblastima će morati da se održi tokom vremena. Ovo je posebno slučaj u oblasti pravosuđa, što predstavlja ogroman izazov.

Vlada Srbije je u poslednjim mesecima pokazala posvećenost pozitivnom doprinosu regionalnoj saradnji, koja je naglašena brojnim kontaktima na visokom nivou sa susednim zemljama.

Pozivajući se na svoje nalaze i zaključke date u Mišljenju o zahtevu Srbije za članstvo iz oktobra 2011. godine, Strategiji iz oktobra 2012. godine i Izveštaju o napretku Srbije za 2012. godinu, Komisija zaključuje da:

Srbija sada u dovoljnoj meri ispunjava političke kriterijume i uslove iz procesa stabilizacije i pridruživanja.

Komisija takođe ostaje pri svojoj proceni ekonomskih kriterijuma, obaveza iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Prelaznog sporazuma i spremnosti Srbije da preuzme obaveze koje proističu iz članstva.

U skladu sa tim, Komisija daje preporuku da se otvore pregovori o pristupanju Srbije Evropskoj uniji.

Komisija će nastaviti da prati napredak Srbije u ispunjavanju kriterijuma iz članstva i uslova iz procesa stabilizacije i pridruživanja. Komisija se poziva na svoju preporuku iz oktobra 2012. godine prema kojoj korake koji vode normalizaciji odnosa između Beograda i Prištine treba posmatrati takođe u kontekstu okvira za sprovođenje budućih pregovora o pristupanju Srbije. Komisija će nastaviti tokom pregovora o pristupanju da pažljivo prati reforme i njihovo sprovođenje u oblasti vladavine prava i osnovnih prava, posebno reformu pravosuđa, borbu protiv korupcije i diskriminacije. U potpunosti će koristiti instrumente raspoložive na svim nivoima procesa pristupanja, a posebno nov pristup koji je usvojio Evropski savet decembru 2011. godine u vezi sa poglavljima o pravosuđu i osnovnim pravima i pravdi, slobodi i bezbednosti.

UPUTSTVA ZA SARADNIKE

Međunarodna politika je tromesečnik koji izlazi u januaru, aprilu, julu i oktobru svake godine.

Časopis objavljuje recenzirane autorske priloge i prikaze skupova i knjiga iz oblasti međunarodnih odnosa, spoljne politike, međunarodnog javnog prava i međunarodne ekonomije.

Uslov za uzimanje u razmatranje priloga je da budu pripremljeni u skladu sa sledećim uputstvima.

I - Uputstvo za pisanje članaka

1. Autorski prilozi (članci) ne treba da sadrže više od 4.500 reči, odnosno do 32.000 znakova sa razmacima.
2. Članke pisati korišćenjem fonta *Times New Roman*, veličine 12, sa brojevima stranica u donjem desnom uglu.
3. Ispod naslova teksta stoji ime i prezime autora članka (i eventualna titula), naziv institucije u kojoj je zaposlen i njeno sedište, kao i lična adresa autora za korespondenciju (poštanska/institucionalna ili elektronska). Ovi podaci se navode u *Italic-u*.
4. Ukoliko autor ima želju da ukaže čitaocima da pojedini pogledi izneti u članku odražavaju njegov lični stav, a ne institucije u kojoj je zaposlen, neophodno je da na kraju naslova teksta stavi posebnu fusnotu sa simbolom * u kojoj će to posebno napomenuti.
5. Apstrakt se prilaže i na srpskom i na engleskom jeziku i u njemu autor treba da ukaže na najbitnije hipoteze na kojima rad počiva. Apstrakt treba da sadrži do 120 reči, a ispod njega autor navodi do 12 ključnih reči.
6. Latinske, starogrčke i druge ne-engleske reči i izrazi u tekstu navode se u *italic-u* (npr. *status quo, a priori, de facto, acquis communautaire*, itd.).
7. U tekstu moraju biti data puna imena, nikako inicijali. Strano ime i prezime treba pisati u srpskoj transkripciji, s tim što se prilikom prvog pominjanja u tekstu mora nавesti kako glase u originalu, i to u zagradi posle srpske transkripcije.
8. Fusnote je neophodno pisati na dnu strane (opcija *Footnote*), a oznake za fusnote stavljati isključivo na kraju rečenice.

Podatke o navedenoj bibliografskoj jedinici u fusnotama treba nавesti u skladu sa sledećim sugestijama:

a) Monografije

Puno ime i prezime autora, naslov monografije (u *Italic-u*), naziv izdavača, mesto izdavanja, godina izdanja, str. ukoliko se navodi jedna ili više strana izvora na srpskom jeziku, odnosno p. ukoliko se citira jedna strana izvora na engleskom ili pp. ukoliko se citira više stranica. Ukoliko se navodi više stranica koristi se srednja crta bez razmaka pre i posle (npr. str. 123–245; pp. 22–50).

Kada se navodi zbornik radova na srpskom jeziku koji je priredila jedna osoba, stavlja se (ur.) ili (prir.) sa tačkom u oba slučaja. Sa druge strane, kada se radi o više urednika monografije na srpskom jeziku stavlja se (urs), bez tačke.

Kada se navodi priređeni zbornik radova na engleskom jeziku koji je priredilo više priređivača, iza imena priređivača se u zagradama stavlja (eds), bez tačke. Ako se radi o jednom priređivaču, stavlja se (ed.), sa tačkom.

Primeri:

Džon Rols, *Pravo naroda*, Alexandria Press i Nova srpska politička misao, Beograd, 2003, str. 107.

John Gillingham, *European Integration 1950–2003*, Cambridge University Press, Cambridge, 2003, p. 221.

Duško Lopandić (ed.), *Regional initiatives in Southeast Europe: multilateral cooperation programs in the Balkans*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2001, pp. 24–32.

Theodor Winkler, Brana Marković, Predrag Simić & Ognjen Pribićević (eds), *European Integration and the Balkans*, Center for South Eastern European Studies, Belgrade & Geneva Centre for the Democratic Control of the Armed Forces, Geneve, 2002, pp. 234–7.

b) Članci u naučnim časopisima

Puno ime i prezime autora, naslov teksta (pod znacima navoda), naziv časopisa (u *Italic-u*), broj toma, broj izdanja, str. (ili pp.) od-do. Brojevi stranica se odvajaju srednjom crticom (–), bez razmaka. Ukoliko su neki podaci nepotpuni neophodno je to i naglasiti.

Primeri:

Michael Levi, "The Organisation of Serious Crimes", in: Mike Maguire, Rod Morgan & Robert Reiner (eds), *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford University Press, Oxford, 2003, pp. 878–84. (pp. 878–9 ili p. 878).

Robert J. Bunker & John. R. Sullivan, "Cartel Evolution: Potentials and Consequences", *Transnational Organized Crime*, vol. 4, no. 2, Summer 1998, pp. 55–76.

c) Članci u dnevnim novinama i časopisima

Navesti ime autora (ili inicijale ukoliko su samo oni navedeni), naslov članka – pod znacima navoda, ime novine ili časopisa (u *Italic-u*) datum – napisan arapskim brojevima, broj strane/stranica.

Primer:

John Gapper, "Investor votes should count", *The Financial Times*, 17 April 2006, p. 9.

d) Navođenje dokumenata

Navesti naziv dokumenta (pod znacima navoda), član, tačku ili stav na koji se autor poziva, časopis ili službeno glasilo u kome je dokument objavljen (u *italic-u*, broj toma, broj izdanja, mesto i godinu izdanja).

Primeri:

"Resolution 1244 (1999)", Security Council of the United Nations, 10 June 1999.

„Statut Autonomne Pokrajine Vojvodine”, *Službeni list APV*, br. 17/91, Novi Sad, 18. jun 1991, str. 1-14.

e) Navođenje izvora sa Interneta

Ime autora, naziv dela ili članka, puna Internet adresa koja omogućava da se do navedenog izvora dode ukučavanjem navedene adrese, datum pristupanja stranici na Internetu, broj strane (ukoliko postoji i ako je prilog objavljen u PDF-u).

Primer:

Maureen Lewis, *Who is Paying for Health Care in Eastern Europe and Central Asia?*, IBRD & World Bank, Washington D.C, 2000, Internet, [http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Payin+g+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/\\$File/Who+i+s+Paying+text.pdf](http://Inweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/Who+is+Payin+g+for+Health+Care+in+Eastern+Europe+and+Central+Asia/$File/Who+i+s+Paying+text.pdf), 14/09/2004, p. 3.

f) Ponavljanje ranije navedenih izvora

Kada se pozivamo na izvor koji je već ranije navođen u tekstu posle drugih fusnota, obavezno treba staviti ime i prezime autora, naslov izvora, zatim op. cit. I na kraju broj strane (npr. Michael Levi, "The Organisation of Serious Crimes", op. cit., p. 879). Ibid. ili ibidem koristiti isključivo pri navođenju izvora navedenog u prethodnoj fusnoti, uz naznaku broja strane/stranica, ukoliko je novi navod iz tog izvora (npr. Ibid., str. 11).

9. Na kraju članka prilaže se bibliografija koja treba da sadrži sve izvore i literaturu navođene u tekstu, a u formi kakva je navedena u uputstvu za fusnote. Jedina razlika je što se u bibliografiji obavezno navodi prvo prezime pa ime autora citiranog rada, i celokupna bibliografija se organizuje prema abecednom redosledu početnog imena navođenih autora (ili naziva korišćenih dokumenata).

II – Uputstvo za pisanje prikaza knjiga i skupova

1. Prikazi skupova i knjiga ne smeju biti duži od dve i po stranice Word formata (prored *single*), odnosno ne smeju sadržati više od 1.200 reči (8.800 znakova sa razmacima).
2. Na početku prikaza navode se bibliografske odrednice knjige u skladu sa pravilima koja su navedena za navođenje monografija u fusnotama, s tim što na kraju treba nавести ukupan broj stranica (npr. 345 str. p. 345).
3. Prikazi knjiga i skupova ne smeju sadržati fusnote, dok se sve eventualne napomene mogu nавести u zagradi.
4. Autor može nавesti i nadnaslov prikaza knjige ili skupa velikim slovima – veličina slova 14, što je podložno izmenama od strane redakcije časopisa.
5. Veličina slova, font i poravnjanje teksta treba da budu u skladu sa ranije navedenim sugestijama za pisanje članaka.
6. Na kraju prikaza navodi se puno ime i prezime autora u *Italic-u*, s tim što se prezime u celini piše velikim slovima (npr. Žaklina NOVIČIĆ).

* * *

Svi prilozi dostavljaju se dr Draganu Đukanoviću, glavnom i odgovornom uredniku *Međunarodne politike* na adresu: Institut za međunarodnu politiku i privredu, Makedonska 25, 11000 Beograd, ili na e-mail: dragandjuk@yahoo.com.

Rukopisi se ne vraćaju.

Uredništvo

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

UDK 327

MЕДУНАРОДНА ПОЛИТИКА – главни и
одговорни urednik Dragan Đukanović. – God.
1, br. 1 (1950) –. – Beograd : Institut za
međunarodnu politiku i privredu, 1950–. –
24 cm

Tromesečno

ISSN 0543-3657 = Međunarodna politika

COBISS.SR-ID 3092482

Primaoci časopisa
MEDUNARODNA POLITIKA

U zemlji

- diplomatska predstavništva stranih zemalja u Srbiji,
- strana dopisništva novinskih i televizijskih kuća i agencija,
- organi vlasti, vojne institucije, političke partije,
- privredne organizacije i ustanove, banke, komore i instituti i preduzeća,
- univerziteti, instituti i biblioteke,
- izdavačke organizacije, javni mediji,
- istaknute ličnosti iz oblasti politike, naučne, privredne i kulturne delatnosti.

U inostranstvu

- diplomatska, privredna i kulturna predstavništva Srbije u svetu,
- parlamenti i vlade zemalja na svim kontinentima,
- direkcije značajnih političkih parlamentarnih partija u svetu,
- sve veće globalne i regionalne međunarodne organizacije (UN, EU, OEBS, UNESCO, Savet Evrope i dr.),
- privredne komore, veće privredne kompanije u svetu,
- univerziteti, instituti i biblioteke,
- pojedinci iz raznih oblasti i delatnosti.

Časopis *Međunarodna politika* ima Internet prezentaciju na adresi:

<http://www.diplomacy.bg.ac.rs/mp.htm>

Cena oglašavanja u *Međunarodnoj politici*:

- puna strana 30 000 dinara
- 1/2 strane 18 000 dinara
- k3 (unutrašnja korica) 40 000 dinara
- k4 (zadnja korica) 50 000 dinara

Za sve dodatne informacije obratiti se na telefon (011) 3340 019 ili na e-mail: interaff@diplomacy.bg.ac.rs

INSTITUT ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU osnovan je 1947. godine. Njegova misija je sistematsko istraživanje osnovnih procesa u međunarodnoj zajednici i elemenata političkog, ekonomskog, vojnog, tehnološkog i kulturno-socijalnog karaktera u savremenom svetu. Pružajući naučnu osnovu za utvrđivanje i predlaganje strategijskih osnova spoljne politike zemlje, Institut je u radnom smislu najtešnje povezan sa organima koji sprovode spoljnu politiku (Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije). Poseban zadatak Instituta je doprinos edukaciji šire javnosti o osnovnim tokovima međunarodnih odnosa, što se ostvaruje bogatom izdavačkom delatnošću, organizacijom skupova i učestvovanjem istaknutih političkih ličnosti, stručnjaka i diplomata na tribinama Instituta. Od svog osnivanja Institut je bio i značajan izvor kadrova za diplomatsku službu ili druge političke funkcije na unutrašnjem i međunarodnom planu. Osim naučnoistraživačkog sektora, u kome radi 30 naučnih radnika, Institut raspolaže jednom od najbolje opremljenih specijalizovanih biblioteka u Jugoistočnoj Evropi koja je, takođe, ekskluzivna depozitarna biblioteka edicija i dokumenata UN, Evropske unije i NATO. Pored *Međunarodne politike* (na srpskom) Institut objavljuje periodične publikacije: *Međunarodni problemi* (na srpskom i engleskom jeziku), *Evropsko zakonodavstvo i The Review of International Affairs*.

IZBOR IZDANJA

INSTITUTA ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU

ČASOPISI:

Međunarodna politika

Specijalizovani časopis
za međunarodne odnose
Izlazi tromesečno

Review of International Affairs

Specijalizovani časopis
za međunarodne odnose
(na engleskom jeziku)
Izlazi tromesečno

Međunarodni problemi

Naučni časopis na srpskom
i engleskom jeziku
Izlazi tromesečno

Evropsko zakonodavstvo

Naučno-stručni časopis
za pravo Evropske unije
Izlazi tromesečno

KNJIGE:

Srbija u Jugoistočnoj Evropi, zbornik radova,
priredivači Dragan Đukanović i Vladimir Tra-
para, broširano, 2013, 620 str.

Aleksandar Fatić, Srđan Korać i Aleksandra
Bulatović, *Etika kriminalističko-obaveštajnog rada*,
tvrdi povez, 2013, 320 str.

*National and European Identity in the Process of
European Integration*, Proceedings, Pero Petrović
i Milovan Radaković (eds.), tvrdi povez, 2013,
820 str.

Aleksandar Jazić, *Spoljnopolitička propaganda:
Akteri i sredstva*, broširano, 2013, 168 str.

Energy Security of Europe: The Position of Serbia,
Proceedings, Miroslav Antevski and Dobrica Vesić
(eds.), broširano, 2013, 496 str.

Brano Miljuš, *Istraživanje političkog tržišta*, broši-
rano, 2012, 320 str.

Dragan Petrović, *Geopolitika Sredozemlja*, tvrdi
povez, 2012, 228 str.

*Spoljna politika Srbije i zajednička spoljna bezbed-
nosna politika EU*, zbornik radova, priredivači
Dragan Đukanović i Miloš Jončić, broširano,
2012, 580 str.

Duško Dimitrijević, *Državne granice nakon sukce-
sije SFR Jugoslavije*, tvrdi povez 2012, 484 str.

Danube Strategy – Strategic Significance for Serbia,
zbornik radova, priredivači Nevenka Jeftić
Šarčević, Edita Stojić Karanović, broširano, 2012,
352 str.

Western Balkans: From Integration to Stabilisation,
zbornik radova, priredivači Miroslav Antevski
i Dragana Mitrović, broširano, 2012, 404 str.

*Meaning of Borders and Border Issues in the Age
of Globalization: Europe and Asia*, zbornik radova,
priredivači Duško Dimitrijević, Dragana
Mitrović i Ivona Lađevac, broširano, 2012, 160
str.

*Harmonizacija zakonodavstva Srbije sa pravom
Evropske unije (II)*, zbornik radova, priredivači
Duško Dimitrijević i Brano Miljuš, tvrdi
povez, 2012, 886 str.

Stubovi spoljne politike – Srbija, EU, SAD i Kina,
Dragan Petrović i Dragan Đukanović, broši-
rano, 2012, 240 str.

Milovan Radaković, *Komponente nacionalnog i
evropskog identiteta*, tvrdi povez, 2012, 280 str.

*Uloga civilnog društva u promociji potencijala Po-
dunavlja u svetu izrade Strategije EU za Du-
navski region*, zbornik radova, priredivači
Edi-ta Stojić Karanović i Nevenka Jeftić
Šarčević, broširano, 2012, 212 str.

Srbija i međunarodne organizacije, zbornik rado-
va, priredivači Dragan Đukanović i Ivona La-
đevac, broširano, 2011, 572 str.

*Japan and Serbia: Regional Cooperation and Border
Issues: A Comparative Analysis*, zbornik radova,
priredivači Duško Dimitrijević i Ivona Lađe-
vac, broširano, 2011, 192 str.

Duško Dimitrijević i Stevan Đorđević, *Pravo
međunarodnih ugovora*, tvrdi povez, 2011,
688 str.

*Development Potentials of Foreign Direct Invest-
ment: International Experiences*, zbornik radova,
priredivač Miroslav Antevski, broširano, 2011,
404 str.